

DE OKAPI ALS INZET VAN EN VOOR DE KOLONIALE MACHTSSTRUCTUUR

**EEN SOCIAALECOLOGISCHE GESCHIEDENIS VAN
DIERENCONSERVATIE IN KOLONIAAL CONGO (1885-1960)**

Aantal woorden: 52.146

Nell Boeykens

Studentennummer: 04706670

Promotor: Prof. dr. Christophe Verbruggen

Copromotor: Dr. Violette Pouillard

Leescommissaris: Prof. dr. Berber Bevernage

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de richting geschiedenis

Academiejaar: 2018-2019

Verklaring in verband met de consulteerbaarheid

De auteur en de promotor(en) geven de toelating deze studie als geheel voor consultatie beschikbaar te stellen voor persoonlijk gebruik. Elk ander gebruik valt onder de beperkingen van het auteursrecht, in het bijzonder met betrekking tot de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van gegevens uit deze studie.

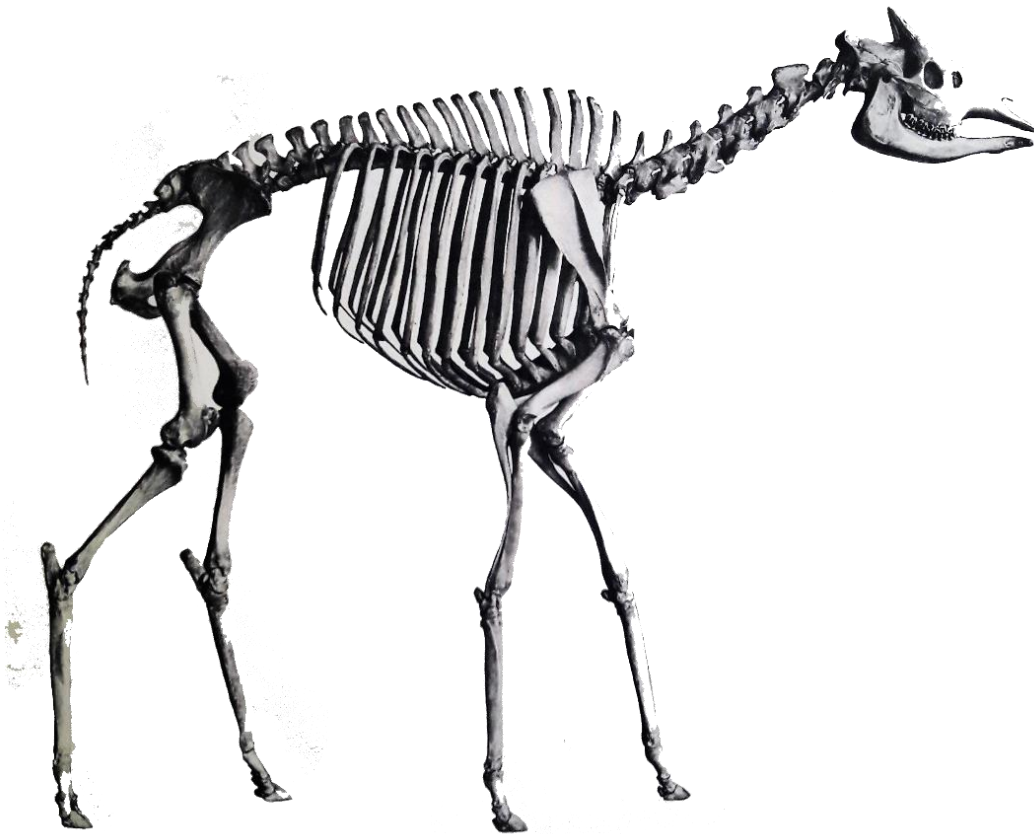
Het auteursrecht betreffende de gegevens vermeld in deze studie berust bij de promotor(en). Het auteursrecht beperkt zich tot de wijze waarop de auteur de problematiek van het onderwerp heeft benaderd en neergeschreven. De auteur respecteert daarbij het oorspronkelijke auteursrecht van de individueel geciteerde studies en eventueel bijhorende documentatie, zoals tabellen en figuren. De auteur en de promotor(en) zijn niet verantwoordelijk voor de behandelingen en eventuele doseringen die in deze studie geciteerd en beschreven zijn.

Okapi (1967)¹

Congo faun, thin-lidded
and slatted behind,
he rolls towards a depth of
mahogany,
liana vine a foothold
in the banded darkness

and dreams a lion
mincing through savannahs,
the great blond croup sashaying
under a sun whose rays mirror
the beast's ruff.

The lion pawing gourds
at roots of a Baobob,
where he, the okapi
stands by him as a brother
licking the skin of the moss.

Afbeelding 1. Jean Malvaux, 'Okapia ♂' (1907)

---

¹ Colette Inez, "Okapi," *The Antioch Review* 27, nr. 1 (1967): 61.

Dankwoord

Ik kan deze thesis het best opvatten als één grote zoektocht, waarin ik niet alleen woorden, maar ook mezelf gezocht en gevonden heb. Het was een intensief en uitdagend intellectueel proces, met vallen en opstaan, slapeloze nachten en onverantwoorde stressproporties. Gelukkig werd ik omringd door liefdevolle mensen die mij gedurende twee jaar ondersteund hebben in deze titanenstrijd en zonder de professionele bijdrage van verschillende personen had ik zelfs de eerste stappen niet kunnen zetten. Aan al deze mensen wil ik de paginaruimte in dit dankwoord opdragen.

Vooreerst mijn copromotor dr. Violette Pouillard om mij te begeleiden in de boeiende wereld van de dierengeschiedenis, om mij te laten kennis maken met de okapi en voor de bergen leerrijke feedback die ik ontvangen heb. Daarnaast zou ik graag mijn promotor prof. Christophe Verbruggen bedanken om het interessante onderzoekseminarie 'milieu als inzet van conflict' te geven. Dit seminarie heeft mij de noodzakelijke invalshoeken gegeven om deze thesis te kunnen schrijven. Ik bedank graag ook Rafael Storme om mij wegwijs te maken in het Afrika archief en de medewerkers van de Universiteitsbibliotheek van de UGent.

Ook mijn ouders Dirk en Lily en zus Manou Boeykens verdienen een woord van dank, voor hun onvoorwaardelijke hulp en steun, om mijn thesis na te lezen, te blijven luisteren, voor hun blijvend vertrouwen in het welslagen van dit onderzoek en de ruimte die ik gekregen heb van hen om mij twee jaar onder te dompelen in dit onderwerp. Een speciale vermelding gaat ook uit naar naar Coline Walrave, Felien Huysman, mijn (ex)studie- en huisgenoot Ferre Windey met wie ik samen in de Kortrijksepoortstraat toch de helft van dit proces lief en leed gedeeld heb en al de andere masterstudenten, met wie ik de afgelopen jaren heb mogen doorbrengen. Tot slot bedank ik de okapi's, waaronder Buta, Tele... en zovele andere, in Congo, Antwerpen en daarbuiten. Deze thesis kon op geen enkele mogelijke manier bestaan zonder deze dieren.

Ik ben enorm dankbaar voor deze kans, omdat ik mij via deze thesis heb kunnen verdiepen in het dekoloniseringsdebat en ik de wereld vanaf nu door een meer kritische bril kan bekijken.

Inhoud

Verklaring in verband met de consulteerbaarheid	2
Dankwoord	4
1 Lijst met gebruikte afkortingen	8
2 Lijst van afbeeldingen	9
<i>DEEL I. INLEIDING, THEORETISCH KADER EN HISTORIOGRAFISCH OVERZICHT</i>	11
3 Inleiding.....	11
4 Een sociaalecologische geschiedenis van dierenconservatie tijdens de koloniale tijd: bouwstenen en context	17
4.1 Het spoor van de okapi.....	18
4.2 Inheemse bevolking.....	20
4.2.1 Lokale kennis en praktijken	23
4.3 Koloniale actoren.....	25
4.3.1 Macht en natuur.....	25
4.3.2 Afrikaanse dieren.....	27
4.3.2.1 Koloniale jacht	28
4.3.2.2 Koloniale conservatie	30
4.3.2.3 Koloniale musea.....	35
4.3.2.4 Dierentuinen.....	38
4.4 Sociaalecologische geschiedenis: invloeden en gevolgen.....	44
5 Methodologie	47
<i>DEEL II. CONGO-VRIJSTAAT TOT INTERBELLUM</i>	51
6 Biologie.....	51
6.1 Natuurlijke habitat.....	53
7 De okapi in de ogen en handen van de inheemse bevolking.....	55
8 Westerse wetenschappelijke omschrijving	58
9 Koloniale kennis en visie	64

10	Wettelijk kader: ontwikkeling en inhoud	69
11	Politiek en praktijk van verwerven	72
11.1	Aanvragen en toelatingen.....	72
11.2	De jacht op de okapi.....	74
12	Conclusie DEEL II	80
	<i>DEEL III. INTERBELLUM TOT ONAFHANKELIJKHEID CONGO</i>	82
13	Koloniale kennis en visie	82
13.1	Cercle Zoologique Congolais en de okapi.....	91
14	Wettelijk kader	98
14.1	Verdere ontwikkeling en inhoud.....	98
14.2	Natuurparken en reservaten.....	102
14.2.1	Beschermde ruimte voor de okapi.....	103
15	Politiek en praktijk van verwerven	107
15.1	Officiële koloniale toe-eigening van de okapi.....	107
15.2	Aanvragen en toelatingen.....	110
15.2.1	Verspreiding van de okapi's	114
15.3	Levende okapi's verwerven.....	116
15.3.1	Vangtechniek.....	116
15.3.2	Transport.....	118
16	Okapi's in de Zoo van Antwerpen	120
16.1	Interbellum: 1919-1940.....	120
16.2	Vanaf wereldoorlog II.....	127
17	Okapi in gevangenschap	129
17.1	Acclimatisatie en domesticatie.....	129
17.2	Reproductie.....	135
18	Conclusie DEEL III	138
	<i>DEEL IV. ALGEMEEN BESLUIT EN VERDER ONDERZOEK</i>	141

19	Algemeen besluit.....	141
20	Epiloog: verder onderzoek	142
<i>DEEL IV. BIBLIOGRAFIE EN LIJST VAN AFBEELDINGEN .....</i>		<i>144</i>
21	Afkortingen	144
22	Onuitgegeven bronnen	144
23	Gedrukte bronnen	147
23.1	Boeken.....	147
23.2	Kranten.....	147
23.3	Overheidspublicaties	147
23.4	Tijdschriftartikels	148
24	Literatuur	150
24.1	Rapporten	154
24.2	Websites.....	154

1 Lijst met gebruikte afkortingen

AAB	Afrika Archief Brussel
BCZC	Bulletin du Cercle Zoologique Congolais
CZC	Cercle Zoologique Congolais
GCO	Groupe de Capture d'Okapis
MBK	Museum van Belgisch-Kongo
KMDA	Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen
NOCLB	Noordoostelijke Congolese laaglandbossen
ZOO	Zoo van Antwerpen
ZSL	Zoological Society of London

2 Lijst van afbeeldingen

- Afbeelding 1. Jean Malvaux, 'Okapia ♂' (1907)** 3
Bewerking van origineel. Heliogravure. In Julien Fraipont, *Okapia*, Annales du Musée du Congo 2 (Brussel: Imprimerie veuve Monnom, 1907), XVI.
- Afbeelding 2. 'Congo Basin Ecoregions', op kaart** 54
"Congo Basin Ecoregions," Global Forest Atlas, geraadpleegd 22.05.2019, https://globalforestatlas.yale.edu/congo/ecoregions/congo-basin-ecoregion_
- Afbeelding 3. 'Mangbetu Harp'** 56
Gordy Slack, "The Elusive Okapi *Okapia johnstoni*," American Museum of Natural History, geraadpleegd op 07.11.18, http://digilib1.amnh.org/articles/okapi/lg_111908.html_
- Afbeelding 4. J. Green, 'Okapi' (1907)** 67
In Julien Fraipont, *Okapia*, Annales du Musée du Congo 2 (Brussel: Imprimerie veuve Monnom, 1907), z.p.
- Afbeelding 5. Jean Malvaux, 'Okapia Johnstoni, Sclater ♂' (1907)** 67
Lithogravure. In Julien Fraipont, *Okapia*, Annales du Musée du Congo 2 (Brussel: Imprimerie veuve Monnom, 1907), VII.
- Afbeelding 6. 'Major Powell-Cotton with two of his Pygmy trackers' (1907)** 75
In Powell-Cotton, "A Journey Through the Eastern Portion of the Congo State," *The Geographical Journal* 30, nr. 4 (1907): 375.
- Afbeelding 7. Cuthbert Christy, 'A young male okapi with the Pygmies' (1924)** 78
In Cuthbert Christy, *Big Game and Pygmies, Experiences of a Naturalist in Central African Forest in Quest of the Okapi* (Londen: Macmillan and Co, 1924), 55
- Afbeelding 8. Alexander Barns, 'the Skins of a Gorilla and an Okapi' (1922)** 79
In Thomas Alexander Barns, *The Wonderland of the Eastern Congo; the Region of the Snow-Crowned Volcanoes, the Pygmies, the Giant Gorilla and the Okapi* (Londen: G. P. Putnam's sons, 1922), 162.
- Afbeelding 9. Herbert Lang, 'Okapi, male, [...] and an excellent hunter, Akenge' (1915)** 80
In Gordy Slack, "The Elusive Okapi *Okapia johnstoni*," American Museum of Natural History, geraadpleegd op 07.11.18, http://digilib1.amnh.org/articles/okapi/lg_111908.html_
- Afbeelding 10. 'L'Okapi du Fr. Hutsebaut' (1919)** 96
In Henri Schouteden, "Un Okapi vivant à Anvers," *BCZC* 5, nr. 3 (1928): 71.

- Afbeelding 11. R. P. De Vos, 'S. M. La Reine présentant du feuillage à l'Okapi, à Buta'** 96
In Henri Schouteden, "L'Okapi du Jardin Zoologique d'Anvers," BCZC 6, nr. 3 (1930): 70
- Afbeelding 12. "Les ennemis de l'okapi: nains ou pygmées de la forêt de l'Aruwimi-Ituri."** 98
In Edmond Leplae, *Les grands animaux de chasse du Congo belge* (Imprimerie Industrielle et Financière, 1925), 106.
- Afbeelding 13. 'Nationale parken en jachtreservaten in Belgisch Congo en het mandaat gebied Ruanda-Urundi' (1940)** 104
In Serge Frechkop, *Beschermde dieren in Belgisch Congo* (Brussel: Marcel Hayez, 1943), z.p.
- Afbeelding 14. Camille Donis, 'Calque Congo au 1/3.000.000'** 106
In Camille Donis aan Victor Van Straelen, 27.06.1957 (AAB, AGRI, 30, 2).
- Afbeelding 15. Agatha Gijzen, 'Table 1 – List of Antwerp okapis, closed on 31 december 1970' (1974)** 121
In Agatha Gijzen en Steven Smet, "Seventy Years Okapi, Okapia Johnstoni (Sclater, 1901): A Legend Came True", *Acta Zoologica et Pathologica Antverpiensia* 59 (1974): 17.
- Afbeelding 16. 'Okapi femelle Buta' (1919)** 122
In Agatha Gijzen, "Notice sur la reproduction de l'okapi, okapi johnstoni (Sclater) au Jardin Zoologique d'Anvers," *Bulletins de la Société Royale de Zoologie d'Anvers* 8 (1958): XIX.
- Afbeelding 17. 'Buta' (1919)** 122
In Agatha Gijzen en Steven Smet, "Seventy Years Okapi, Okapia Johnstoni (Sclater, 1901): A Legend Came True," *Acta Zoologica et Pathologica Antverpiensia* 59 (1974): z.p.
- Afbeelding 18 Léon Mertens, 'Giraffen ontmoeten een okapi' (1937)** 126
In "Zoo: de savannedieren, Antwerpen 1937," Felix Archief, geraadpleegd 22.05.2019, https://felixarchief.antwerpen.be/detailpagina?invnr=FOTO-OF_4646&dtmr=1224_40&dtrecordid=29983&page=1&pageSize=10&type=copy&view=thumb.
- Afbeelding 19. Swaluë, 'Goed getemde okapi'** 131
A. Vandermander, "Beknopt overzicht der huidige kennis omtrent de okapi, Okapia Johnstoni", *Landbouwkundig Tijdschrift voor Belgisch-Congo* 39, nr. 3 (1948): 683.
- Afbeelding 20. V. Six, 'Le 23 janvier 1958. Agé d'un jour. Allaitement au biberon.'** 138
In Agatha Gijzen, "Notice sur la reproduction de l'okapi, okapi johnstoni (Sclater) au Jardin Zoologique d'Anvers," *Bulletins de la Société Royale de Zoologie d'Anvers* 8 (1958): XVI.

DEEL I. INLEIDING, THEORETISCH KADER EN HISTORIOGRAFISCH OVERZICHT

Het eerste grote deel van mijn thesis bevat alle inleidende hoofdstukken. Ten eerste schets ik in de inleiding mijn probleemstelling. Ten tweede betrek ik de theorie en contextualiseer ik mijn eigen onderzoek binnen het historisch debat. Tenslotte zet ik mijn methodologie uiteen.

3 Inleiding

De relatie tussen mens en dier doorheen de geschiedenis is al vaak het onderwerp geweest van studie, zoals de ontwikkeling van dierenrechten en dierenethiek.² Er wordt voor deze studies echter vaak betrokken vanuit de mens, waarbij de mens en zijn menselijke ervaringen als centrale referentiepunten worden aanzien. Er zijn echter nog veel onbewandelde paden en onontgonnen inzichten met betrekking tot deze complexe en veelzijdige materie. Er moet zelfs niet ver gezocht worden, dieren kunnen voor deze nieuwe perspectieven zorgen. Zo kan de geschiedenis van dieren een interessante en unieke kijk geven op de zaken en laat het toe om deze zaken in zijn volledigheid te vatten en kritisch te analyseren. Dit is het uitgangspunt en de uitdaging van deze thesis. Ik probeer namelijk het spoor van de okapi te volgen, i.e. wat de okapi gedaan heeft en overkomen is, om de bescherming van de natuur en dieren tijdens de koloniale tijd in zijn geheel te beschouwen en dit aan een kritische blik te kunnen onderwerpen en te bevragen.

Van nature kwam de okapi uitsluitend voor in de Noordoostelijke Congolese laaglandbossen (NOCLB) in het noordoosten van de huidige Democratische Republiek Congo (DRC), gelegen in centraal Afrika.³ Het dier werd vrij laat westers wetenschappelijk omschreven, pas in 1901.⁴ Vele Afrikaanse dieren waren immers reeds opgenomen binnen het westers wetenschappelijk kader tegen het einde van de negentiende eeuw.⁵ Bovendien vond deze omschrijving plaats middenin het koloniale tijdperk.⁶ Zo

---

² Zie onder andere: Ullrich Melle, "Recht op dieren of dierenrecht? Het moeilijke debat over de dierenethiek," *Tijdschrift voor Filosofie* 62, nr. 3 (2000): 495–520.

³ Allard Blom, "Africa: Cameroon, Central African Republic, Gabon, and Republic of the Congo," *World Wildlife*, geraadpleegd 11.04.2018, <https://www.worldwildlife.org/ecoregions/at0126>.

⁴ Susan Lyndaker Lindsey, Mary Neel Green, en Cynthia L. Bennett, *The Okapi Mysterious Animal of Congo-Zaire* (Texas: University of Texas Press, 1999), 6-8; Patricia Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation de la faune sauvage: pratiques d'une colonisation : le cas du Congo belge (1885-1960)" (PhD. diss., Katholieke Universiteit Leuven, 2006), 236.

⁵ Angela Thompsell, *Hunting Africa, British Sport, African Knowledge and the Nature of Empire* (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015), 75.

⁶ De Koloniale Conferentie van Berlijn (1884-1885) vond zestien jaar eerder plaats, waarbij de Europese imperiale aanspraken op Afrika gelegitimeerd werden binnen een internationaal kader en de weg open lag voor een

kwam sinds 1885 het gebied waar de okapi leefde onder de bevoegdheid van de toenmalige koning van België, Leopold II, en vanaf 1908 onder de Belgische overheid, waardoor de okapi sindsdien enkel voorkwam op Belgisch koloniaal grondgebied.⁷ Bovendien werd de okapi zeer snel na zijn 'westerse ontdekking' reeds op 17 september 1902 opgenomen binnen een Belgisch koloniaal beschermend wetgevend kader.⁸ Waarom werd de okapi beschermd tijdens de koloniale tijd?

Deze beschermingsmaatregelen kunnen geplaatst worden binnen de bevindingen van onder andere historicus John MacKenzie en vele andere auteurs. Ze stellen immers dat de koloniale tijd gekenmerkt werd door de opkomst en het ontstaan van allerlei discours en praktijken omtrent de bescherming van de natuur.⁹ Doorheen de negentiende en twintigste eeuw kwam er namelijk een heel kader tot stand, met (internationale) aanbevelingen, richtlijnen en wetgevende maatregelen - zoals de *Game Law Amendment Act* uit de Kaapkolonie (1886) of de *Convention for the Preservation of Wild Animals, Birds and Fish in Africa* van Londen (1900) - om de Afrikaanse natuur en dieren te beschermen.¹⁰

Naast de beschermingsmaatregelen werd de koloniale tijd echter ook gekenmerkt door een meedogenloze exploitatie van natuurlijke bronnen en een arbitraire transformatie van het milieu, zonder rekening te houden met regionale tradities en ervaringen, schrijft historicus Joachim Radkau.¹¹ Historicus Corey Ross pleit er voor om het Europees imperialisme sinds de late negentiende eeuw in zijn hoogdagen breder te zien als een sociaalecologisch project met invloed op mens én dier.¹² Werd de okapi zowel beschermd, als geëxploiteerd? Wat was de invloed van de beschermingsmaatregelen op de okapi en de mensen?

---

koloniale overheersing van Afrika door de Europese mogendheden, zie: R.R. Palmer, Joel Colton en Lloyd Kramer, *A History of Europe in the Modern World* (New York: McGraw-Hill Education, 2014), 663-4.

⁷ Palmer, Colton en Kramer, *A History of Europe*, 663-4.

⁸ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 236.

⁹ John M. MacKenzie, *The Empire of Nature: Hunting, Conservation and British Imperialism* (Manchester University Press, 1997), 221; Een greep uit de literatuur: Adams, William M. *Against Extinction: The Story of Conservation*. Londen: Earthscan, 2004; Anderson, David en Richard H. Grove. *Conservation in Africa: Peoples, Policies and Practice*. Cambridge University Press, 1989; Beinart, William. *The Rise of Conservation in South Africa: Settlers, Livestock, and the Environment 1770-1950*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2003; Ramutsindela, Maano. *Transfrontier Conservation in Africa: At the Confluence of Capital, Politics and Nature*. Oxfordshire: CABI, 2007.

¹⁰ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 802-3; William Beinart, *The Rise of Conservation in South Africa: Settlers, Livestock, and the Environment 1770-1950* (Oxford, New York: Oxford University Press, 2003), 207.

¹¹ Joachim Radkau, *Nature and Power: A Global History of the Environment*, vert. Thomas Dunlan (Cambridge: Cambridge University Press, 2008): 153.

¹² Corey Ross, *Ecology and Power in the Age of Empire* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 415.

Deze gegevens laten mij toe de volgende kritische vraag te stellen: wat is bescherming? Met andere woorden hoe kan de bescherming van de natuur geplaatst, beoordeeld en gevat worden binnen de koloniale onderneming. Volgens Charles-François Mathis heersen er twee dominante visies over de bescherming van de natuur: preservatie en conservatie. Mathis omschrijft preservatie als het louter vrijwaren van de natuur van elke menselijke invloed. Conservatie echter is gericht op het rationele beheer van natuurlijke bronnen om ze beter te kunnen exploiteren, schrijft hij.¹³ Ik gebruik de term conservatie dus voor elke vorm van bescherming die gericht is op het rationele beheer van de natuur om het beter te exploiteren. Deze conceptualisering stelt dus dat ik de beschouwing van de bescherming van de okapi niet kan laten eindigen bij louter een bespreking van de beschermingsmaatregelen, maar ook de opzet, de belangen, de gevolgen en de context in kaart moet brengen. Bescherming en exploitatie kunnen dus verbonden zijn. Stond de bescherming van de okapi in verband met de exploitatie ervan?

Bovenal verklaren Ross en Radkau de bescherming van de natuur tijdens de koloniale tijd als een instrument gebruikt en ingezet door de koloniale onderneming om bij te dragen aan de verspreiding en bestendiging van de Europese dominantie en de koloniale staatsmacht en de versterking en legitimatie van verschillende koloniseringsprocessen.¹⁴ Uit deze bevindingen blijkt dat de bescherming van de natuur rechtstreeks verbonden was met de koloniale politieke machtsstructuur. Volgens Radkau is ecologische geschiedenis zelfs altijd een geschiedenis van politieke macht, waarbij interesses en belangen van politieke actoren een belangrijke rol spelen.¹⁵

Ik wil deze algemene en brede conclusies van Ross en Radkau onderzoeken via de ontwikkelingen omtrent de bescherming van de okapi, in relatie tot de conceptualisering van Mathis. De endemische Congolese oorsprong van de okapi laat immers uitstekend toe om de bescherming ervan specifiek in verband te brengen met één bepaalde koloniale mogendheid, België. Bovendien behoorde de okapi, volgens historica Patricia Van Schylenbergh, tot de meest beschermde diersoorten van Congo.¹⁶ Hierdoor was de okapi één van de hoofdrolspelers waarop de koloniale beschermingsmaatregelen van toepassing waren, waardoor dit dier kan doordringen tot de kern van de natuurbescherming in koloniaal Congo en de vanuit een *bottom-up* perspectief de Belgische koloniale machtsstructuur en de

---

¹³ Preservatie en conservatie hoeven niet in tegenstelling te staan tegenover elkaar, maar het was een voorkomende breuk binnen de milieubeweging, uit: Charles-François Mathis, "Mobiliser pour l'environnement en Europe et aux États-Unis," *Vingtième Siècle. Revue d'histoire* 1, nr. 113 (2012): 19-20.

¹⁴ Ross, *Ecology and Power*, 240-1 en 273; Radkau, *Nature and Power*, 169.

¹⁵ Radkau, *Nature and Power*, 153.

¹⁶ Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 236.

houding van de Belgische politieke koloniale autoriteiten kritisch kan benaderen, bevragen en koppelen aan het grotere historische debat.¹⁷ *Ik stel daarom de hypothese dat de bescherming van de okapi verbonden was aan de exploitatie ervan en dat bescherming daardoor ingezet kon worden voor en door de ondersteuning, ontwikkeling en de expansie van de Belgische koloniale politieke machtsstructuur.*

Bovendien stellen historici Beinart, Brown en Gilfoyle dat de koloniale onderneming sinds het midden van de negentiende eeuw ondersteund werd door wetenschappelijke actoren, naast de politieke koloniale actoren. Nieuwe wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen werden immers gebruikt om de natuur op de meest efficiënte mogelijk manier te exploiteren in dienst van de koloniale onderneming, schrijven de onderzoekers. Wetenschappers maakten een integraal onderdeel uit van de koloniale machtsstructuur.¹⁸

Verder argumenteren Beinart, Brown en Gilfoyle dat het perspectief van de koloniale wetenschap het bestaande zwart-wit beeld van de top-down koloniale machtsstructuur kan nuanceren. Wetenschappelijke kennis over de natuurlijke omgeving werd immers, volgens hen, beïnvloed door inheemse structuren, tradities en expertise, waardoor het interessant wordt om deze dynamieken te onderzoeken en niet louter te vervallen in een kritiek op de koloniale wetenschap en bij uitbreiding de koloniale structuur, zoals Radkau aangaf. Sommige wetenschappers hadden toch goede intenties en waren gevoelig aan de inheemse kennis en praktijken, schrijven ze.¹⁹

Daarom integreer ik het wetenschappelijke perspectief, naast het politieke, en breid ik de eerdere hypothese uit om tot mijn uiteindelijke hoofdvraag te komen:

Hoe werd de bescherming en de exploitatie van de okapi ingezet als instrument door de Belgische koloniale politieke en wetenschappelijke machtsstructuur voor de ondersteuning, ontwikkeling en de expansie ervan?

Om deze bovenstaande vraag te kunnen beantwoorden is het nodig om te onderzoeken of, hoe en waarom politieke en wetenschappelijke structuren, actoren en belangen hebben bijgedragen aan de koloniale ontwikkelingen op het vlak van de bescherming en de exploitatie van de okapi en welke

---

¹⁷ Een algemene koloniale geschiedenis van Congo komt niet aan bod. Dit is reeds uitvoerig besproken in verschillende werken, zie onder andere: Van Reybrouck, David. *Congo : een geschiedenis*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2010; Vanthemsche, Guy. *Belgium and the Congo, 1885-1980*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

¹⁸ William Beinart, Karen Brown en Daniel Gilfoyle, "Experts and Expertise in Colonial Africa Reconsidered: Science and the Interpenetration of Knowledge," *African Affairs* 108, nr. 432 (2009): 418; Beinart, *The Rise of Conservation in South Africa*, 28-9.

¹⁹ Beinart, Brown en Gilfoyle, "Experts and Expertise in Colonial Africa Reconsidered," 432-3; Beinart, *The Rise of Conservation in South Africa*, 28-9.

invloed deze in de praktijk uitgeoefend hebben op mens en dier. Daarom stel ik een extra vraag die mijn onderzoek zal leiden.

Welke rol speelden politieke en wetenschappelijke structuren, actoren en belangen in het discours en de praktijken omtrent de bescherming en de exploitatie van de okapi en de invloed hiervan op mens en dier tijdens de koloniale tijd?

Hierdoor kan ik een breder licht werpen op de machtsstructuren, belangen en actoren die mogelijks een rol gespeeld hebben in de bescherming en de exploitatie van de okapi, de verwevenheid tussen beiden en de gevolgen en implicaties hiervan op mens en dier op microniveau om de problematiek op macroniveau, namelijk de bescherming van de natuur tijdens de koloniale tijd in relatie tot de koloniale politieke en wetenschappelijke machtsstructuur beter te begrijpen, aan te vullen, te nuanceren en te bevragen. Deze probleemstelling verwacht een sociaalecologische geschiedenis, waarbij zoveel mogelijk perspectieven in rekening worden gebracht.

Ik kan ten eerste echter onmogelijk elke wetenschappelijke en politieke relatie tot de okapi in kaart brengen en onderzoeken, maar ik ben aan de hand van de okapi in het Belgische nationale kader tot een logische selectie gekomen van de volgende groepen actoren. Zoals ik reeds aangaf, spelen de Belgische koloniale politieke autoriteiten een belangrijke rol in mijn onderzoek. Vervolgens kan ik het spoor van de okapi koppelen aan de Belgische archetypes bij uitstek voor wetenschappelijke kennis omtrent dieren: de Zoo van Antwerpen (ZOO) en het Museum van Belgisch-Kongo (MBK), het huidige Koninklijk Museum voor Centraal-Afrika in Tervuren. Er zijn verschillende redenen waarom deze instituten onderzocht moeten worden in dit verhaal. Beide instituten hebben zichzelf ten eerste de taak toegeschreven om een actieve rol te spelen in de bescherming van de natuur en dieren.²⁰ Ten tweede was de ZOO in 1919 de allereerste dierentuin waar een levende okapi in gevangenschap ondergebracht werd.²¹ Ten derde representeren deze twee wetenschappelijke instituten twee verschillende structuren waarin kennis en onderzoeksagenda's ontstonden en van waaruit gehandeld werd. De ZOO, opgericht in 1843, is een private onderneming, maar kreeg in 1844 het koninklijk predicaat en werkte sindsdien onder de noemer van Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen.²² Het MBK daarentegen werd opgericht als nationaal instituut en was rechtstreeks verbonden met de koloniale overheid. Het museum vindt zijn oorsprong immers binnen het oude

---

²⁰ Violette Pouillard, "Le jardin zoologique et le rapport à la faune sauvage : gestion des « collections zoologiques » au zoo d'Anvers (1843 – vers 2000)," *Revue belge de philologie et d'histoire* 89 (2011): 1195; Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 365.

²¹ Roland Baetens, *De roep van het paradijs: 150 jaar Antwerpse Zoo* (Tielt: Uitgeverij Lannoo, 1993), 190.

²² Pouillard, "Le jardin zoologique et le rapport à la faune sauvage," 1195.

koloniënpaleis. De plaats waar koloniale tentoonstellingen, met onder andere opgezette dieren uit Congo, georganiseerd werden in opdracht van koning Leopold II, de soeverein van de Congo-Vrijstaat.²³ Deze verschillende structuren maakt het mogelijk om vanuit deze twee verschillende perspectieven de interacties met de koloniale politieke machtsstructuur, actoren en belangen te onderzoeken.

Ten tweede is het belangrijk om de okapi zelf als actor in rekening te brengen: zijn wederzijdse beïnvloeding met betrekking tot het discours en de praktijken van bovenstaande actoren en zijn beleefde ervaringen om de beschermingsmaatregelen in zijn geheel te beschouwen. Ten derde betrek ik het discours, de kennis, de praktijken en de ervaringen van de Congolese inheemse bevolking die in en rondom de natuurlijke habitat van de okapi leefden. Het perspectief van zowel de okapi, als de inheemse bevolking maken het mogelijk om voorbij de koloniale propaganda te kijken. Tenslotte tracht ik het discours en de praktijken van de Belgische actoren te plaatsen binnen een internationaal kader en af te wegen aan internationale politieke en wetenschappelijke actoren, structuren en belangen. Mijn verhaal zou te beperkt zijn indien ik zou stoppen bij het nationale kader.

Om de bescherming van de natuur tijdens de koloniale tijd in al zijn hoedanigheid te kunnen bevragen en verklaren, vertrek ik dus vanuit een holistische kijk op de geschiedenis, waarbij ik zoveel mogelijk perspectieven - van bovenaf en onderuit - en onderlinge dynamieken betrek. Enkel op deze manier kan ik de bescherming van de natuur tijdens de koloniale tijd in verband met de koloniale machtsstructuur aan een kritische blik onderwerpen, de ontwikkeling en de verschillende vormen en gevolgen hiervan onderzoeken en de rol van wetenschappelijke en politieke structuren, actoren en belangen hierin in kaart brengen en begrijpen. De kolonisatieperiode van Congo, van 1885 tot 1960, bakent mijn onderzoek in tijd af. Al is het ook belangrijk om de pre-koloniale tijd aan bod te laten komen om de geschiedenis van de okapi in de kolonisatieperiode beter te contextualiseren. Verder onderzoek kan deze geschiedenis doortrekken naar het heden, de postkoloniale tijd.

Bovenstaande groepen actoren kunnen vervolgens onderverdeeld worden in drie specifieke invalshoeken: de gekoloniseerde dieren, de gekoloniseerde bevolking en de koloniale actoren. Ik erken de agency van al deze actoren in het vormgeven en beïnvloeden van de ontwikkelingen rond de bescherming van de okapi. Bovenal zijn dieren, alsook de gekoloniseerde mensen, gemarginaliseerd in het historisch onderzoek en andere academische disciplines, waardoor ik met deze thesis bijdraag aan dit historische debat. Er doen zich echter enkele moeilijkheden voor. Hoe representeer ik dieren? Hoe betrek ik de inheemse bevolking? Welk jargon gebruik ik? Om een weg hieruit te banen, bestudeer ik

---

²³ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 56.

in het theoretisch kader en vanuit een historisch overzicht grondig de drie verschillende invalshoeken, waardoor ik de zowel de juiste bouwstenen, als een contextuiteenzetting krijg om mijn eigen onderzoek te kunnen voeren. Ik behandel uitgebreid de verschillende relaties tot de natuur en de dieren tijdens de koloniale, met een focus op de bescherming en de exploitatie ervan.

Het vernieuwende aspect van mijn thesis bereik ik door historische actoren en processen te herdenken en ruimte te creëren binnen mijn onderzoek om meer en verschillende perspectieven te integreren. Dit soort onderzoek verwacht dan ook een uitgebreid inleidend gedeelte, met een diepgaand vooronderzoek van secundaire literatuur en grondig conceptueel en methodologisch kader, om tot de juiste inzichten te komen, van waaruit ik de bronnen kan interpreteren en mijn vragen kan oplossen. Dit is nodig om een inclusief, intersectioneel en geheel verhaal te schrijven, binnen het postkoloniale en dekoloniale onderzoeksveld. Dit vindt dan ook een uitgebreide weergave in deze thesis en ik ben me hiervan bewust. Vanuit mijn beperkte voorkennis over het onderwerp was dit ook niet anders mogelijk. Ondanks de juiste intenties ben ik beperkt in mijn opzet. Het onderzoek vertrekt immers onvermijdelijk vanuit een westers wit perspectief en bijhorend denkkader, bepaald door een eurocentrische, elitaire en westerse vorm van kennisproductie waardoor deze thesis toch deel wordt van het dominante en hegemonische westerse kader. Ik kan dit niet overstijgen, maar ik kan dit erkennen en transparant zijn over mijn positie als Belgische masterstudent geschiedenis aan de Universiteit Gent. Ik kan dit bijgevolg kritisch proberen benaderen en mijn eigen taalgebruik en manier van denken zo goed mogelijk te dekoloniseren via de theorie en het historisch overzicht.

De okapi bevindt zich op het kruispunt tussen België en Congo, tussen koloniale ontwikkelingen en het discours en de praktijken omtrent de bescherming van de natuur, tussen mens en dier, waardoor dit onderzoek uiteindelijk een breder, kritisch en genuanceerd kan licht werpen op de complexe relatie tussen koloniale machtsstructuren, politiek en wetenschap, de mens en de natuur en de bescherming ervan tijdens de negentiende en twintigste eeuw. De okapi zorgt voor een bijzonder en uniek inzicht in de koloniale geschiedenis van Afrika en de natuurbescherming en ik leg hiermee een puzzelstukje binnen het grote historische debat hieromtrent.

4 Een sociaalecologische geschiedenis van dierenconservatie tijdens de koloniale tijd: bouwstenen en context

Ik open dit gedeelte met het dierenperspectief, waarin ik de notie dierengeschiedenis bespreek. Ten tweede volgt er een uitgebreide bespreking van de inheemse relatie tot de natuur, hun kennis en praktijken. Ten derde betrek ik het oogpunt van koloniale actoren, de politieke en wetenschappelijke, en hun relatie tot de natuur. Ik probeer deze reeds te combineren om het discours en de praktijken

omtrent de bescherming van dieren in al zijn hoedanigheid in kaart te brengen en te vatten om de invloed hiervan te onderzoeken op mens en dier.

4.1 Het spoor van de okapi

De okapi is niet louter een casus of een object binnen een geschiedenis van mensen, maar de hoofdfactor van wie ik het spoor volg om het discours en de praktijken van de verschillende actoren met betrekking tot zijn bescherming kritisch te analyseren. Ik probeer dus zijn ervaringen in rekening te brengen. Om dit te bereiken moet er bovenal afgestapt worden van het onderscheid dat gemaakt wordt tussen de mens en de natuur, zo stelt antropoloog Gísli Pálsson. Hij klaagt deze distinctie aan en historiseert deze mens-natuur en maatschappij-milieu dichotomie als de sleutelconstructie van het modernistisch denken.²⁴

Volgens hem beschouwde de mens zichzelf in de middeleeuwen nog als integraal onderdeel van de wereld, maar tijdens de renaissance werd de natuur geobjectiveerd en beschouwd als 'anders'. De Verlichting en de vroege positivistische wetenschappen ondersteunden deze constructie. Hieruit merk ik reeds de invloed op van de westerse wetenschap. Volgens Pálsson werd de hele Westerse attitude met betrekking tot milieu, kennis en leren getransformeerd naar het modernistisch discours, met de natuur slecht als een object. Dit impliceert dat de natuur gekend, gecontroleerd en toegeëigend kan worden. Bovendien, schrijft Pálsson, heeft het Westen deze tegenstelling als universeel beschouwd, waarop hij een aanbeveling doet met betrekking tot methodologie en het inheemse perspectief. Om van deze aangenomen superioriteit en universaliteit af te stappen, is het van belang om af te vragen hoe niet-Westerse culturen hun natuurlijke omgeving geconceptualiseerd hebben.²⁵

Verder bouw ik op de visie van historicus Eric Baratay om af te stappen van dit dualisme, specifiek gericht op mens en dier, teneinde een sociaalecologische geschiedenis te kunnen schrijven. Hij ijvert om geschiedenis te zien als de studie van alle levende wezens en hun evolutie doorheen de tijd. Vanuit dit opzicht wordt de okapi niet als een passief object beschouwd, maar als actor en subject dat kan voelen, reageren, zich aanpassen... Dieren beïnvloeden volgens hem niet alleen mensen, maar ze zijn op zichzelf ook individuen met eigen karakteristieken. Baratay stapt af van de westerse definiëring van het subject als zelfbewust, denkend wezen in de mogelijkheid om bewuste keuzes en strategieën te maken.²⁶ Baratay probeert zich ook te behoeden voor het antropomorfisme, waarbij louter menselijke eigenschappen op dieren geprojecteerd worden. Daarom stelt Baratay dat een kritische benadering

---

²⁴ Gísli Pálsson, "Human - environmental relations, orientalism, paternalism and communalism," in *Nature and Society, Anthropological perspectives*, eds. Philippe Descola en Gísli Pálsson (Londen: Routledge, 1996), 65.

²⁵ Pálsson, "Human - environmental relations," 65.

²⁶ Eric Baratay, "Building an Animal History," in *French Thinking about Animals*, eds. Louisa MacKenzie en Stephanie Posthumus (East Lansing: Michigan State University Press, 2015), 4-6.

noodzakelijk is, waarbij curiositeit primeert, moeilijke vragen gesteld worden en geobserveerd wordt zonder vooroordelen. Alleen zo kunnen potentiële mogelijkheden van dieren erkend worden en kan het heersende dualisme tussen mens en dier overstegen worden. Baratay erkent een veelvoud aan soorten, die sterk verschillen en waarbij de mens niet als een superieur wezen aan de top wordt beschouwd. Om dit mogelijk te maken moet er in de mate van het mogelijke met de natuurlijke wetenschappen, zoals ethologie, ecologie en biologie een dialoog worden aangegaan. Daarom betrek ik in mijn eigen onderzoek een onderdeel omtrent de biologie van de okapi (DEEL II). Baratay concludeert dat een dierengeschiedenis empathie heeft voor dieren en dat historici hierbinnen actief proberen te begrijpen hoe dieren zich voelen, wat ze ervaren, hoe ze handelen en reageren.²⁷ Ik ga hiermee aan de slag om vormen van verzet te ontdekken, zoals sterven, ontsnappen... alles wat niet binnen de verwachtingslijn ligt van de verschillende actoren; de bufferzone tussen de beoogde en de werkelijke uitkomst.

Ook historica Sandra Swart heeft een bijdrage geleverd binnen de *Critical Animal Studies* om dieren te betrekken bij de Afrikaanse geschiedschrijving. Ze stelt een dierengevoelige geschiedenis als concept voor: een geschiedenis die interageert met het leven van dieren, zonder de intentie om echt vanuit het perspectief van dieren te schrijven. Dieren worden als subjecten en historische actoren beschouwd binnen een dierengevoelige geschiedenis. Swart argumenteert dat een antropocentrische notie van agency te beperkt en te simpel is om te beschrijven wat er gebeurt in de wereld. Het menselijk leven is bepaald en vormgegeven door de co-existentie van mensen en dieren, waardoor dieren invloed hebben op veranderingen die van toepassing zijn op mensen. Een dierengevoelige geschiedenis laat toe om een volledig verhaal te brengen en daagt bestaande kenniscategorieën en methodes van periodisering uit, volgens Swart.²⁸

Een dierengevoelige geschiedenis stelt hierdoor oude tegenstellingen in vraag, zoals tam en wild, inheems en vreemd, passief en actief en neemt dieren even serieus als mensen. Specimen zou toegevoegd kunnen worden aan het rijtje van etniciteit, klasse en gender, als (intersectionele) basis voor discriminatie, stelt Swarts.²⁹ Bovenstaande auteurs stellen dat een dierengeschiedenis ons historisch begrip en de theoretisering van het verleden beïnvloedt en uitdaagt, iets dat ik probeer na te streven met deze thesis.

---

²⁷ Baratay, "Building an Animal History," 4-6.

²⁸ Swart, "Writing animals," 97-8; Sandra Swart, "'The World the Horses Made': A South African Case Study of Writing Animals into Social History," *International Review of Social History* 55, nr. 02 (2010): 263.

²⁹ Swart, "Writing animals," 102-5.

Om het nut van een sociaalecologische geschiedenis aan te tonen, waarbij naast de okapi, verschillende menselijke actoren betrokken worden, gebruik ik het inzicht van socioloog Adrian Franklin. Hij, naast anderen, wijst op de verwevenheid tussen sociale theorie en ecologie in het ontstaan van relaties tussen mens en dier.³⁰ De classificatie, de conceptualisatie en de theoretisering van dieren is volgens hem doordrongen van een sociale en culturele kijk op de maatschappij en de historische achtergrond en politieke context van de menselijke actoren. Mensen projecteren sociale logica, complexen en conflicten op dieren. Verschillen tussen mensen in de betekenis en de praktijk van mens-dier relaties komen tot stand door de sociale verschillen die voortkomen uit klasse, regio, gender en religie.³¹ Harriet Ritvo schrijft dat inzicht in mens-dier relaties evengoed inzicht biedt in de relatie tussen groepen mensen onderling.³²

4.2 Inheemse bevolking

Zoals reeds vermeld, tracht ik een inclusieve, holistische en sociaalecologische geschiedenis te schrijven, waarbij pogingen worden ondernomen om het eurocentrisme te breken, af te stappen van het dualisme tussen mens en dier en de zogezegde superioriteit van westerse kennis. Daarom wil ik het lokale discours en de praktijken omtrent de okapi in rekening brengen. De ervaringen en perspectieven van de gekoloniseerde Congolese bevolking. Voornamelijk de mensen die in dezelfde habitat als de okapi leefden tijdens het koloniale tijdperk. Welke rol speelden zij op het spoor van de okapi?

De verzamelbundel van historicus David M. Gordon en antropoloog Shepard Krech III, *Indigenous Knowledge and the Environment in Africa and North America*, geeft mij de juiste theoretische basis en achtergrond om de lokale relatie tot de okapi correct in beeld te brengen. Het volledige werk handelt over het kennissysteem en de praktijken van de inheemse bevolking (*Indigenous Knowledge System*, hierna: IKS) met een focus op het milieu. De auteurs proberen hierin de politieke en morele waarde van de inheemse kennis te benadrukken en zien inheemse kennis als een alternatief voor de machtskennis *nexus* van het Westerse denken en de Westerse teleologische kijk. Door de IKS omtrent de okapi in beeld te brengen kan ik afstappen van het eigen denkparadigma en kenniskader van waaruit wij, in

---

³⁰ Adrian Franklin, *Animals and modern cultures : a sociology of human-animal relations in modernity* (Londen: Sage, 1999), 9.

³¹ Franklin, *Animals and modern cultures*, 9.

³² Harriet Ritvo, *The Animal Estate, The English and Other Creatures in Victorian England* (Harvard: Harvard University Press, 1989), 4.

het Westen, de wereld beschouwen. Gordon en Krech III focussen op kolonialisme en verovering als de historische context en vormgevende factor in het ontstaan van moderne inheemse kennis.³³

De methode van de mondelinge geschiedenis kan een manier zijn om de intellectuele producten van mensen zonder schrift te onderzoeken. Ik kan echter geen veldwerk uitvoeren, waardoor ik onrechtstreeks uit de bronnen die ik wel kan raadplegen deze kennis moet afleiden.³⁴ Ook kan de koloniale wetenschap inzicht bieden in het discours en de praktijken van de inheemse bevolking, door de *interpenetratie* (wederzijdse beïnvloeding) van kennis die plaatsvindt volgens Beinart, Brown en Gilfoyle.³⁵

Uit het werk leid ik af dat er vaak valse tegenstellingen gemaakt worden tussen ‘westerse wetenschap’ en ‘inheemse kennis’. Deze worden respectievelijk als universeel, abstract en seculier beschouwd, terwijl de andere veeleer als lokaal, praktisch, mondeling, communaal en spiritueel worden beschouwd, schrijven Gordon en Krech III. Ze wijzen echter op het hybride karakter van inheemse kennisvormen, als de uitkomst van vele globale uitwisselingen.³⁶ Gordon benadrukt in zijn hoofdstuk dat inheemse kennis ook wordt verspreid en toegeëigend wordt door anderen. Het is geen tijdloze onveranderlijke tribale vorm van religie, maar een historisch geconstrueerde vorm van kennis, die geëvolueerd is en geïnterageerd heeft met veranderende sociale en politieke constellaties, ook reeds in de pre-koloniale tijd.³⁷ Inheemse classificatievormen van fauna en flora baseren zich ook op brede theorieën over de wereld, bepaalde wereldbeelden en abstracties, waardoor het niet meer of minder pragmatisch is opgebouwd dan een westerse wetenschappelijke taxonomie.³⁸

Ik zet inheemse kennis dus niet rechtlijnig tegenover westers wetenschap; ik uit geen waardeoordeel over deze kennisvormen, maar erken deze enkel als twee even waardevolle, maar wel verschillende, kennisvormen, ontstaan in een verschillende context en onder invloed van verschillende factoren en elkaar; ik probeer continuïteiten te ontdekken tussen deze twee kennisvormen, om het hybride karakter en de toe-eigening van kennis door de kolonisator te duiden. In deze context geeft antropoloog Gísli Pálsson een kritische opmerking. De referentie naar ‘inheems’ en ‘traditioneel’

---

³³ David M. Gordon en Shepard Krech III, “Introduction, Indigenous knowledge and the Environment,” in *Indigenous Knowledge and the Environment in Africa and North America*, eds. David M. Gordon en Shepard Krech III (Ohio: Ohio University Press, 2012), 1-2.

³⁴ Gordon en Krech III, “Introduction,” 7.

³⁵ Beinart, Brown, en Gilfoyle, “Experts and Expertise in Colonial Africa Reconsidered,” 432-3.

³⁶ Gordon en Krech III, “Introduction,” 7-8.

³⁷ David M. Gordon, “Indigenous Spirits, Ancestral Power in a South-Central African Kingdom,” in *Indigenous Knowledge and the Environment in Africa and North America*, eds. David M. Gordon en Shepard Krech III (Ohio: Ohio University Press, 2012), 196.

³⁸ Gordon en Krech III, “Introduction,” 7-8.

reproduceert en versterkt het koloniale denken: waar moet een bepaalde vaardigheid of kennis gelokaliseerd zijn om inheems te kunnen worden benoemd en hoe oud moet deze zijn om traditioneel te zijn? Hij geeft echter geen alternatieve termen, waardoor ik genoodzaakt ben om deze termen ook te blijven gebruiken.³⁹

In het hedendaagse discours rond bescherming van de natuur wordt volgens dr. John Edington de initiatieven van de inheemse bevolking overschat. De inheemse bevolking wordt immers als een rolmodel voorgesteld van een harmonieuze levenswijze, een manier van leven die in balans staat met de natuur. Een cultureel respect voor dieren door traditionele maatschappijen geeft geen garantie op het duurzaam behandelen van dierenpopulaties, schrijft Edington. Hij geeft een voorbeeld uit Latijns-Amerika. Een vermindering van de veestapel werd niet als een slecht teken gezien, omdat de goden voor nieuwe dieren zouden kunnen zorgen. In het algemeen ziet Edington ook geen initiatieven of praktijken vanuit de inheemse bevolking om bijvoorbeeld jonge dieren te beschermen, met als gevolg dat populaties rap achteruitgingen.⁴⁰ Het romantisch cliché en ideaaltype erkent de culturele complexiteit en de ecologische voetafdruk niet van de inheemse bevolking, stelt De Bont.⁴¹

Ook Gordon en Krech III schrijven dat Afrikaanse milieupraktijken niet kritiekloos aanvaard mogen worden als de beste oplossing voor het milieu. De samenhang tussen religie en inheemse kennis zorgde er wel voor dat sommige plaatsen beschermd werden omdat deze plaatsen als heilig werden aanzien en daarom gevrijwaard bleven van menselijke activiteit. Zoals Edington al toelichtte hierboven zijn Afrikaanse milieupraktijken dus niet per definitie in balans met de natuur. Gordon en Krech III stellen een zekere nuance voor om voorbij de zwart-wit tegenstelling te gaan tussen enerzijds complete ecologische harmonie en anderzijds totale ecologische vernieling.⁴² Ik mag dus niet vervallen in deze romantische voorstelling en erkennen dat de inheemse bevolking de natuur op en de dieren evengoed exploiteerden en gebruikten, weliswaar op een radicaal verschillende schaal dan de koloniale onderneming.

In mijn thesis focus ik op de inheemse bevolking van Congo en voornamelijk de mensen die in en rondom het Ituriwoud hebben geleefd, waaronder de pygmeeën.⁴³ De term pygmee wordt

---

³⁹ Gísli Pálsson, "Human - environmental relations," 75.

⁴⁰ John Edington, *Indigenous Environmental Knowledge – Reappraisal* (New York: Springer International Publishing, 2017), 176-7.

⁴¹ Raf De Bont, "'Primitives' and Protected Areas: International Conservation and the 'Naturalization' of Indigenous People, ca. 1910-1975," *Journal of the History of Ideas* 76, nr. 2 (2015): 215-6.

⁴² Gordon en Krech III, "Introduction," 11-2.

⁴³ David S. Wilkie en Bryan Curran, "Why Do Mbuti Hunters Use Nets? Ungulate Hunting Efficiency of Archers and Net-Hunters in the Ituri Rain Forest," *American Anthropologist* 93, nr. 3 (1991): 680.

tegenwoordig echter bekritiseerd door wetenschappers. Gelijkaardige termen om specifieke groepen van mensen aan te duiden zijn immers labels die opgelegd werden door buitenstaanders. Deze termen werken vereenvoudigend en ze hebben een negatieve bijklank. Toch gebruik ik nog steeds deze term, maar ik volg hierin de werkwijze van cultuurhistoricus Raf De Bont en ik gebruik deze term om een categorie van actoren aan te duiden, zonder de complexiteit te ontkennen.⁴⁴

Ik kan de inheemse kennis en praktijken niet rechtstreeks benaderen. Toch is het belangrijk om hiervoor een platform aan te bieden, waar erkenning plaatsvindt en de relatie tussen de okapi en de inheemse bevolking aan bod komt. Hierop kan bij verder onderzoek gebouwd worden om dit meer uit te werken.

4.2.1 Lokale kennis en praktijken

Ik geef hier reeds een algemeen beeld van de lokale kennis en praktijken omtrent het milieu, als context voor de specifieke relatie tot de okapi. Het is echter onmogelijk om hier een volledig beeld te schetsen van de prekoloniale en koloniale situatie en bovendien het inheemse discours en de praktijken correct in hun tijd te plaatsen, waardoor de complexiteit, diversiteit en verschillende realiteiten verloren zouden kunnen gaan en evoluties en invloeden niet volledig tot uiting zouden kunnen komen. Mackenzie wijst op de grootste obstakel hieromtrent, de meeste onderzoeken naar de inheemse relatie tot de natuur hebben pas tijdens of na de koloniale tijd plaatsgevonden, waardoor de inheemse relatie tot de natuur al drastisch veranderd was en het moeilijk is om een beeld te geven van de prekoloniale inheemse relatie tot de natuur.⁴⁵ Deze bovenstaande obstakels beperken mijn opzet om de inheemse relatie tot de okapi in rekening te brengen. Wel probeer ik voornamelijk aan te tonen dat de autochtone bevolking een complexe relatie had met de dieren en deze niet zomaar in harmonie samenleefden. Het fenomeen van de jacht kan een duidelijke inkijk bieden in deze relatie met de natuur, een aspect dat ik ook bespreek binnen het perspectief van de koloniale actoren.

Mackenzie heeft een onderdeel geschreven over Afrikaanse gemeenschappen en de jacht tijdens de prekoloniale tijd. De jacht maakte sinds millennia een belangrijk onderdeel uit van de voedselvoorziening en veel kennis over natuurlijke fenomenen werd opgebouwd door jachtpraktijken. Ook zorgde de jacht voor belangrijke handelsmogelijkheden, waarop prekoloniale economische structuren en netwerken steunden. Hierdoor was de jacht niet louter een overlevingsmechanisme en en machtsstructuren, complexe rituelen en sociale en politieke relaties en dimensies bepaalden de

---

⁴⁴ De Bont, "'Primitives' and Protected Areas," 218.

⁴⁵ MacKenzie, *The Empire of Nature*, 61.

jachtpraktijken. In Congo waren 'professionele' jachtgroepen aan het werk. Deze banden hadden een hogere sociale, economische en politieke positie. Volgens Van Schuylenbergh werd er sinds de Oudheid reeds competitief gejaagd op olifanten in Congo om vlees en ivoor te verschaffen. Er werden trofeeën verzameld als bewijs voor prestige.⁴⁶ Bovendien werden de dierlijke producten veelzijdig gebruikt voor verschillende doeleinden: voor kleding, versiering, decoratie, als muziek- en signaalinstrumenten, als symbolische of magische items... Sommige onderdelen van de dieren representeerden deugden, moed of bevatten geneeskundige krachten, anderen stukken mochten daarentegen niet gegeten worden.⁴⁷

In en rondom de natuurlijke omgeving van de okapi leefden twee groepen mensen: de Bambuti of Mbuti, groepen pygmeeën die leefden volgens de principes van de nomadische voedselverzamelaars-jagers, en de landbouwers. Deze groepen waren niet geïsoleerd van elkaar, maar dreven handel, waardoor ze in een wederzijdse afhankelijkheid leefden. Volgens Terese en John Hart is deze afhankelijkheid niet recent.⁴⁸ Van Schuylenbergh wijst op een systeem van cliëntelisme. De pygmeeën zouden bescherming krijgen in ruil voor vlees, ivoor, bont en leder.⁴⁹ Mogelijks zou er dus gehandeld worden in stukken van de okapi.

Het artikel van Mark S. Mosko uit 1987 geeft inzicht in de cultuur van de pygmeeën. Er werd volgens hem veel symbolisch belang gehecht aan het woud, het kader waarin de inheemse mens-dier relaties tot stand kwamen. Het woud was allesomvattend, de kern waaraan alles verbonden was. Het woud, *ndura* werd voorgesteld als vader, moeder, broer, zus, vriend, God, geliefde, wetgever, rechter... De pygmeeën beschouwden zichzelf als de kinderen van het bos.⁵⁰ Het werk van antropoloog Colin Turnbull, uitgebracht kort na de onafhankelijkheid in 1961, kan ook gebruikt worden om begrip te verwerven in de levenswijze en de relatie tot de natuur van een specifieke groep pygmeeën, indien bekeken door een kritische dekoloniseringsbril. Ook hierin wordt dezelfde symbolische verwantschap duidelijk tussen de pygmeeën en het woud, zoals voorgesteld door Mosko. Hij stelt de jacht voornamelijk voor als een coöperatieve en arbeidsintensieve bezigheid, voor en door iedereen, een jacht die wekenlang kon aanhouden. Tot slot werd er volgens Turnbull geen enkel dier gedomesticeerd

---

⁴⁶ MacKenzie, *The Empire of Nature*, 54-7; Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 98.

⁴⁷ MacKenzie, *The Empire of Nature*, 57-65.

⁴⁸ Dennis D. Cordell, Jean-Paul Harroy en Robert C. Bailey, "Ituri Forest, Forest, Democratic Republic of the Congo," *Encyclopedia Britannica*, geraadpleegd 09.11.2018, <https://www.britannica.com/place/Ituri-Forest>; Terese B. Hart en John A. Hart, "The Ecological Basis of Hunter-Gatherer Subsistence in African Rain Forests: The Mbuti of Eastern Zaire," *Human Ecology* 14, nr. 1 (1986): 30-1.

⁴⁹ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 102.

⁵⁰ Mark S. Mosko, "The Symbols of 'Forest': A Structural Analysis of Mbuti Culture and Social Organization", *American Anthropologist* 89, nr. 4 (1987): 897-908.

door de pygmeeën, enkel honden werden als jachtdier gebruikt. Er werd niet op de dieren gejaagd met de intentie om ze levend te houden.⁵¹

De pygmeeën hanteerden verschillende jachttechnieken en -methoden, die uitgaan van een sterke kennis en expertise over de omgeving en de levenswijze van dieren: het gebruik van pijl en boog, netten, valkuilen, valstrikken of speren. Er is een debat over waarom een bepaalde techniek geprefereerd werd boven een andere. Volgens het rapport van Wilkie en Curran werden netten vooral gebruikt om kleine tot middelgrote hoefdieren te vangen. Op grotere dieren werd gejaagd met pijl en boog of speren.⁵² Paul Roscoe wijst eerder op het type bosgebied. Volgens hem werden meer netten gebruikt in minder doorlaatbare en dichter begroeide gebieden, waar de zichtbaarheid niet optimaal was en vooral landdieren leefden.⁵³ Ook Katharine Milton legt de oorzaak voor de gehanteerde jachttechniek vooral bij de ecologische omstandigheden van de specifieke delen in het tropische regenwoud.⁵⁴ Welke techniek werd toegepast om okapi's te bejagen en te vangen?

4.3 Koloniale actoren

Om de holistische cirkel rond te maken, introduceer ik in dit onderdeel de laatste invalshoek: de politieke en wetenschappelijke koloniale actoren.

4.3.1 Macht en natuur

Vooraleer ik de specifieke koloniale relatie van deze actoren tot dieren schets, behandel ik het bredere kader, de relatie tussen de koloniale machtsstructuur en de natuur, waarbinnen het spoor van de okapi gevolgd kan worden en de bescherming ervan gesitueerd kan worden. Ik onderzoek voornamelijk centraal en oostelijk koloniaal Afrika.⁵⁵

Historicus Corey Ross heeft in zijn werk *Ecology and Power* de correlatie aangetoond tussen de Westerse imperiale macht en ecologie tijdens de negentiende en twintigste eeuw. Volgens hem werden land en natuurlijke bronnen gedurende deze eeuwen van andere mensen op ongeziene schaal toegeëigend en geëxploiteerd in de verschillende kolonies onder de noemer van menselijke

---

⁵¹ Colin M. Turnbull, *The Forest People, a Study of the Pygmies of the Congo* (New York: Simon & Schuster, 1961), 13 en 87-102. Het werk balanceert op de grens tussen secundaire literatuur en primaire bron, omdat dit werk nog volop in koloniale invloedssferen tot stand kwam. Ik heb dit in de bibliografie opgenomen bij de secundaire literatuur.

⁵² Wilkie en Curran, "Why Do Mbuti Hunters Use Nets?" 684, 686-7; Katharine Milton, "Ecological Foundations for Subsistence Strategies among the Mbuti Pygmies," *Human Ecology* 13, nr. 1 (1985): 72.

⁵³ Paul B. Roscoe, "The Net and the Bow in the Ituri," *American Anthropologist* 95, nr. 1 (1993): 153-54.

⁵⁴ Milton, "Ecological Foundations for Subsistence Strategies," 77.

⁵⁵ Om de leesbaarheid van mijn thesis te verhogen, gebruik ik in de komende delen de termen 'imperiaal tijdperk' en 'koloniaal tijdperk' om naar de negentiende en twintigste eeuw te verwijzen, tenzij anders vermeld.

voortgang, onder leiding van de Europese grootmachten. Hierdoor werden onder andere het transport, verspreiding en uitwisseling van levende organismen wereldwijd gestimuleerd. De koloniale invloed zorgde bovendien voor drastische wijzigingen van het landschap in de kolonies met vernieling, vervuiling en erosie tot gevolg.⁵⁶

Ook historicus Radkau heeft een baanbrekend werk *Nature and Power* geschreven over het samengaan van natuur en macht, met een hoofdstuk over de invloed van kolonialisme op de natuur. Zoals ik al meegegeven had in de inleiding, sprak Radkau over een meedogenloze exploitatie van natuurlijke bronnen en de arbitraire transformatie van het milieu tijdens de koloniale periode gedurende de negentiende en twintigste eeuw zonder rekening te houden met regionale tradities en ervaringen. Hij wijst wel evengoed op de geplande als ongeplande en onbewuste gevolgen van de gehele Europese imperialistische periode sinds de vijftiende eeuw.⁵⁷

Ross pleit om het moderne imperialisme breder te zien als een sociaalecologisch project, met de totale modificatie en onderwerping van de natuur als streefdoel. Ondanks sommige continuïteiten met de voorgaande periodes van Europese expansie en dominantie had deze imperiale periode specifieke kenmerken die voor een grotere globale impact zorgden, stellen zowel Ross als Radkau. Een handvol Europese machten waren immers sinds de negentiende eeuw werkzaam op een veel grotere schaal. De technologische en industriële vernieuwingen uit deze tijd, zoals het stoomschip en de spoorwegen, speelden een grote rol in het transport, het verbinden van de verschillende werelddelen en het bestendigen van de koloniale macht. Het op handel gebaseerde imperialisme dat begonnen was in de vijftiende eeuw evolueerde naar een territoriale dominantie tijdens het moderne imperialisme. Deze vorm was brutaler omdat een sterkere greep mogelijk was op de overzeese ruimte en lokale kennistradities en –overdracht sterk beïnvloed konden worden, met alle gevolgen van dien.⁵⁸

Volgens Historicus John F. Richards werd de overzeese ruimte binnen het westers discours sinds het begin van de Europese expansie in 1500 gepercipieerd als een eindeloze grens, met een overvloed aan natuurlijke rijkdommen. Hierdoor werd de koloniale ruimte als zeer aantrekkelijk eigendom beschouwd en het exploiteren van deze gebieden stimuleerde de vroege Europese kapitalistische economie ten volle.⁵⁹

Ook geograaf Roderick P. Neumann schrijft over de Europese verbeelding van het Afrikaanse continent. Hij schrijft over het concept 'wildernis' en het wildernisideaal, dat geprojecteerd werd op

---

⁵⁶ Ross, *Ecology and Power*, 3

⁵⁷ Radkau, *Nature and Power*, 152-3

⁵⁸ Ross, *Ecology and Power*, 4-7; Radkau, *Nature and Power*, 152 en 162-3.

⁵⁹ John F. Richards, *The Unending Frontier: An Environmental History of the Early Modern World* (Berkeley: University of California Press, 2003), 17-22.

de Afrikaanse natuur. Het leidde volgens Neumann tot de perceptie van kolonisator dat hij een ontdekking gedaan had van of terugkeerde naar de tuin van Eden. Hierdoor werd een geromantiseerde en geïdealiseerde versie opgedrongen aan het Afrikaanse milieu, waarbij Afrika een zuiver en onbezet paradijselijk gebied zou zijn, gevrijwaard van enige menselijke invloed en vol mysterieuze en wilde elementen die ontdekt en bestudeerd moesten worden. Dit concept was historisch geconstrueerd door artistieke, sociale en culturele visies en representaties van de natuur en landschappen doorheen de eeuwen in de Anglo-Amerikaanse wereld.⁶⁰

Ondanks dat de eeuwenlange menselijke invloed op de natuur niet erkend werd in deze wildernisverbeelding, was er wel ruimte voor een deel van de autochtone bevolking, de zogenaamde 'natuurvolkeren'. Als 'primitief' ras werden zij immers beschouwd als een integraal onderdeel van de 'natuurlijke' wereld en pasten zij perfect binnen het plaatje van de 'wildernis. Er werd gedacht dat zij in harmonie en balans leefden met en in de natuur, waardoor zij niet aanzien werden als een externe of storende factor. Cultuurhistoricus Raf De Bont weidde een artikel aan deze naturalisering van de inheemse bevolking.⁶¹ Tenslotte werd de Afrikaanse natuur binnen de Europese perceptie in extremis zelfs als tijdloos beschouwd, zonder geschiedenis en dus zonder evolutie. De nieuwe communicatie technologieën en de opgekomen commerciële markt voor amusement benadrukten al deze stereotypen en beeldvorming in het Westen tijdens het koloniale tijdperk in de negentiende en twintigste eeuw, waardoor deze visies wijdverspreid werden.⁶²

4.3.2 Afrikaanse dieren

Na een algemene uiteenzetting over de koloniale machtsrelatie met de natuur behandel ik in dit onderdeel specifiek het discours en de praktijken rond de Afrikaanse fauna, met een focus op de jacht en de ontwikkeling van de koloniale wetgeving en de bescherming. Bovendien betrek ik het perspectief van de koloniale musea en de dierentuinen. Deze ruimtes zijn immers onlosmakelijk verbonden aan de Afrikaanse dieren. De kolonisatie van Afrika bracht namelijk een hele handel en een wereldwijd transport van dieren tot stand. Heel wat Afrikaanse dieren werden dood of levend gevangen in de kolonies en overgebracht naar de verstedelijkte centra in Europa en Amerika waar ze terecht kwamen in dierentuinen en koloniale musea.⁶³ Van Schuylenbergh schrijft dat een internationale wedijver aan het begin van de twintigste eeuw er voor zorgde dat Belgische wetenschappelijke instellingen krachtdadig nationale bestemmingen eisten voor zoölogische verzamelingen uit Congo.⁶⁴ Zowel het

---

⁶⁰ Roderick P. Neumann, *Imposing Wilderness: Struggles over Livelihood and Nature Preservation in Africa* (Londen: University of California Press, 1998), 16-8; Ross, *Ecology and Power*, 243-4.

⁶¹ De Bont, "'Primitives' and Protected Areas," 218-20.

⁶² Ross, *Ecology and Power*, 243-4 en 272.

⁶³ Radkau, *Nature and Power*, 158-9.

⁶⁴ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 348.

MBK als de ZOO representeren een ruimte in de westerse wereld, evenals een groep actoren waarvan hun rol in Congo en België onderzocht kan worden. Ik focus vooral op de grotere landdieren, waartoe de okapi behoort. Visvangst komt dus bijvoorbeeld niet aan bod.

4.3.2.1 Koloniale jacht

In dit onderdeel behandel ik het fenomeen van de koloniale jacht en de hele beeldvorming die hiermee gepaard ging als belangrijke koloniale relatie tot dieren. Het was immers de manier bij uitstek om dieren toe te eigenen, te domineren en te exploiteren tijdens het koloniale tijdperk en het was onlosmakelijk verbonden aan de koloniale machtsstructuur.

Volgens het onderzoek van Van Schuylenbergh waren dieren de bron bij uitstek voor vlees, ivoor, horens, huid, bont en pluimen, waardoor ze bijdroegen aan de economische ontwikkeling en winsten van de kolonies.⁶⁵ Naast de economische component draaide de jacht volgens Ritvo in het kolonisatorperspectief rond de ultieme confrontatie met en de verovering van de 'wilde' dieren, risico's nemen en gevaren overwinnen.⁶⁶ Er kunnen drie soorten koloniale jacht volgens Van Schuylenbergh onderscheiden worden: jacht als middel om voedsel te voorzien, jacht vanuit een commerciële drijfveer en jacht louter voor het plezier, ofwel de 'sportieve' jacht. In de ogen van de koloniale jager werden de individuen die het moeilijkst waren om te doden het meest begeerd.⁶⁷ In de praktijk kan het onderscheid tussen deze verschillende jachtvormen echter moeilijk gemaakt worden en treedt er vaak een combinatie op van verschillende doeleinden en motivaties.⁶⁸

Mackenzie ziet op het einde van de negentiende eeuw het belang van de commerciële jacht afzakken ten voordele van de sportieve jacht. Hij omschrijft deze jachtvorm als het niet-utilitair nastreven van plezier of opwindung.⁶⁹ Dit zorgde voor een zekere ethiek, uiteengezet in een jachtcode, die de 'juiste sportieve' jacht omschreef: de schoonheid en de kracht van de dieren moest tot op zekere hoogte geapprecieerd worden; het lijden van de dieren moest zoveel mogelijk beperkt worden; vrouwen en kinderen mochten niet gedood worden; er mocht niet roekeloos geschoten worden; het ideaal van de 'berouwvolle slager' deed zijn intrede deed; de inheemse jacht werd afgedaan als wreed en gewelddadig en de westerse 'normen en waarden' verheerlijkt. Door hun 'moderne' technologie, de

---

⁶⁵ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 799-802.

⁶⁶ Ritvo, *The Animal Estate*, 243.

⁶⁷ Ritvo, *The Animal Estate*, 248.

⁶⁸ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 54.

⁶⁹ MacKenzie geciteerd in William Beinart en Lotte Hughes, *Environment and Empire* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 68.

vuurwapens, en westerse wetenschappelijke kennis beschouwden zij zichzelf als moreel en fysiek superieur.⁷⁰

Mackenzie en Van Schuylenbergh verklaren dit als volgt. Deze jachtcode was gebaseerd op een sociale en raciale hiërarchie, die de belangen en de superieure positie van de mannelijke witte jager moest bevestigen, legitimeren en beschermen, waardoor de koloniale jacht een duidelijke uiting werd van de witte overheersing. Van Schuylenbergh schrijft dat een koloniale officier zijn verwachte kwaliteiten als koloniale autoriteit kon bewijzen als jager. Verder werd de koloniale jacht gelegitimeerd als onderdeel van de civilisatiemissie, als een imperiale plicht om de inheemse bevolking te beschermen.⁷¹ De misbruikte machtsrelaties werden gerationaliseerd. Interessant voor mijn thesis is de invloed van de jachtcode op de okapi en de dynamieken deze met zich mee bracht, tussen de koloniale actoren, de inheemse bevolking en de okapi.

MacKenzie vermeldde wel dat de specifieke vormen die de koloniale jacht aannam in de kolonies af hing van de socio-economische achtergrond en het culturele kader van de imperiale rijken. Duitsland en Groot-Brittannië kenden al een nationale jagerscultuur en -traditie die geïmplementeerd kon worden in Afrika, waardoor de Britten en Duitsers bekend stonden als de meest gereputeerde en befaamde onder de Westerse jagers in Afrika.⁷² In België was deze traditie minder uitgesproken. Tijdens de eerste fasen van de Europese bezetting in Congo gold de jacht als noodzakelijke bron voor vlees en was het meer een kwestie van overleven, dan een zelfgekozen bezigheid voor het plezier. De Belgen zetten dit voort, schrijft Van Schuylenbergh en toonden weinig interesse, waardoor de Belgen, zoals ze soms zelf toegaven, aanvankelijk geen grote jagers waren in Congo. Nochtans evolueerde de Belgische jacht in Congo ook naar de Europese koloniale tradities: het werd een bezigheid van de elite; het stond symbool voor de westerse witte mannelijkheid; het werd een uitdrukking van de koloniale bezetting en een representatie van het witte superioriteitsgevoel. Ook kwam het amusementsaspect naar boven in de Belgische jachtverslagen.⁷³

Deze waren bedoeld om het thuisfront mee te krijgen op het koloniale jachtpad en werden vanaf het begin van de negentiende eeuw gepubliceerd. Deze verslagen, vaak vergezeld van afbeeldingen, werden verder ontwikkeld in de loop van de negentiende en twintigste eeuw en het waren instrumenten om koloniale propaganda te voeren en de exploitatie van dieren te legitimeren bij het

---

⁷⁰ MacKenzie, *The Empire of Nature*, 17, Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 138; Beinart en Hughes, *Environment*, 73.

⁷¹ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 135-8; MacKenzie, *The Empire of Nature*, 17.

⁷² MacKenzie, *The Empire of Nature*, 17; Ross, *Ecology and Power*, 249.

⁷³ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation", 133-5.

nationale publiek.⁷⁴ De verslagen inspireerden en verwonderden het thuispubliek. De jager werd een rolmodel. De jager-schrijver benadrukte de moeilijkheidsgraad en schreef bovendien vanuit het ik-perspectief, waarmee een duidelijk proces van toe-eigening optrad en het publiek zich beter kon inleven. Belangrijk om hier te vermelden is dat de inheemse bevolking in deze verslagen enkel afgebeeld werd als hulpkracht of drager. Nochtans was de Afrikaanse expertise en de inheemse gebruiken onmisbaar voor de Europeanen. Europees succes was immers enkel mogelijk onder andere omdat de inheemse bevolking de dieren konden opsporen. Hun kennis over de omgeving, de vindplaats van waterputten, de begane paden... en hun ervaringen met dieren werden gretig toegeëigend en gebruikt door de koloniale actoren.⁷⁵ De jacht op de okapi kan het bovenstaande beeld nuanceren en kritisch benaderen.

4.3.2.2 *Koloniale conservatie*

De jachtpraktijken brengen een duidelijk beeld van hoe de relatie met de natuur de koloniale macht representeert. Met dit deel wil ik vervolgens de link doortrekken naar de bescherming van de natuur als inzet voor de uitbreiding en versterking van de koloniale machtsstructuur en link ik de bescherming aan de formulering van Mathis, namelijk een (rationeel) beheer om te exploiteren, waardoor ik de koloniale bescherming van de natuur kan vatten als koloniale conservatie. Ik gebruik het artikel van historicus Bernhard Gißibl, waarin hij concreet de Duitse koloniale traditie op het vlak van natuurbescherming in Oost-Afrika bespreekt en linkt aan de internationale beweging voor het behoud van wilde dieren in Afrika.⁷⁶ Hierdoor kan ik reeds een licht werpen op de internationale politieke dynamieken en invloeden. Ook elders in koloniaal Afrika ontwikkelden de koloniale conservatie, waarvan de eerste fundamenten in de Kaapkolonie gelegd werden, maar ik focus op de regio nabij Congo.⁷⁷

Hij stelt dat olifanten sinds het begin van de Europese bezetting in Oost-Afrika in 1880 in de belangstelling stonden van de koloniale autoriteiten en daarom waren de beschermingsmaatregelen voornamelijk gericht op de olifant. Deze belangstelling is te verklaren vanuit de enorme waarde van ivoor. Reeds decennia voor de Europese bezetting was ivoor immers het belangrijkste export product van Oost-Afrika en de onmisbare schakel in de prekoloniale economie. De jacht op olifanten was zeer populair onder de Afrikaanse bevolking en hierdoor had ivoor een sterke invloed op het sociale, politieke en culturele leven van de Afrikaanse gemeenschappen. Een bloeiende handel, mede onder

---

⁷⁴ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 401.

⁷⁵ Ross, *Ecology and Power*, 249; Ritvo, *The Animal Estate*, 254-7.

⁷⁶ Bernhard Gißibl, "German Colonialism and the Beginnings of International Wildlife Preservation in Africa," *GHI Bulletin Supplement* 3 (2006): 122.

⁷⁷ Beinart en Hughes, *Environment*, 71-3.

invloed van globaliseringsprocessen sinds de tweede helft van de negentiende eeuw, zorgde voor een enorme toename in de waarde van ivoor reeds voor de koloniale aanwezigheid en hiervan konden de koloniale autoriteiten gretig gebruik maken. Zeker tot de eeuwwisseling droeg ivoor bij aan de economische winsten van de kolonies en de financiële houdbaarheid van de koloniale onderneming. Deze tendens zorgde voor een enorme hoeveelheid slachtoffers bij de olifanten.⁷⁸

Dit leidde volgens Gißibl tot alarmerende verslagen over de toestand van het faunabestand, gebaseerd op ervaringen en getuigenissen van zichtbare schade. Deze waarschuwingen waren de drijfkracht voor Duitse en Britse koloniale actoren om maatregelen te treffen en actie te ondernemen om de jacht te controleren. De auteur legt wel de nadruk op het graduele karakter van de ontwikkelingen. Aanvankelijk toonde de Duitse koloniale administratie weinig of geen interesse om te interveniëren. Naast de koloniale autoriteiten waren jagers, naturalisten en Europese overheidsinstellingen belangrijke actoren in het proces.⁷⁹ Hiermee wordt duidelijk dat er vanuit verschillende hoeken en belangen voor bescherming geijverd werd. Daarom behandel ik dit zowel vanuit wetenschappelijk, als politiek oogpunt.

Gißibl stelt dat vanaf 1890 een systeem ontwikkeld werd in Oost-Afrika. Het was hoofdzakelijk bedoeld om de jacht op de olifant te controleren en te beheren via licenties, toelatingen, quota's en boetes. De focus lag op Europese expeditieën en de inheemse bevolking. De beperkingen waren echter niet van toepassing op de officiële koloniale autoriteiten, die vaak de ergste schade aanrichtten, schrijft Gißibl. Ook wetenschappelijke expeditieën werden gevrijwaard.⁸⁰ Daarom is het belangrijk om in mijn onderzoek af te vragen wie juist beperkt werd door de maatregelen. Het kan immers een genuanceerd beeld bieden van de beschermingsmaatregelen.

Rond het einde van de negentiende eeuw werd het idee opgeworpen om aparte ruimtes in de kolonies te voorzien waarin dieren geïsoleerd konden worden, naar het voorbeeld van het nationale park Yellowstone, opgericht in Amerika in 1872. Nationale parken en reservaten werden aanzien als de ideale ruimte voor reproductie van dieren, als grens voor de destructie van wildleven en als ideale ruimtes om wildernis te bewaren in zijn geheel, als imperiaal erfgoed. In mei 1896 werden er via een ordonnantie twee reservaten ingericht in de Duitse kolonie, vergezeld van verschillende jachtregulaties in deze gebieden, waardoor deze gebieden toch niet volledig van menselijke invloed afgescheiden werden en deze dus geconserveerd werden en niet gepreserveerd. De maatregelen die

---

⁷⁸ Gißibl, "German Colonialism," 122.

⁷⁹ Gißibl, "German Colonialism," 124-6.

⁸⁰ Gißibl, "German Colonialism," 124-6.

genomen werden baseerden zich vooral op de ‘verantwoordelijkheid’ van de jager voor het welzijn van ‘zijn’ jachtdieren.⁸¹ De expliciete link tussen jagers en jachtdieren bewijst de conservatiehouding, beschermen om beter te exploiteren.

Conservatiepraktijken en het bijhorende discours rond conservatie ontwikkelden en verspreidden zich doorheen de Afrikaanse kolonies, als resultaat van veelzijdige uitwisseling van ideeën, normen en praktijken tussen koloniale overheden, Europese staten en internationale actoren.⁸² Internationale samenwerking werd noodzakelijk geacht door verschillende kolonialsen omdat plaatselijke bescherming in reservaten niet voldoende zou zijn om grootschalige destructie tegen te werken. Ook werd het argument aangehaald dat andere landen zouden kunnen profiteren van vrijgekomen vacuüms en ‘verboden’ praktijken zouden zich simpelweg verplaatsen.⁸³

Zo kwam er op initiatief van de koloniale machten, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, op 19 mei 1900 een internationale conventie tot stand, de *Convention on the Preservation of Wild Animals, Birds and Fish in Africa*, ofwel de Londen Conventie van 1900, samen met België, Frankrijk, Italië, Portugal en Spanje. Het was het eerste legitieme instrument vanuit een internationale samenwerking om de creatie van beschermd gebieden in Afrika te ondersteunen. Het doel was om een uniforme set aan regels op te stellen om de ‘ongecontroleerde moord’ op wilde dieren te vermijden, de ‘duurzame’ conservatie te verzekeren van verschillende soorten dieren en de handel in ivoor te beheren. De conventie betrof vijf categorieën waarin dieren verdeeld werden, gebaseerd op een discriminerende hiërarchie tussen de dieren. Diegene die zeldzaam of nuttig waren voor mensen, voornamelijk de dieren die populair waren onder de koloniale jagers of die in dienst van mensen gebruikt konden worden, werden gefavoriseerd tegenover het ‘ongedierte’. Deze waren, volgens Ritvo, voornamelijk roofdieren met een ‘schadelijk’ karakter die een gevaar vormden voor menselijke autoriteit of die in conflict gingen leven met de gebieden van de kolonisator en daarbij oogsten plunderden of veestapels vernielden. Volgens Van Schuylenbergh primeerden economische belangen primeerden in de opmaak van de conventie, waarbij de land- en plantagebouw werden ondersteund.⁸⁴

De conventie bereikte niet het gewenste resultaat. De internationale samenwerking had zijn grenzen, nochtans zette het aan om wetgeving op te stellen voor de bescherming van wilde dieren in hun

---

⁸¹ Van Schuylenbergh, “De l’appropriation à la conservation,” 183; Gißibl, “German Colonialism,” 125-6 en 134.

⁸² Ross, *Ecology and Power*, 240.

⁸³ Gißibl, “German Colonialism,” 129.

⁸⁴ Ritvo, *The Animal Estate*, 25; Van Schuylenbergh, “De l’appropriation à la conservation,” 802-3.

respectievelijke koloniale territoria, vanuit een zekere internationale bezorgdheid.⁸⁵ Volgens Gißibl tekende de conventie het koloniale discours rond conservatie voor de komende decennia en het was een leidraad voor de invoering van jachtlicenties, gesloten seizoenen, reservaten en beschermd gebieden. Ook konden Europese natiestaten via de conventie druk leggen op de koloniale autoriteiten.⁸⁶ Van Schuylenberg merkt op dat de conventie een koloniaal instrument was, opgesteld tijdens het koloniale tijdperk, doordrongen van een koloniale ideologie en ten gunste van de ontwikkeling en uniformering van een koloniale wetgeving in Afrika. Het was een commercieel plan met het oog op ivoor en andere dierlijke bronnen.⁸⁷ Ondervond de okapi invloed van deze internationale conventie en waarom?

Op 8 november 1933, meer dan dertig jaar na de eerste conventie, kwam de opvolger tot stand, de *Convention Relative to the Preservation of Fauna and Flora in their Natural State*. De ratificatie ervan door België gebeurde 22 juli 1935.⁸⁸ Op 14 januari 1936 ging deze officieel van start. Naast dieren, werden planten ook opgenomen en de vijf categorieën werden afgezwakt tot twee klassen A en B, die enkel de beschermde dieren bevatten. De conventie werd nog steeds geleid door een economisch doel en de dieren die populair waren onder trofee jagers werden gefavoriseerd. Tenslotte werd in 1953 een nieuwe conferentie georganiseerd. Men maakte toen pas werk om de Afrikaanse bevolking en hun rechten expliciet op te nemen, maar dit werd overschaduwed door het dekolonisatieproces.⁸⁹

Radkau problematiseert dit koloniaal milieubeleid en de bijhorende conservatiepraktijken, als een beleid dat tot stand kwam via een van bovenaf en ver weg ontstaand milieubewustzijn: het bewustzijn van de wetenschapper, reiziger of koloniale expert.⁹⁰ Het milieubewustzijn werd dus onder andere gedragen door wetenschappers, dit is een belangrijk element voor mijn onderzoek. Westerse visies en verbeeldingen, zoals het wildernisideaal omschreven door Neumann, werkten als krachtige uitdrukkingen van (esthetische) oordelen over hoe Afrika eruit zou moeten zien.⁹¹ Volgens Ross wou men vooral de bedreigde diersoorten beschermen van de bedreigingen opgelegd door industrialisatie, bovenal de impact van de commerciële jacht, en de handel in dierenstukken controleren.⁹² Verder schrijft Van Schuylenbergh dat de juiste expertise vaak niet aanwezig omtrent de levenswijzen en

---

⁸⁵S. n., *An Introduction to the African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources* (Gland: IUCN, 2004), 3-4; Ross, *Ecology and Power*, 256-7.

⁸⁶ Gißibl, "German Colonialism," 134-7.

⁸⁷ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 804-5.

⁸⁸ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 442.

⁸⁹ S. n., "An Introduction to the African Convention," 3-4.

⁹⁰ Radkau, *Nature and Power*, 163 en 169

⁹¹ Neumann, *Imposing Wilderness*, 15.

⁹² Ross, *Ecology and Power*, 240.

gedragingen van de dieren in kwestie, zoals migratiebewegingen, waardoor foute interpretaties gedaan werden met alle nefaste gevolgen van dien voor mens en dier.⁹³ Er waren volgens Radkau enorme risico's om te botsen met de interesses van de lokale bevolking.⁹⁴ De sociale implicaties werden volgens Ross helemaal niet in vraag gesteld door de koloniale autoriteiten, waarbij er dus geen rekening gehouden werd met negatieve gevolgen voor de inheemse bevolking.⁹⁵ Tevens schrijft De Bont dat de naturalisering van de inheemse bevolking ook door leefde in de oplossingen die gevonden werden.⁹⁶

Neumann is erg kritisch tegenover de instelling van beschermde gebieden. Deze maatregel veronderstelde het vrijwaren van de natuur van menselijke invloed door een legislatief afgesloten geheel onder controle van een centrale bureaucratische autoriteit te plaatsen. Het is veelzeggend voor het koloniale milieubeleid, het achterliggende discours, de motivaties en de manier waarop dit werkte. Het representeerde volgens hem immers een politiek conflict over de betekenis van landschappen, met name de toegang tot land en het gebruik van de natuurlijke bronnen en dieren, op en onder de bodem. Dit instrument, in het leven geroepen om dieren te beschermen, was de ideale manier voor de koloniale overheid om Afrikaans land toe te eigenen en te bepalen hoe Afrikaanse ruimte gebruikt en ingedeeld werd.⁹⁷

Ross en Radkau verklaren dit gegeven. De koloniale overheid kon deze conservatiemaatregelen, naar eigen wil en visie, opdringen omdat de koloniale machtsstructuur dit toelieten. Ross stelt zelfs dat de koloniale macht de belangrijkste structuur was om koloniale conservatie mogelijk te maken. Bovendien kon de koloniale politiek, doordrongen van imperiale ideologie en witte overheersing, hierdoor doorleven in het gevoerde milieubeleid, waardoor kon de koloniale overheid aanspraak kon maken op land, het gebruik van natuurlijke bronnen bepalen en de controle uitoefenen op mens en dier. De bescherming van de natuur kon dus als instrument bijdragen aan de verspreiding en bestendiging van Europese dominantie en staatsmacht en koloniseringsprocessen versterken en legitimeren. Er is dus duidelijk sprake van tweerichtingsverkeer tussen de bescherming van de natuur en de koloniale machtsstructuur.⁹⁸

---

⁹³ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 804; de invloed op de inheemse bevolking komt later aan bod.

⁹⁴ Radkau, *Nature and Power*, 163 en 169

⁹⁵ Ross, *Ecology and Power*, 272.

⁹⁶ Ook in het huidige discours omtrent de Afrikaanse bevolking en conservatie worden deze geromantiseerde beelden over de inheemse bevolking nog altijd gebruikt, zie: De Bont, "'Primitives' and Protected Areas," 218-20.

⁹⁷ Neumann, *Imposing Wilderness*, 9-11; Gißibl, "German Colonialism," 135.

⁹⁸ Ross, *Ecology and Power*, 240-1 en 273; Radkau, *Nature and Power*, 169.

4.3.2.3 Koloniale musea

Ik onderzoek de werking en functie van koloniale musea met behulp van het werk van MacKenzie, in relatie met de Afrikaanse dieren en de koloniale onderneming. Daarna focus ik op de praktijken van het MBK gebaseerd op het werk van Van Schuylenbergh.

Musea golden als een uiting van het Westerse geloof in een toenemende rationaliteit en vooruitgang. Negentiende-eeuwse musea vervulden een zichtbare functie in de maatschappij en waren daarom het publieke gezicht bij uitstek van de wetenschappelijke organisatie en het contactpunt tussen wetenschappers en publiek: de plek waar het wetenschappelijke discours en het populaire begrip elkaar ontmoetten. Volgens Mackenzie domineerde westerse wetenschappelijke kennis het systeem en de structuur van het museum. Musea droegen bij aan de beeldvorming over de kolonies en de koloniale propaganda door koloniale curiositeiten uit te stallen. Bovendien liet de objectivering van de kolonie, waaronder de fauna, de flora en de autochtone bevolking, toe om al deze zaken te organiseren, te classificeren, taxonomisch te systematiseren, te bekijken in het museum en toe te eigenen, schrijft Mackenzie, waardoor musea de weg vrijmaakten voor macht, bescherming en controle.⁹⁹

Een toenemende ontsluiting en overheersing van de kolonies stimuleerde deze tendensen en werkte een grootschalige handel richting musea in de hand. Er werden massaal koloniale objecten getransporteerd via stoomboten en treinen naar Europa. Musea waren afhankelijk van jagers, verzamelaars, ontdekkingsreizigers en naturalisten om hun collecties aan te vullen.

Dit had een grote invloed op de Afrikaanse dieren. Horens, huiden en koppen waren zeer gewild omdat ze de 'exotische' tropen representeerden en bijdroegen aan spektakel en sensationele pronkzucht. 'Nieuwe' wetenschappelijke ontdekkingen kregen speciale aandacht in de tentoonstellingen.¹⁰⁰ Veel tendensen komen overeen met de dierentuinen, maar musea hebben een totale controle over de vertoning van de dieren, datgene waar de dierentuin niet toe in staat was.¹⁰¹ Koloniale musea legitimeerden zichzelf doordat ze, naast kennisvergaring en -verspreiding, verzamelden en conserveerden uit 'noodzaak'. Dieren waren getuigen van een verder verleden en deze 'moesten' bewaard, tentoongesteld en onderzocht worden 'voor het te laat was'.¹⁰² Naast een radicale

---

⁹⁹ John M. MacKenzie, *Museums and Empire: Natural History, Human Cultures and Colonial Identities*. (Manchester: Manchester University Press, 2009); 1.

¹⁰⁰ MacKenzie, *The Empire of Nature*, 7 en 29; Ross, *Ecology and Power*, 247-50.

¹⁰¹ Rothfels, *Savages and Beasts*, 11.

¹⁰² Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 806.

exploitatie van dieren in de vorm van de toe-eigening van dieren als objecten die tentoongesteld werden, speelden wetenschappelijke conservatiepraktijken dus een rol.

Bovendien argumenteert MacKenzie dat het koloniaal museum de praktijken en de natuur van het imperialisme belichaamde, zoals de plundering van het milieu. Musea symboliseerden de in bezit name van land en cultuur en de toe-eigening van diersoorten.¹⁰³ Hierdoor waren musea de instrumenten bij uitstek om in te zetten door de koloniale mogendheden als publieke rechtvaardiging en legitimatie van het koloniale project. Het museum was de machine om de vooropgestelde koloniale doelen te meten en het bood een doorlopende update van de natuurlijke en antropologische stempel van de koloniale macht aan het thuispubliek. De collecties toonden als het ware de politieke invloed en spreiding van de natiestaat.¹⁰⁴ Hiermee trek ik de lijn door naar het MBK en bespreek ik de werking en de bijhorende wetenschappelijke gemeenschap in relatie tot de koloniale onderneming.

Van Schuylenbergh argumenteert dat het MBK door zijn creatie en ontwikkeling rechtstreeks verbonden is met de koloniale geschiedenis van België en ingebed zit binnen de koloniale onderneming. Aan de ene kant was het MBK de ontvanger van verzamelingen uit Congo, anderzijds speelde het MBK een actieve rol in het verspreiden van wetenschappelijke kennis die verworven was op basis van de collecties. Hierdoor voorzag de museumruimte in een driedelige roeping: verzamelen, hieruit kennis vergaren en verspreiden, waarbij er, volgens Van Schuylenbergh, veel belang gehecht werd aan ideeën en methoden om fauna te behouden en te beschermen.¹⁰⁵ Hierdoor kan het MBK bijzondere inzichten bieden in de invloed van wetenschappelijke kennis en belangen in de uitbouw van de politieke koloniale conservatie in Congo.

Volgens Van Schuylenbergh hield het Belgische koloniale bestuur tot 1887 zich voornamelijk bezig met een territoriale bezetting, economische exploitatie en de administratie van het land. België kende nog geen nationale traditie binnen het wetenschappelijke verzamelen, waardoor er weinig impulsen en drijfveren waren, noch werden de koloniale agenten in Congo gesensibiliseerd of hiertoe aangemoedigd. Hierdoor waren er vooral internationale onderzoekers werkzaam in de bassin van de Congo rivier.¹⁰⁶ Vanaf 1887 kwam hierin verandering. Verschillende impulsen en initiatieven, vanuit Belgische wetenschappelijke actoren, kwamen tot stand en spoorden de koloniale autoriteiten van de Congo-Vrijstaat aan om een politiek te ontwikkelen gericht op het structureel wetenschappelijk verzamelen.¹⁰⁷

---

¹⁰³ MacKenzie, *Museums and empire*, 3-4.

¹⁰⁴ MacKenzie, *Museums and Empire*, 3, 6-8 en 37; Ritvo, *The Animal Estate*, 249.

¹⁰⁵ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 56.

¹⁰⁶ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 277.

¹⁰⁷ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation" 285-6.

Het MBK was de ontbrekende schakel in dit proces en kon de link leggen tussen de wetenschap en de koloniale onderneming. Cruciaal voor de oprichting van het museum was de wereldtentoonstelling met een apart koloniaal onderdeel van 1897 in het MBK. Dit bracht Leopold II en de autoriteiten van Congo-Vrijstaat er toe om het koloniale luik te gebruiken als kern voor een nieuw permanent museum over Congo. Er werden al heel wat zoölogische stukken verzameld in Congo en hier bijeengebracht.¹⁰⁸ Op 30 april 1910 werden de werken afgerond en werd het nieuwe Museum van Belgisch-Kongo officieel geopend. In 1952 werd de naam gewijzigd in het Koninklijk Museum voor Belgisch-Kongo. Na de onafhankelijkheid van Congo kreeg het tenslotte zijn huidige naam, het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika.¹⁰⁹

Wetenschappers uit het MBK profiteerden van de koloniale onderneming. Congo was het ideale laboratorium om te experimenteren, kennis op het terrein te ontwikkelen en een fysieke en intellectuele toe-eigening van de natuur, in het bijzonder dieren, te ondersteunen. Het museum stelde zich voor als de permanente bewaarplaats om de verzamelingen uit Congo te classificeren en te conserveren. Men wou een Congolese microkosmos creëren in België, waarbij het museum alle kennis die gerelateerd was aan de Congolese fauna en flora wou verzamelen en bovendien toegankelijk maken voor een groot publiek. De ambitie speelde om een nationale collectie uit te bouwen van het Congolees natuurlijk patrimonium 'voor het te laat was'.¹¹⁰ Met deze roeping speelde het MBK een ambigue rol. Het museum oefende druk uit op de koloniale autoriteiten om dieren te beschermen en de verdwijning ervan tegen te houden, maar tegelijk droeg het MBK hierdoor bij aan hun extinctie door verzamelingen ter plaatse te organiseren. Met als doel om fauna, dat met uitsterven bedreigd is en aanzien wordt als de laatste getuigen van een verleden tijd, als specimen-type tentoon te stellen en dierenhuiden en skeletten te conserveren in een museale ruimte. Dit weerspiegelde de imperiale expansie van België.¹¹¹ Past de okapi binnen dit rijtje? Was de okapi een interessant studieobject?

Wetenschapper Henri Schouteden, directeur van het MBK tussen 1927 en 1946, was volgens Van Schuylenbergh een belangrijke actor in de geschiedenis van het MBK. Hij speelde een centrale rol in de verwervingspolitiek in Congo en werkte actief rond de sensibilisering en de problematiek omtrent de bescherming en conservatie van de fauna in Congo. Hij trachtte bovendien om de internationale reputatie van het MBK uit te bouwen en om te vormen tot de geprivilegieerde ruimte en het knooppunt voor de natuurlijke wetenschappen en de expertise rond centraal Afrika. Hij richtte in 1924

---

¹⁰⁸ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 306-10.

¹⁰⁹ Geschiedenis van het AfricaMuseum, geraadpleegd 10.07.2018, <http://www.africamuseum.be/nl/discover/history>.

¹¹⁰ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 310-9 en 456-67.

¹¹¹ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 365.

Cercle Zoologique Congolais (CZC). De CZC verenigde Belgische en internationale actoren in een ontmoetingsplek om de kennis van de fauna uit Belgisch-Congo te breiden en te verspreiden bij een groot publiek, om de bescherming ervan en de reglementering inzake jacht en visvangst te bespreken. Verder werd de ZOO ondersteund en de ontwikkeling van de zoölogische collecties in het MBK aangemoedigd. De CZC streefde naar de opmaak van een grote inventaris van de centraal Afrikaanse fauna en ijverde om wetenschappelijke doelen voorop te stellen in de koloniale onderneming. Hun resultaten werden meegedeeld in het wetenschappelijke tijdschrift *Bulletin du Cercle Zoologique Congolais* (BCZC).¹¹²

De collecties in het MBK kwamen tot stand door verschillende actoren. De koloniale overheid maakte al sinds de laatste jaren van de Congo-Vrijstaat actief werk om een heel koloniaal netwerk van verzamelaars uit te bouwen: missionarissen, artsen, jagers, militairen... het MBK organiseerde zelf ook, onder andere onder leiding van Schouteden, wetenschappelijk missies in Congo. Tenslotte werden er verzamelaars gerekruteerd onder de inheemse bevolking, maar deze werden voornamelijk als ondergeschikte anonieme hulp beschouwd.¹¹³

4.3.2.4 *Dierentuinen*

Naast het MBK betrek ik de Zoo van Antwerpen binnen de categorie koloniale wetenschappelijke actoren. Hierdoor kan ik zowel de houding naar levende als dode okapi's en de belangen, motivaties en wetenschappelijke ontwikkelingen die hiermee gepaard gaan, bespreken. Bovendien, zoals ik reeds in de inleiding vermeld heb, is de ZOO ontstaan binnen een private context, vanuit de KMDA. Hierdoor is de inbedding in de koloniale onderneming minder expliciet, zoals bij het MBK. Hoe was de relatie tussen de dierentuin, de Afrikaanse dieren en de koloniale onderneming?

Al sinds de oudheid werden dieren tentoongesteld in de grote steden van menselijke beschavingen.¹¹⁴ Relevant voor mijn onderzoek is echter de evolutie tussen de vroege achttiende en de late negentiende eeuw. Historica Harriet Ritvo wijst op het toenemende belang van wetenschappen in het houden van 'exotische' dieren.¹¹⁵ Nieuwe wetenschappelijke ontwikkelingen lieten immers toe om levende dieren te transformeren in objecten van menselijke manipulatie en studie, waardoor levende dieren makkelijker behandeld en in leven gehouden konden worden in dierentuinen. Zo ontstonden de zoölogische tuinen of de dierentuinen zoals we die nu kennen. Dierentuinen specialiseerden zich in de

---

¹¹² Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 319 en 398.

¹¹³ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 324-9 en 336.

¹¹⁴ Nigel Rothfels, *Savages and Beasts: The Birth of the Modern Zoo* (Londen: The Johns Hopkins University Press, 2002), 13. Dit boek biedt een algemene geschiedenis van de dierentuinen, zoals we die nu kennen.

¹¹⁵ Ritvo, *The Animal Estate*, 2-4.

studie van levende dieren en wilden actief inspelen op de publieke educatie en de verspreiding van deze wetenschappelijke kennis, naast amusements- en recreatiedoeleinden.¹¹⁶

Om de collecties van dierentuinen te verrijken, werden dieren radicaal weggehaald uit hun natuurlijke habitat en ondergebracht in stedelijke centra die volledig gedomineerd waren door menselijke aanwezigheid. Hier werden artificiële menselijke structuren en ruimtelijke beperkingen opgedrongen aan de dieren: de natuur werd onder controle geplaatst.¹¹⁷ Vele individuen verloren bovendien het leven tijdens het transport, de handel, de vangst... Baratay spreekt zelf over een schatting van tien gestorven dieren op één levende in de dierentuin.¹¹⁸

Het onderbrengen van levende 'wilde' dieren in gevangenschap zorgde voor een nieuw perspectief, een nieuwe relatie tot dieren in het westen, naast de dode opgezette dieren in musea. Ten eerste weerspiegelde dit het menselijk meesterschap over de natuur. Het transport en het in leven houden van dieren in gevangenschap in verstedelijkte centra waren sterke uitdrukkingen van menselijke macht en overwinningen van het menselijk intellect op de natuur.¹¹⁹ Er werd actief ingezet op de acclimatisatie van de dieren aan het nieuwe bio klimaat en men richtte zich op de domesticatie in dienst van de mens en de reproductie van de aanwezige dieren, stellen Baratay en Hardouin-Fugier. Uit al deze zaken konden de instellingen enorme imperiale glorie putten.¹²⁰

Ten tweede werden dieren voornamelijk sociaal geïnterpreteerd, naar analogie met de inheemse samenlevingen in de kolonies. De grens vervaagde hierdoor weleens tussen niet-Europese dieren en niet-Europese mensen. De koloniale neerbuigendheid werd op mens en dier geprojecteerd: dieren waren in hun ogen vreemd, grappig, stom, gevaarlijk of bedreigend. Ten derde waren dieren in een dierentuin een duidelijke, gedetailleerde en integrale weergave van de imperiale onderneming, van verovering en verwerving, volgens Ritvo. Dieren in gevangenschap belichaamden de dominantie over en de politieke onderwerping van mens en dier in de verafgelegen gebieden. Ze representeerden de nationale invloedssfeer en de hegemonie van de natie in de kolonies.¹²¹ Op deze manier droegen

---

¹¹⁶ Rothfels, *Savages and Beasts*, 17-9; Ritvo, *The Animal Estate*, 2-4.

¹¹⁷ Ritvo, *The Animal Estate*, 17-8.

¹¹⁸ Eric Baratay en Elisabeth Hardouin-Fugier, *Zoo, a History of Zoological Gardens in the West*, vert. Oliver Welsh (Londen: Reaktion Books Ltd, 2002), 118.

¹¹⁹ Ritvo, *The Animal Estate*, 206-8.

¹²⁰ Baratay en Hardouin-Fugier, *Zoo*, 113-7.

¹²¹ Ritvo, *The Animal Estate*, 206-8 en 232; Franklin, *Animals and modern cultures*, 30-1.

dierentuinen bij aan de legitimatie van de koloniale onderneming, schrijven Baratay en Hardouin-Fugier.¹²² Deze tendensen zijn gelijklopend met de koloniale musea.

De werking van dierentuinen paste bij de prioriteiten van deze tijd: anatomisch onderzoek, gedragsstudies, classificaties... Het was een manier om te natuur vast te leggen en te ordenen, om deze te kunnen uitbuiten en exploiteren, waardoor dierentuinen, naast de koloniale musea, ook machtsinstrumenten werden van de natuurlijke geschiedenis. Dierentuinen konden het anatomisch onderzoek van musea aanvullen, maar er bleef een onoverbrugbare kloof tussen observatie in gevangenschap en observatie in het wild.¹²³

Om vervolgens in mijn onderzoek de relatie tussen de ZOO, de okapi en de koloniale conservatie te begrijpen, werk ik tevens in dit onderdeel de werking uit van de Antwerpse Zoo. Sinds 1956 maakt de dierentuin Planckendael officieel onderdeel uit van de ZOO, maar in de bespreking beperk ik mij tot de Antwerpse ruimte en actoren. Binnen deze ruimte bevinden zich de dierentuin en het Natuurhistorisch Museum, met een collectie opgezette dieren - waaronder dieren die gestorven waren in de ZOO. De werking van de dierentuin krijgt echter hoofdzakelijk de aandacht.¹²⁴

Historicus Roland Baetens bracht in 1993 een boek uit naar aanleiding van 150 jaar de ZOO, in opdracht van de ZOO. Dit boek biedt, naast de werking van het 'bedrijf' met een Raad van Bestuur en directeuren, een goed inzicht in de manier hoe de dierentuin zichzelf wou profileren. Baetens stelt de ZOO in een zeer positief daglicht voor en hij benadrukt het publieke nut ervan. In het voorwoord gaf de toenmalige voorzitter van de KMDA de huidige streefdoelen mee: economische belangen verzoenen met maatschappelijk engagement, waarbij educatie, recreatie en culturele activiteiten voorop staan, vanuit de gedachte dat de verspreiding en de bevordering van kennis over de natuur bijdraagt aan het behoud en de bescherming ervan. Er werd dus ingezet op het idee dat wetenschappelijke kennis over de natuur kan bijdragen aan de bescherming ervan. De ZOO draagt naar eigen zeggen 'zorg' voor de dierenverzameling die haar 'toevertrouwd' is. De leuze van de dierentuin luidt *Pro Natura et Scientia*.¹²⁵

Over de relatie met Congo en de effectieve verwervingspraktijken schrijft Baetens dat "*de kolonie faciliteiten bood voor de bevoorrading in Afrikaanse fauna en dit liet de Antwerpse zoo toe zich te specialiseren in enkele zeldzame soorten, zoals de okapi, de berggorilla en de Kongo-pauw.*" Vooral na de eerste wereldoorlog werd Congo de belangrijkste 'leverancier', schrijft hij.¹²⁶ Dit brengt reeds een

---

¹²² Baratay en Hardouin-Fugier, *Zoo*, 131-41.

¹²³ Baratay en Hardouin-Fugier, *Zoo*, 113-7 en 131-41.

¹²⁴ Baetens, *De roep van het paradijs*, 9 en 218.

¹²⁵ Baetens, *De roep van het paradijs*, 5.

¹²⁶ Baetens, *De roep van het paradijs*, 49-52, 82.

bijzonder inzicht: de ZOO kon zich specialiseren in wetenschappelijke kennis omtrent de okapi. Voor mijn onderzoek is het interessant om deze wetenschappelijke kennis in kaart te brengen en de invloed hiervan te onderzoeken op de okapi en zijn conservatie.

Uit de statuten van 1844 blijkt dat de dierentuin zich sinds zijn oprichting als wetenschappelijke en culturele instelling heeft geprofileerd, die de kennis van de natuurlijke geschiedenis op een aangename manier wou stimuleren en voorstellen met de aanleg van een zo groot mogelijke collectie binnen de grenzen van de instelling.¹²⁷ Evenwel waren de wetenschappelijke bijdragen voor 1945 nagenoeg onbestaande, stelt Baetens, en miste de ZOO een sterke wetenschappelijke traditie. Hieruit blijkt reeds het verschil tussen het officiële discours en de werking in de praktijk. Pas na WOII wierf de ZOO immers expliciet academici, zoölogen en biologen aan. Dierenartsen waren wel aanwezig sinds het begin, maar als losse werknemers, niet vast in dienst, schrijft Baetens. Er werd alleen maar een autopsie uitgevoerd op de overleden dieren om de oorzaak uit te zoeken en voor de ‘verzorging’ van dieren werd enkel vertrokken vanuit empirische ervaringen en observaties.¹²⁸

Binnen deze wetenschappelijke ontwikkelingen is Walter Van den Bergh het vermelden waard, zoals Schouteden bij het MBK, een spilfiguur binnen de werking en de geschiedenis van de ZOO. Van den Bergh was directeur in de naoorlogse periode (1946-1978). Hij zette actief in op de toename van wetenschappelijke expertise, technologische innovatie en de uitbouw van wetenschappelijke infrastructuur en ondersteuning binnen de dierentuin, stelt Baetens. Het tijdschrift *Bulletins de la Société Royale de Zoologie*, waarvan ik later één bijdrage ga bespreken, was één van de resultaten.¹²⁹

Van den Bergh leidde de praktijk om de collectie na wereldoorlog II te herstellen, die wederom - zoals door de eerste wereldoorlog - was uitgedund. Hij legde hiervoor zelfs persoonlijke contacten in de kolonie. Verder bouwde hij aan de internationale reputatie van de ZOO en stimuleerde hij internationale samenwerking en overleg tussen dierentuinen, met betrekking tot de verkoop en de ruil van dieren, waardoor volgens Baetens de heroriëntering mogelijk was naar gecoördineerde kweekprogramma's voor bedreigde diersoorten.¹³⁰

Volgens Baetens werkte de ZOO zich op de voorgrond in de commercialisering van dieren en groeide de ZOO uit tot de internationale draaischijf voor dierenhandel. De nabijheid van de Antwerpse haven speelde hierbij een belangrijke rol. Naast giften, de aan- en verkoop via een netwerk van

---

¹²⁷ Pouillard, “Le jardin zoologique et le rapport à la faune sauvage,” 1195.

¹²⁸ Baetens, *De roep van het paradijs*, 216.

¹²⁹ Baetens, *De roep van het paradijs*, 108, 216, 126 en 257.

¹³⁰ Baetens, *De roep van het paradijs*, 108, 126, 170, 184 en 216.

dierenhandelaars, zelfgeorganiseerde expedities of uitwisselingen met andere dierentuinen, werden er jaarlijks openbare veilingen georganiseerd in de ZOO en deze droegen bij aan de collectie. Dieren werden aanzien als ruilwaar. Elke soort had een bepaalde prijs. Volgens Baetens liep de prijs voor een okapi zelfs op tot 100.000 tot 150.000 BF.¹³¹ De economische belangen komen echter niet aan bod in mijn onderzoek.

Baetens doet melding van de Norbertijnse broeder Joseph Hutsebaut in de effectieve verwerving van Afrikaanse dieren. Hij had in Buta (Uele) als onderdeel van de missie een station opgericht voor de vangst en acclimatisatie van verschillende dieren, waaronder de okapi, naast een centrum voor de domesticatie van olifanten. Baetens schrijft dat deze missie een jaarlijkse vergoeding kreeg van de ZOO. Deze bedroeg 10.000 BF in 1937.¹³² Na 1945 was dit onderdeel van de missie uitgespeeld, volgens Baetens. Er was nood aan een nieuw station. De auteur weidt echter niet uit over de oorzaak hiervan. In 1949 legde Van den Bergh dus nieuwe contacten en het plan ontstond om een doorgangstation op te richten in Stanleyville. Het station zou dienen als opvangcentrum voor dieren om deze aldaar te laten acclimatiseren aan een leven in gevangenschap. In 1955 trok de ZOO zich, volgens Baetens, echter terug wegens een negatieve kosten-batenanalyse.¹³³

Volgens Baetens was er een geleidelijke evolutie waarneembaar en richtte de verwervingspraktijken na de tweede wereldoorlog zich vooral op de aankoop en ruil met andere dierentuinen en minder op de effectieve verwerving in Afrika. Baetens verklaart deze evolutie omdat men niet verdacht wou worden van geldgewin, wou werken vanuit een verantwoordelijkheid voor natuurbehoud en er werd een sterk onderscheid gemaakt tussen illegale en legale dierenhandel, waardoor dierentuinen zich konden onderscheiden. Verder werd er meer geput uit eigen kweek via de voortplanting in gevangenschap. Om te slagen was de nodige kennis en expertise over de dieren nodig, zoals de juiste evenwichtige voeding en hygiënische omstandigheden, waardoor men het welzijn en de gezondheid van de dieren kon verbeteren en zo meer geboortes kon toelaten. Dit gaf ook de aanzet om, zoals Baetens het omschrijft, een soort burgerlijke stand per dier bij te houden om inteelt enzoverder te voorkomen. Deze groeide uit tot de stamboeken. In 1947 was de ZOO al begonnen met de aanleg van een stamboek over de okapi en deze werden uitgegeven vanaf 1949. Zoöloog Agatha Gijzen was stamboekhouder van dienst. Deze verzamelde informatie liet uiteindelijk toe om internationale kweekprogramma's op te stellen, met een focus op bedreigde diersoorten. Baetens stelt dat de fauna

---

¹³¹ Baetens, *De roep van het paradijs*, 177 en 180-4.

¹³² Baetens, *De roep van het paradijs*, 182-4.

¹³³ Baetens, *De roep van het paradijs*, 184.

van Belgisch Congo hier “*alle aangelegenheid toe bood*”.¹³⁴ Hoe kan de acclimatisatie, domesticatie en reproductie van dieren gezien worden binnen de bescherming ervan?

Het artikel van dr. Violette Pouillard kan reeds een kritische blik bieden op het werk van Baetens. Dit werk geeft al meer inzicht in de relatie tussen de ZOO en de Afrikaanse fauna, het beheer van de zoölogische collecties en de effectieve praktijk en de politiek van het verwerven, in relatie tot de koloniale autoriteiten.¹³⁵ Baetens weidt bijna niet uit over de link tussen de ZOO en de koloniale onderneming. Wel verklaart hij de band met het koningshuis. Volgens hem had de jonge natie nood aan zelfbevestiging en een positieve publieke opinie via culturele instellingen. Dieren die te gift gedaan werden aan Belgische vorsten bij buitenlandse bezoeken werden overgemaakt aan de ZOO¹³⁶

Volgens Pouillard werd er voornamelijk vanaf het interbellum een beroep gedaan op Congo om de collectie te herstellen na WOI. Na WOII werd deze praktijk geleid door de eerdergenoemde Walter Van den Bergh. Pouillard onderscheidt twee tendensen die hieraan hebben bijgedragen. Enerzijds de mobilisatie van een heel netwerk om koloniale fauna collectief toe te eigenen, anderzijds werd er gewerkt aan een centralisatie van fauna die de reputatie van de ZOO ten goede kwam. Het netwerk bestond uit professionele vangers en talrijke koloniale actoren, waaronder religieuzen, en verschillende organisaties die rechtstreeks of onrechtstreeks meewerkten aan de vangst of de verzending van de dieren voor de ZOO. Pouillard verklaart dit deels door initiatieven die vanuit de koloniale autoriteiten genomen werden om de Congolese fauna waardevol te maken door hen voor te stellen aan het metropolitaans publiek om de koloniale onderneming te belichten. Vanaf de Congo-Vrijstaat kon de ZOO al rekenen op zendingen uitgevoerd door koloniale actoren, weliswaar toen nog beperkt. Meermaals hebben ministers van koloniën en gouverneur-generaals hun steun geuit aan de ZOO om dieren te leveren en hebben de directeurs van de ZOO hiervoor geijverd.¹³⁷ Werden levende okapi's in Antwerpen gebruikt als koloniale propaganda en ondersteunde, versterkte en legitimeerde de okapi de koloniale onderneming? Dit zou een verklaring kunnen bieden in de ontwikkeling van conservatie omtrent de okapi. Verder werd er getracht om van de ZOO een tussenschakel te maken voor de wereldwijde handel en transport van Congolese fauna naar internationale dierentuinen. Dit werd ook onderschreven door de minister van koloniën in 1947, waarop Pouillard vermeldt dat de ZOO regelmatig geraadpleegd werd in de verspreiding van okapi's.¹³⁸

---

¹³⁴ Baetens, *De roep van het paradijs*, 185-90.

¹³⁵ Pouillard, “Le jardin zoologique et le rapport à la faune sauvage,” 1195-9.

¹³⁶ Baetens, *De roep van het paradijs*, 120 en 157-8.

¹³⁷ Pouillard, “Le jardin zoologique et le rapport à la faune sauvage,” 1199-204.

¹³⁸ Pouillard, “Le jardin zoologique et le rapport à la faune sauvage,” 1206-7.

Tenslotte spraken vanaf het einde van de jaren '40 verschillende stemmen vanuit de ZOO over de actieve rol die zij expliciet zou moeten opnemen in de bescherming van dieren. Het zou immers tot hun verantwoordelijkheid en hun takenpakket behoren. Deze beweging werd eveneens vooral in gang gezet door Walter Van den Bergh. Volgens Pouillard werd dit echter meermaals op de voorgrond gebracht om de eigen werking te legitimeren, waaronder de levering van Afrikaanse dieren. Hieruit volgt de uitspraak: "*capturer pour proteger*". Het idee ontstond dat de dierentuin de ideale ruimte was om dieren te beschermen. Uitspraken die volgens Pouillard reeds te vinden zijn bij de ontwikkelingen van de eerste beschermingsmaatregelen waarbij de *big white hunter* werd beschouwd als de beste beschermer van fauna. Het werd ook de drijvende factor om bedreigde diersoorten in gevangenschap te fokken, waardoor men minder zou moeten rekenen op de vangst van wilde dieren. Deze ontwikkelingen zetten zich verder door na de koloniale tijd en dit tot op heden.¹³⁹ Hierdoor kan ik de ZOO vanaf WOII als een kruispunt aanzien tussen Afrikaanse dieren, koloniale autoriteiten en conservatie. Had dit invloed op de conservatiepraktijken en het discours omtrent okapi?

4.4 Sociaalecologische geschiedenis: invloeden en gevolgen

Zoals eerder gesteld vond de koloniale relatie tot dieren niet plaats in een vacuüm. Om bescherming tijdens de koloniale tijd in al zijn uitdrukkingen te begrijpen en te vatten, moeten de sociaalecologische gevolgen en invloeden ook onderzocht worden en in vraag gesteld worden. De combinatie van de drie invalshoeken laat dit toe. Hieruit kunnen vormen van verzet en interactie worden afgeleid, tussen de koloniale politieke en wetenschappelijke actoren met de inheemse bevolking en de Afrikaanse dieren. In dit onderdeel focus ik reeds op de inheemse bevolking. Mijn specifieke studie rond de okapi laat toe om een beter begrip te krijgen op de sociaalecologische invloeden en gevolgen voor Afrikaanse dieren.

Zoals reeds besproken, was de oprichting van wildreservaten en nationale parken een belangrijk onderdeel van het koloniale milieubeleid. Radkau en De Bont wijzen op een evolutie van het koloniale conservatie discours door een veranderende koloniale perceptie op de inheemse bevolking. Eerst werd de aanwezigheid van de inheemse bevolking nog getolereerd in de nationale parken. De kolonisator beschouwde hen niet volledig als mensen en dus niet als vreemde en storende factoren. Dit veranderde wanneer Europeanen inzagen dat de Afrikanen ook op hun eigen manier interfereerden met de natuur.¹⁴⁰

Herdens en boeren werden onbekommerd, schadelijk en kortdenkend geacht. Veestapels werden obstakels voor de conservatie van wilde dieren die op zoek waren naar eten, water en ruimte. Deze verschuiving is ook te wijten aan de toename van natuurwetenschap waardoor specifieke diersoorten

---

¹³⁹ Pouillard, "Le jardin zoologique et le rapport à la faune sauvage," 1221-8.

¹⁴⁰ Radkau, *Nature and Power*, 163; De Bont, "'Primitives' and Protected Areas," 227.

niet langer centraal stonden in het conservatie discours, maar er meer nadruk werd gelegd op landschappen en volledige ecosystemen. De focus werd verlegd van de inheemse en westerse jacht als grootste bedreiging naar de volledige levenswijze en de aanwezigheid van de inheemse bevolking. Nochtans veranderde de zogezegde 'natuurstatus' van de 'primitieve volkeren' nauwelijks, waardoor er een onderscheid gemaakt werd tussen de voedselverzamelaars-jagers en de herders in de koloniale perceptie. In het algemeen kan men wel stellen dat de inheemse bevolking als een bedreiging werd aanzien voor de Afrikaanse fauna, maar specifieke situaties in de kolonies kunnen dit beeld nuanceren. Hiertoe werden ze buitengesloten uit de nationale parken, via de zogenaamde ontsluit-en-uitsluit-conservatiepraktijken.¹⁴¹

Deze genomen conservatiemaatregelen hadden een pijnlijke invloed op de inheemse bevolking, stellen verschillende auteurs. Historicus Helge Kjekshus ziet het koloniaal beleid zelfs evolueren van een beleid dat in eerste instantie wilde dieren wou controleren naar een beleid dat de controle op mensen initieerde en waarin wilde dieren vrij spel kregen.¹⁴² Historicus Ramachandra Guha klaagt dit onrecht tevens aan. De Afrikaanse bevolking werd dwangmatig afgezet van hun land als het binnen de grenzen viel van het wildreservaat. Ze pasten enkel nog binnen het plaatje als gids of wachter.¹⁴³ Via deze weg kon de inheemse bevolking wel een vorm van verzet uitoefenen. Via de conformatie aan het systeem bleven sommigen bijvoorbeeld de toegang tot fauna behouden. Deze gegevens tonen aan dat de inheemse bevolking als actor het koloniale discours beïnvloed heeft en dat de inheemse bevolking ook invloed ondervond van de koloniale conservatie.

Anthropologe Annu Jalais brengt via haar werk meer inzicht in deze problematiek. Zij ziet het historisch geconstrueerde en moraal geladen Westers discours om de natuur te beschermen vooral als de wil om controle en dominantie uit te oefenen over de natuur. Er werd door een dominante koloniale elite een bepaalde koloniale versie gecreëerd van dieren met bepaalde kenmerken en karakteristieken. Deze versie bepaalde hoe mensen zouden moeten ageren met dieren en dit impliceerde hoe dieren beschermd zouden moeten worden. De westerse koloniale klasse domineerde echter dit beeld waardoor alternatieve ruimtes, denkwijzen en begrippen over wilde dieren en hun gebieden werden beperkt en andere visies verdwijnen of onderdrukt worden. Er werd geen rekening gehouden met het IKS en dit wijst op een dwingende en ongelijke relatie tussen de koloniale macht en diegenen die al

---

¹⁴¹ Vrije vertaling van het *enclose-and-exclude-conservationism*, zie De Bont, "'Primitives' and Protected Areas," 227-30.

¹⁴² Helge Kjekshus, *Ecology Control and Economic Development in East African History: The Case of Tanganyika, 1850-1950* (Londen, Athena: Ohio University Press, 1996), 78-9.

¹⁴³ Ramachandra Guha, *Environmentalism: A Global History* (New York: Longman, 2000), 46-7; William Beinart en JoAnn McGregor, "Introduction," in *Social History and African Environments*, eds. William Beinart en JoAnn McGregor (Columbus: Ohio University Press, 2003), 23.

veel langer in aanraking kwamen met de dieren in kwestie. Dit zorgde voor heel wat conflictueuze situaties in de kolonies. Bovendien kan deze lijn doorgetrokken worden naar de huidige dynamieken rond conservatie. Kosmopolitische beelden van dieren worden ontwikkeld door een westerse stedelijke middenklasse en die werken als metafoor voor een zogezegd universeel en globaal gedeelde kennis over de dieren en deze versies domineren het conservatiediscours.¹⁴⁴ Daarom is het belangrijk om het IKS te betrekken in dit onderzoek en daarbuiten.

De inheemse jacht beïnvloedde ook de exploitatiepraktijken van de kolonisator, zichtbaar via de jachtcode, die ik eerder al aanhaalde. De ‘moderne’ westerse jachtsport stond lijnrecht tegenover de inheemse jacht die beschouwd werd als een stroperspraktijk, wreed en verspillend. Dit zorgde voor sociale exclusiviteit. Deze lijn werd doorgetrokken in de conservatiepraktijken en de inheemse jacht op de meeste dieren werd verboden door de koloniale wetgeving. De koloniale overheden namen strikte maatregelen om vuurwapens uit de handen te houden van de inheemse bevolking en weinig niet-Europeanen konden de licenties veroorloven, waardoor jachttoelatingen en wapenlicenties een Europees privilege werden en Afrikanen gestraft werden met boetes indien men een overtreding beging.¹⁴⁵ Dit westerse koloniale discours was nochtans niet eenzijdig, merken Prendergast en Adams op. Koloniale actoren konden verschillende meningen hebben over bepaalde onderwerpen.¹⁴⁶

Nochtans hielden de genomen maatregelen de Afrikaanse bevolking niet tegen om te jagen, schrijven William Beinart en Lotte Hughes. Dit is interessant voor mijn onderzoek omdat dit perspectief toelaat om de inheemse bevolking niet louter als een slachtoffer te aanzien dat volledig beperkt wordt in zijn handelen door de koloniale machtsstructuur. De inheemse bevolking had instrumenten om *grass-roots* verzet te plegen tegen de koloniale machten en het bijhorende ecologische beheer, zowel instrumenteel, als symbolisch, stellen William Beinart en Lotte Hughes. Er werd passief verzet gepleegd, meer dan expliciete revolutie. De auteurs sommen enkele mogelijkheden op: volgzzaamheid ontlopen, weigeren om belastingen te betalen, bepaalde technieken blijven toepassen zoals het verbranden van stukken bos, symbolen van witte overheersing vernielen... Het systeem van boetes en straf wijst ook op een zeker verzet, anders zou een dergelijk systeem niet bestaan. Zichtbare technieken zoals het gebruik van vallen konden makkelijker tegengehouden worden door de koloniale autoriteiten, maar musketten en andere wapens bleven verborgen in de handen van de Afrikanen.

---

¹⁴⁴ Annu Jalais, “Unmasking the Cosmopolitan Tiger”, *Nature and Culture* 3, nr. 1 (2008): 26-7 en 33-4.

¹⁴⁵ MacKenzie, *The Empire of Nature*, 217-20; Ross, *Ecology and Power*, 255.

¹⁴⁶ David K. Prendergast en William M. Adams, “Colonial wildlife conservation and the origins of the Society for the Preservation of the Wild Fauna of the Empire (1903–1914),” *Oryx* 37, nr. 2 (2003): 258; Edward North Buxton, *Two African Trips: with Notes and Suggestions on Big Game Preservations* (Londen: E. Stanford, 1902), 139.

Bossen waren bronnen voor Afrikaans verzet en *empowerment*. Volgens hen pleegde niet alleen de inheemse bevolking verzet, maar ook Europeanen hielden zich niet altijd aan de opgelegde regels en maatregelen van de koloniale overheden.¹⁴⁷ Beinart en Hughes schrijven dat het verzet vooral moet gezien worden als een reactie op de destructie van gemeenschappen, collectieve praktijken en identiteiten, als een reactie op een breuk door de kolonisator van continuïteiten.¹⁴⁸

In mijn onderzoek probeer ik te onderzoeken of er verzet gepleegd werd tegen de beschermingsmaatregelen die genomen werden omtrent de okapi en de exploitatiepraktijken die hierbij hoorden. Daarom probeer ik ook de prekoloniale situatie te schetsen, om discontinuïteiten, die deze maatregelen zouden kunnen veroorzaken, in kaart te brengen en de reacties hierop, waardoor ik vormen van verzet kan blootleggen.

5 Methodologie

Het spoor van de okapi loopt langsheen verschillende ruimtes. Er heeft niet slecht één okapi geleefd die gevolgd kan worden. Meerdere okapi's hebben verscheidene paden gelopen, waardoor het een complex verhaal wordt, met verschillende interacties die ik zo accuraat mogelijk in kaart probeer te brengen, van Congo naar België, binnen en buiten zijn natuurlijke habitat en voor en na zijn westerse wetenschappelijke omschrijving.

Ik splits het spoor van de okapi tijdens de koloniale tijd in twee delen. DEEL II bevat het spoor van de okapi doorheen de Congo-Vrijstaat tot het interbellum. Na de eerste wereldoorlog zette de eerste levende okapi ooit buiten Congo stappen in Antwerpen en dit brengt een radicaal nieuw pad en perspectief op het spoor. Hiermee begint DEEL III en dit loopt door tot de onafhankelijkheid van Congo. DEEL II en DEEL III overlappen. Ze zijn niet strikt chronologisch gescheiden. Ik wil tevens de aanname vermijden dat de geschiedenis van de okapi zou samenvallen met het begin van de koloniale tijd. Daarom komt de prekoloniale tijd in DEEL II in de mate van het mogelijke aan bod om de ervaringen van de okapi en de mensen tijdens de koloniale tijd beter te begrijpen en de inheemse relatie met de okapi niet te beschouwen als iets vaststaand en onveranderlijk. Het frame van deze masterthesis laat mij echter niet toe om veldwerk uit te voeren, waardoor ik de betrokkenheid van de inheemse bevolking enkel onrechtstreeks kan onderzoeken. Hierdoor ben ik beperkt in mijn opzet.

In DEEL II en III splits ik tijdsgeboden het discours en de praktijken van de politieke en wetenschappelijke actoren in drie onderdelen. Ik breng ten eerste de koloniale visies op de okapi in beeld, als denkkader waarbinnen koloniale praktijken tot stand kwamen. Ten tweede schets ik de

---

¹⁴⁷ Beinart en Hughes, *Environment*, 269-72 en 287; Ross, *Ecology and Power*, 255.

¹⁴⁸ Beinart en Hughes, *Environment*, 278-88.

ontwikkelingen op het vlak van de bescherming van de okapi via de wetgeving. Tenslotte breng ik de effectieve koloniale praktijken omtrent de okapi in beeld. Ik kan deze drie onderdelen bovendien afwegen aan elkaar en zo een kritische beschouwing houden van de bescherming van de okapi. Ik kan de doeltreffendheid van het wetgevend kader bepalen en hieruit duidelijkheid scheppen over de belangen die meespeelden.

Ik heb mijn onderzoek gevoerd aan de hand van secundaire literatuur en onuitgegeven en gedrukte bronnen. Ik heb getracht om zoveel mogelijk informatie te verzamelen die voornamelijk handelt over de okapi, Congo, Afrikaanse fauna, kolonialisme, jacht... en dit vanuit verschillende perspectieven en kaders, tijdens en na de kolonisatieperiode.

De voornaamste bronnen liggen in het Afrika archief in Brussel (AAB), Dienst Buitenlandse zaken. Ik focus ten eerste op de bronnen die afkomstig zijn van het ministerie van koloniën, een toenmalig Belgisch ministerie. Dit omvangrijke bronnenapparaat bestaat uit briefwisseling, wetteksten, officiële documenten, nota's, telegrammen... Het is voornamelijk administratieve correspondentie van en naar actoren van het ministerie. Ten tweede bevat het Afrika archief bronnen die afkomstig zijn uit Belgisch-Congo zelf, weinig is afkomstig uit Congo-Vrijstaat. Al deze bronnen bieden een rechtstreeks inzicht in de houding en werking van de Belgische koloniale autoriteiten. Ook de ZOO en het MBK hebben hun sporen achtergelaten binnen dit archief, waardoor ik ook de relatie kan onderzoeken tussen de koloniale autoriteiten, de ZOO en het MBK.

De zoekwijzer van de archiefinstelling heeft ook een breed corpus aan bronnen verzorgd over de verwerving van dieren uit Belgisch-Congo, jachtaanvragen en -toelatingen, wetgeving... Het zijn voornamelijk Franstalige documenten, van politieke, economische, juridische en wetenschappelijke aard. Wel bewaart deze instelling louter niet-inheemse bronnen. Daarom ben ik beperkt in de bespreking van de autochtone bevolking. De bronnen in het AAB zijn bovendien in een zeer slechte toestand en onnauwkeurig bewaard en dit is nadelig voor het onderzoek.

In mijn oorspronkelijk opzet wou ik naast de bronnen van het AAB de bronnen uit het FelixArchief in Antwerpen doornemen, analyseren en opnemen in mijn onderzoek. In deze archiefinstelling wordt het archief van de ZOO van Antwerpen bewaard. Wegens het beperkte kader van deze thesis was ik echter genoodzaakt om dit archief toch niet te betrekken en mijn hoofdfocus enkel op de koloniale actoren, structuren en belangen te behouden, waardoor ik de ZOO en het MBK voornamelijk in relatie tot hen bespreek en de interne communicatie van de ZOO hierdoor niet aan bod komt. De bronnen van het AAB kunnen reeds een voldoende beeld scheppen over en inzicht bieden in deze relatie. Wel heb ik een tijdschriftuitgave onderzocht van de *Bulletins de la Société Royale de Zoologie d'Anvers*. Dit laat toe om vanuit het perspectief van de ZOO de domesticatie en de reproductie van de okapi te bespreken

en te analyseren. De overige aspecten van de ZOO, zoals de verwerving van okapi's, onderzoek ik dus voornamelijk in verband met de koloniale autoriteiten. De enorme hoeveelheid materiaal in het FelixArchief kan een goede basis bieden voor verder onderzoek, om rechtstreeks de belangen, de actoren en de structuren van de ZOO te onderzoeken in dit hele verhaal. Verder heb ik ook een tijdschriftenreeks van het MBK onderzocht, het BCZC (1924-1953), uitgegeven door Henri Schouteden, waarin de CZC verslag deed.¹⁴⁹ Deze reeks is beschikbaar in de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit Gent, in de Boekentoren, maar er ontbreken enkele uitgaven, voornamelijk deze tussen 1924 en 1927. Verder onderzoek zou ook deze kunnen analyseren. Toch kunnen de tijdschriftartikels rechtstreeks inzicht bieden in de rol van het MBK in de studie, de bescherming en de exploitatie van wilde dieren en voornamelijk het beeld en de visie van de CZC op en hun relatie met de okapi. Ik heb mij dus voornamelijk gericht op de artikels over de okapi.

De Universiteitsbibliotheek van de UGent heeft mij ook heel wat secundaire literatuur en gedrukte bronnen geboden, alsook de Koninklijke Bibliotheek van België, Brussel. Tenslotte is er ook heel wat informatie digitaal beschikbaar. Het magazine van de *Zoological Society of Londen* (ZSL) heb ik bijvoorbeeld via www.biodiversitylibrary.org geraadpleegd. Verder bundelt de website www.theokapi.org/welcome.aspx actuele informatie over de okapi, waaronder het stamboek, met alle gegevens over de oorsprong van alle okapi's ooit gebracht of geboren in gevangenschap. Onder meer via de uitgebreide publicatielijst over de okapi opgenomen in het werk van Agatha Gijzen *Seventy Years Okapi, Okapia Johnstoni* (Sclater, 1901) kon ik de nodige literatuur en gedrukte bronnen verzamelen.

Via de interpretatie van de gedrukte en de onuitgegeven bronnen en de literatuur kan ik enerzijds het discours van de verschillende actoren met betrekking tot de okapi onderzoeken, waarbij ideeën, ideologieën, vooroordelen en percepties van belang zijn. Anderzijds onderzoek ik concrete acties, zoals maatregelen en praktijken, van deze actoren naar de okapi. Dit kan ik op zijn beurt koppelen aan het theoretisch kader, de relatie tussen kolonialisme en de natuur en de ontwikkelingen op vlak van de bescherming en de exploitatie van de okapi. Ik probeer af te leiden of er noties van bescherming, verantwoordelijkheid, superioriteit, overheersing, dominantie, macht, bezit, eigendom, afbakening, monopolie, controle, bezetting, uitbuiting of ontginning zichtbaar zijn binnen het discours en de praktijken van de actoren naar de okapi.

In mijn onderzoek maak ik bovendien geen expliciet onderscheid tussen de actoren in werking tijdens Congo-Vrijstaat, onder leiding van Leopold II (1885-1908), en Belgisch-Congo (1908-1960). Noch onderzoek ik uitgebreid het verschil tussen de algemene overheid in Congo en het ministerie van

---

¹⁴⁹ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 396-400.

koloniën in Brussel tijdens Belgisch-Congo. Hiermee wil ik spanningen tussen de verschillende machtsniveaus doorheen de tijd en de ruimte, in Congo en België, echter niet ontkennen. Ik laat ruimte toe voor de verschillende meningen, complexiteit en nuance, maar ik ga niet expliciet en in detail het verschil onderzoeken tussen de twee tijdsperiodes en ruimtes. Verder onderzoek zou dit meer kunnen toelichten.

De enorme diversiteit aan bronnen maakt het onmogelijk om alle relaties doorheen de koloniale tijd te behandelen die de actoren met de okapi zijn aangegaan en omgekeerd. Het is ook vrij moeilijk om hiaten te vermijden door de enorme hoeveelheid aan bronnen. Wegens de beoogde synthese kan ik immers onmogelijk alle informatie opnemen. Ik tracht hier dan ook geen volledig overzicht te geven maar een basis van houdingen, waarop verder onderzoek gebouwd kan worden.

DEEL II. CONGO-VRIJSTAAT TOT INTERBELLUM

6 Biologie

Dit hoofdstuk behandelt de uiterlijke kenmerken, de lichaamsbouw, de karakteristieken en de gedragingen van de okapi, voornamelijk in zijn natuurlijke omgeving. Voor dit onderdeel maak ik gebruik van de (recente) westerse biologische kennis over de okapi. Het is evengoed een geconstrueerd westers begrip van het dier, geen objectieve of neutrale weergave, maar ik probeer dit beeld in mijn eigen onderzoek in de mate van het mogelijke aan te vullen en te verrijken met het inheemse perspectief op de okapi. Dit onderdeel kan mogelijkheden bieden om de menselijke houding tegenover de okapi te begrijpen en te verklaren vanuit de okapi en hiermee de rol van de okapi als historische actor te onderzoeken in het vormgeven en het beïnvloeden van de houding van de verschillende actoren.

De okapi is verwant met de giraf, maar door ruimtelijke scheiding ontwikkelden ze zich tot aparte soorten. De giraf leeft in de open savanne van Sub-Sahara-Afrika. De okapi's daarentegen komen voor in het regenwoud in Centraal-Afrika. Zij verschillen qua uiterlijk sterk van de giraf. Hiermee wordt op het eerste zicht de invloed duidelijk van ecologische en geo-morfologische omstandigheden. Veel eigenschappen van de okapi zijn bepaald door de habitat, komt later aan bod, en het aanwezige voedsel. Hij is bijzonder aangepast aan de dichtbegroeide bossen van Congo. Okapi's kunnen immers zien bij weinig licht en hebben een breed zicht. Bovendien hebben ze een uitstekende reuk- en gehoorzin. De flexibele oorschelpen kunnen tot 25 cm lang worden, waarmee ze ook infrasone geluiden kunnen ontvangen, onhoorbaar voor mensen. Verder kunnen okapi's communiceren op een infrasone frequentie, ideaal voor dichtbegroeide vegetatie en warme, vochtige lucht. Deze langere golflengtes worden immers minder afgebroken op langere afstanden en ze zijn meer beschermd tegen de afbraak door bergen of bomen. Deze geluiden zijn bovendien moeilijker te lokaliseren, dan hogere geluiden en het laat toe om te communiceren met andere okapi's zonder hoorbaar te zijn door vijanden. Het vocale repertoire bestaat uit een soort *chuff* geluid, gekreun, geblaas, gefluit en gebrul.¹⁵⁰

De ecologische omstandigheden beperkten bovendien de verspreiding van okapi's. Ze leven immers in gebieden tussen 500m en 1500m hoogte en komen het meeste voor in de regio's rond de Wamba en Epulu, gelegen in de NOCLB, die ik hieronder nog beschrijf. Volgens Hart bepaalt de overgang tussen het bos en de savanne de oostelijke en de noordelijke grens van hun habitat. De zuidelijke en de

---

¹⁵⁰ Richard E. Bodmer en George B. Rabb, "Okapia johnstoni," *Mammalian Species*, nr. 422 (1992): 1-5; Miriam Schlein, *On the Track of the Mystery Animal: The Story of the Discovery of the Okapi* (New York: Book Sales, 1984), 50; Lindsey, Green en Bennett, *The Okapi*, 35 en 88; Walter Leuthold, *African Ungulates, a Comparative Review of Their Ethology and Behavioral Ecology* (Berlijn: Springer-Verlag, 1977), 10-11.

westelijke grenzen van hun verspreidingsgebied zijn minder duidelijk afgebakend. Volgens Hart bleef de populatie okapi's tot de laatste twee decennia van de twintigste eeuw relatief hetzelfde sinds zijn wetenschappelijk omschrijving. Hiermee ontkent Hart de mogelijke invloed van de koloniale tijd. Mijn mogelijkheden zijn beperkt om dit effectief te kunnen onderzoeken, maar ik kan wel een aanleiding geven in mijn eigen onderzoek door de koloniale invloed zo goed mogelijk in kaart brengen. Tegenwoordig zouden er nog 35.000 tot 50.000 okapi's voorkomen in het wild, verspreid over een gebied van 200.000 km².¹⁵¹

Okapi's zijn de enige grote Afrikaanse hoefdieren die zich voornamelijk voeden met het gebladerte van de struiklaag. Dit geeft volgens Hart de okapi een uniek kenmerk. Deze tropische specialisatie is echter beperkt door een lage productiviteit van dit gebladerte tegenover de struiklaag in meer open ruimtes. De beperkte hoeveelheid die ter beschikking is, is opmerkelijk gezien zijn grote gestalte en de hoeveelheid eten die hij nodig heeft per dag. Dit heeft volgens Hart een grote invloed gehad in het sociale systeem en het gebruik van ruimte. Ik kan hier vanuit een beperkte voorkennis echter niet verder op in gaan. Verder merkt Hart op dat de okapi de gaten van omgevallen bomen prefereert als voedingsruimte.¹⁵²

Daarenboven zijn okapi's solitaire dieren, geen groepsdieren, die leven op niet-exclusieve territoria. Ze zijn voornamelijk overdag actief, maar brengen het merendeel van de tijd in stilstand door. Al is er nog beweging mogelijk tijdens de eerste uren van de nacht. Ze hebben geen lange nachtrust, maar houden eerder korte *power naps*, al staand. Bovendien zijn hun geur- en gehoorzin niet volledig uitgeschakeld tijdens de slaap, waardoor okapi's voortdurend in een staat van alertheid zijn voor hun vijanden: luipaarden, slangen, mensen... Ondanks het vele stilstaan, kunnen okapi's snelheden halen tot 56,3 km/u en bewegen ze tot vier km per dag, langs vaste paden doorheen het dichtbegroeide bos en rivierbeddingen.¹⁵³

Ik geef een greep uit de uiterlijke kenmerken en de lichaamsbouw. Naast de opmerkelijk lange oren, hebben mannelijke okapi's horens op het voorhoofd die met huid bedekt zijn. Vrouwelijke okapi's daarentegen hebben haarwervels op deze plaats. Een volwassen okapi kan meer dan 200 kg wegen. Verder beschikken ze over een lange tong, die tot wel 34 cm kan worden, waarmee ze bladeren kunnen grijpen van takken om te eten, hun vacht glanzend en schoon kunnen likken en zelfs de oren kunnen

---

¹⁵¹ John A. Hart, "Okapia Johnstoni," in *Mammals of Africa*, uitgegeven door Jonathan Kingdon en Michael Hoffmann, *Mammals of Africa VI* (Londen: Bloomsbury Publishing, 2013), 110–14.

¹⁵² Hart, "Okapia Johnstoni," 110–14.

¹⁵³ Bodmer en Rabb, "Okapia," 4-8; Leuthold, *African Ungulates*, 130-51; Hart, "Okapia Johnstoni," 113-4.

bereiken, een uniek kenmerk van de okapi. De vacht van de okapi is donkerbruin, met een paarsachtige schijn. Verder eten ze meer dan honderd verschillende planten. Okapi's zijn herkauwers en hebben vier magen. Eerst slikken ze de bladeren volledig door zonder te kauwen. Na dit proces zoeken ze een veiligere plaats, om het voedsel op te hikken en dan pas te kauwen.¹⁵⁴

Okapi's beschermen zichzelf door zich zo veel mogelijk te verbergen of weg te lopen bij het minste potentiële gevaar. Hun uitstekende zintuigen kunnen hen immers op tijd waarschuwen, waardoor ze bovendien dankzij hun gespleten hoeven geruisloos kunnen weglopen. Hierdoor bewegen okapi's tijdens het regenseizoen minder, omdat de vallende regen interfereert met hun geur- en gehoorzintuig. Tevens biedt hun meest opvallende uiterlijke kenmerk, de bruine en witte strepen op het achterlijf, de beste camouflage. De strepen lijken op het zonlicht dat schemert door het bos, waardoor de okapi als het ware opgaat in zijn achtergrond en moeilijk te spotten valt. Deze strepen worden hoogstwaarschijnlijk ook ingeprent door de kalven, waardoor de kleine okapi's beter kunnen volgen. Geen twee okapi's hebben immers hetzelfde patroon. In uiterste nood kunnen ze zich verdedigen tegen vijanden door te stampen met hun sterke poten en hoeven. Tenslotte valt het paarseizoen in juni, juli en augustus. Een zwangerschap duurt 426 dagen, ongeveer vijftien maanden, en ze werpen slechts één okapi per zwangerschap. Tegen het einde van de bevalling zoeken de vrouwelijke okapi's een beschutte plaats om te bevallen. Ondanks al deze informatie is er de algemene wetenschappelijke consensus dat er tot op heden weinig geweten is over de okapi en heb ik niet de juiste voorkennis om hier verder op in te gaan, noch te verklaren.¹⁵⁵

6.1 Natuurlijke habitat

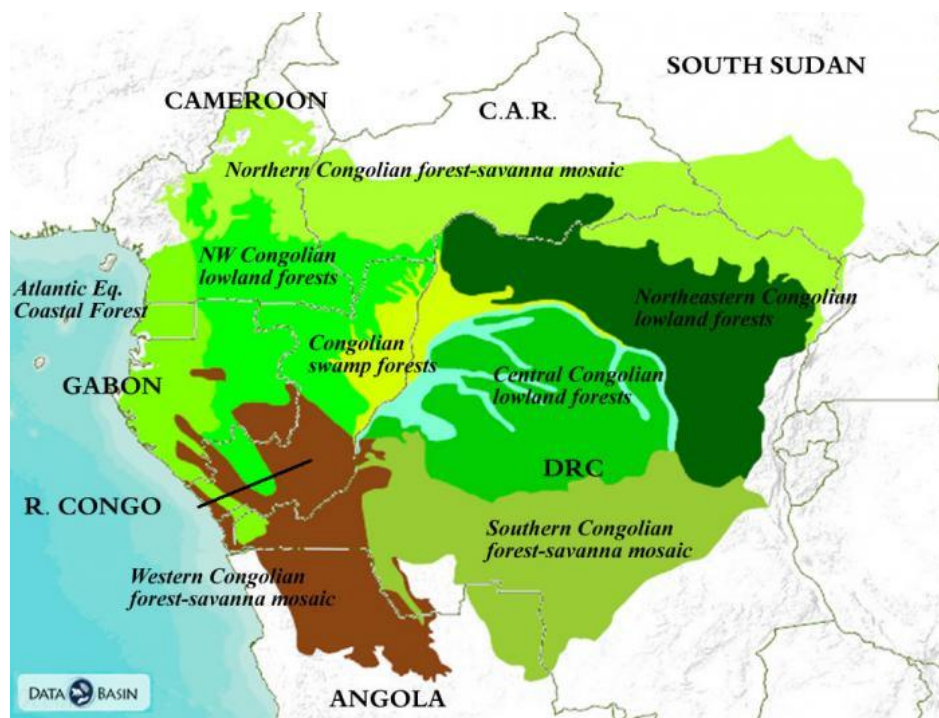
De okapi leefde oorspronkelijk enkel en alleen in de DRC, meer bepaald in de NOCLB. Deze submontane en laaglandbossen zijn gelegen in het noordoosten van de DRC en lopen verder in het zuidoosten van de Centraal-Afrikaanse Republiek. Het is een driehoekig gebied met een grootte van 530.000 km². Het verspreidingsgebied van de okapi komt grotendeels overeen met de ligging van de NOCLB, gelegen in het donkergroene gedeelte aangeduid op de onderstaande kaart. Volgens Blom vertonen de zoogdieren in deze *ecoregio* hoge niveaus van endemie. Er zijn zestien soorten, waaronder de okapi, die strikt of bijna endemisch zijn.¹⁵⁶

---

¹⁵⁴ Lindsey, Green en Bennett, *The Okapi Mysterious Animal of Congo-Zaire*, 23-5; Bodmer en Rabb, "Okapia," 4-8; Schlein, *On the Track of the Mystery Animal*, 44-50; Leuthold, *African Ungulates*, 130 en 151; Hart, "Okapia Johnstoni," 113-4.

¹⁵⁵ Lindsey, Green en Bennett, *The Okapi Mysterious Animal of Congo-Zaire*, 23-5; Bodmer en Rabb, "Okapia," 4-8; Schlein, *On the Track of the Mystery Animal*, 44-50; Leuthold, *African Ungulates*, 130-51; Hart, "Okapia," 113-4.

¹⁵⁶ Blom, "Africa".

Afbeelding 2. 'Congo Basin Ecoregions', op kaart
 Het verspreidingsgebied van de okapi komt overeen met het donkergroene gedeelte.

Zoals reeds duidelijk was, zijn de zintuigen van de okapi uitermate aangepast en geschikt om te leven in het tropisch regenwoud. Zijn omgeving heeft volgens de principes van de natuurlijke selectie invloed gehad op zijn fysieke kenmerken en het gedrag. Okapi's die beter aangepast waren aan de natuurlijke omgeving hadden immers meer overlevingskansen waardoor zij op hun beurt deze genen en kenmerken konden doorgeven. Ik wil niet verder ingaan op de vraag of zijn gedrag volledig bepaald werd door zijn leefomgeving. Ik wil vooral benadrukken en vertrekken vanuit de stelling dat de NOCLB complexe en diverse ruimtes voorstelden waar verschillende relaties aangegaan werden en interacties plaatsvonden tussen verschillende actoren, mensen en dieren, voor, tijdens en na het koloniale tijdperk. Hier zou nog verder onderzoek naar kunnen gebeuren.

Er wordt voornamelijk verwezen in de literatuur naar het Ituriwoud, een deel van de NOCLB, als zijnde de natuurlijke habitat van de okapi. Het Ituriwoud geldt als *pars pro toto* voor de komende schriftelijke delen. Tijdens de koloniale tijd lag het Ituriwoud in het district Ituri, in de voormalige provincie Orientale. Nu vormt het Ituri district een eigen provincie. Het tropisch regenwoud is vernoemd naar de gelijknamige rivier die het gebied doorkruist en verbonden is met de Congo rivier. De Ituri rivier zorgt voor vruchtbare en diverse gebieden.¹⁵⁷ Van januari tot maart valt het droge seizoen en valt er bijna geen regen in het woud. De gemiddelde jaarlijkse temperatuur bedraagt ongeveer 25 graden,

¹⁵⁷ Dan Fahey, "This Land is My Land: Dispossession in the Great Lakes," in *Losing your Land*, eds. An Ansoms en Thea Hilhorst (Suffolk: Boydell and Brewer, 2014), 38.

wat overeenkomt met een tropisch klimaat.¹⁵⁸ De grootte van het Ituri regenwoud bedraagt bijna 70.000 km². Het is een zeer divers en groot bos, met verschillende zones en gebieden. Elk met hun eigen specifieke vegetatie en inwoners. Naast de verscheiden mensen die actief waren in en rondom het bos, leefden duikers, bosantilopen, bongo's, chimpansees, dwergherten, boomklipdassen... en okapi's in het bos.¹⁵⁹ De okapi leefde geïsoleerd in dit dichtbegroeide gebied, waardoor de okapi in weinig competitie leefde met mogelijke landbouwgrond, waardoor de bescherming van de okapi in weinig contrast kon staan met mogelijke economische belangen, maar dit perspectief wordt echter niet verder uitgewerkt in mijn onderzoek.

7 De okapi in de ogen en handen van de inheemse bevolking

De okapi werd door westerse actoren 'ontdekt' in 1901. Nochtans loopt het spoor van de okapi al een hele tijd terug en kruiste de okapi reeds eeuwenlang het pad van de bevolking in Afrika. Volgens Swarts was de okapi zelfs al bekend bij de oude Egyptenaren. Van een 'nieuwe ontdekking' in 1901 door de westerse actoren is dus in feite geen sprake.¹⁶⁰ Daarom schets ik de relatie tussen de inheemse bevolking en de okapi. De kennissystemen en de praktijken van de inheemse bevolking omtrent de okapi zijn vervolgens van belang om de kronkelingen van het spoor van de okapi doorheen de koloniale tijd beter te begrijpen en te vatten. Ik vermeld expliciet als ik de gegevens uit een koloniale bron afleid. De rest van de informatie is tot stand gekomen via secundaire literatuur. Hoe was de relatie tussen de inheemse bevolking en de okapi?

Ten eerste was het dier al benoemd door de inheemse bevolking in de prekoloniale tijd, dit geldt evengoed als een 'wetenschappelijke omschrijving'. Er circuleerden immers verschillende namen voor hetzelfde dier over meerdere regio's: Dumba, Boole, M'Boote, Makapi, Arabi, Kengi/e, Keuge, Okapi, O'api... Deze namen werden opgenomen in de koloniale bronnen. De koloniale wetenschap was immers geïnteresseerd in deze namen, omdat de geografische verspreiding van de okapi hieruit afgeleid kon worden.¹⁶¹ De westerse taxonomische term vindt zijn oorsprong binnen deze namen.¹⁶² Deze westerse naamgeving wijst op een zekere continuïteit tussen het discours en de praktijken van

---

¹⁵⁸ Thure E. Cerling, John A. Hart en Terese B. Hart, "Stable Isotope Ecology in the Ituri Forest," *Oecologia* 138, nr. 1 (2004): 6.

¹⁵⁹ Kathryn R. Gubista, "Small Mammals of the Ituri Forest, Zaire: Diversity and Abundance in Ecologically Distinct Habitats," *Journal of Mammalogy* 80, nr. 1 (1999): 252; Cerling, Hart en Hart, "Stable Isotope Ecology," 7; Fahey, "This Land is My Land," 38.

¹⁶⁰ Swart, "Writing animals," 95.

¹⁶¹ C. I. Forsyth Major, "On a Specimen of the Okapi lately received at Brussels," *Proceedings of the Zoological Society of London*, nr. 2 (1902): 343-4; Fraipont, *Okapia*, 18.

¹⁶² Swart, "Writing animals," 95; Pierre Staner, *Chasse et pêche au Congo-Belge* (Leuven: Foto Offset Dewallens, 1951), 102.

de koloniale autoriteiten en de integratie van de expertise van de inheemse bevolking. Dit wordt meer uitgewerkt bij de westerse wetenschappelijke omschrijving.

Ten tweede werd er al sinds eeuwen op de okapi gejaagd voor twee redenen: zijn vlees werd geconsumeerd en verhandeld en zijn gestreepte huid was erg gegeerd.¹⁶³ Een gedode okapi deed dienst als kapitaal. Hart schrijft dat de pygmeeën de okapi hoog in achting namen.¹⁶⁴ Volgens Gordy Slack, onderzoeker aan het American Museum of Natural History, werd de okapi als een machtig, mysterieus en ongevaarlijk dier beschouwd, waarvan de huid krachten kon overdragen aan zijn eigenaar. Deze huid werd gebruikt om schouderriemen en ceinturen te vervaardigen of om onder andere muziekinstrumenten te bedekken en te versieren, waaronder een harp, afgebeeld op de onderstaande foto.¹⁶⁵ Bovendien, zo blijkt uit een koloniale bron, was het enkel toegestaan aan de chef om op okapi huid plaats te nemen.¹⁶⁶ Volgens een andere bron mochten enkel de chefs de riemen van okapihuid dragen.¹⁶⁷ Er zou dus een zekere sociale hiërarchie verbonden zijn aan het lokale gebruik van de okapi.

Afbeelding 3. 'Mangbetu Harp'

---

¹⁶³ Gordy Slack, "The Elusive Okapi *Okapia johnstoni*," American Museum of Natural History, geraadpleegd op 07.11.18, <http://diglib1.amnh.org/articles/okapi/okapi1.html>.

¹⁶⁴ Hart, "Okapia Johnstoni," 115.

¹⁶⁵ Slack, "The Elusive Okapi *Okapia johnstoni*."

¹⁶⁶ Staner, *Chasse et pêche*, 102.

¹⁶⁷ Boulanger, "On a strap made of okapi skin," *Proceedings of the Zoological Society of London*, nr. 2 (1902): 72-3.

De koloniale actor Powell-Cotton schrijft dan weer in zijn reisverslag over zijn expeditie in Congo dat okapiriemen de enige kledingstukken waren van dierlijke oorsprong die gedragen werden door de mannen en enkel tijdens speciale aangelegenheden. Powell-Cotton schrijft dat de riemen gemaakt werden door de ene zijde van een strook okapihuid in reepjes te snijden die aan de andere kant geregen en vastgebonden werden in gaten.¹⁶⁸ Amerikaans-Italiaanse koloniale ontdekkingsreiziger Attilio Gatti schreef in de jaren 30 dat de huid volgens de inheemse bevolking medicinale krachten bezat tegen spijsverteringsproblemen. Bovendien was Gatti op zijn expeditie ligstoelen tegengekomen waarvan de canvas gemaakt was uit okapi huid.¹⁶⁹ Hieruit blijkt dat de inheemse bevolking zeer vaardig was en de expertise bezat om de huiden te bewerken, te bewaren en te gebruiken voor verschillende doeleinden.

De inheemse bevolking gebruikte verschillende methoden en technieken om te jagen op okapi's. Uit het onderzoek van Wilkie en Curran blijkt dat okapi's met pijl en boog gedood konden worden.¹⁷⁰ Volgens een koloniale bron wachtten de pygmeeën tot de okapi stilstond om dan een giftige pijl af te schieten, die de okapi in enkele uren kon doden.¹⁷¹ Volgens Milton werden ook speren gebruikt en netten ingezet, maar deze methode was arbeidsintensief.¹⁷² De meest voorkomende methode was echter het gebruik van valkuilen. Deze werden geïnstalleerd op strategische plaatsen en gecamoufleerd met bladeren en takken en wekelijks gecontroleerd. Okapi's bewegen zich immers voor op vaste paden, zoals ik aangehaald heb bij het onderdeel biologie, waardoor het mogelijk was om deze valkuilen te plaatsen. Het was alleszins geen gemakkelijke taak om een okapi te strikken, schrijft Slack. Eens levend gevangen, stierven de okapi's vrij snel door uitputting en schrik.¹⁷³ Verder kon Cuthbert Christy uit een koloniale bron opmaken dat de pygmeeën zichzelf insmeerden met uitwerpselen van de okapi om de eigen geur te maskeren, maar hij kon dit niet bevestigen, waardoor dit te betwijfelen valt.¹⁷⁴ Koninklijk inspecteur van de koloniën Pierre Staner schreef in 1951 dat de pygmeeën zeer geleerd waren over de zeden en de gebruiken van de dieren en vanuit deze kennis de

---

¹⁶⁸ P. H. G. Powell-Cotton, "Notes on a Journey through the Great Ituri Forest," *Journal of the Royal African Society* 7, nr. 25 (1907): 6.

¹⁶⁹ Attilio Gatti, *Comment l'Okapi est-il protégé?*, z.d. (AAB, AGRI 445, 56/9): 3-4.

¹⁷⁰ Wilkie en Curran, "Why Do Mbuti Hunters Use Nets?" 686-7.

¹⁷¹ Edmond Leplae, *Les grands animaux de chasse du Congo belge* (Brussel: Imprimerie Industrielle et Financière, 1925), 107.

¹⁷² Milton, "Ecological Foundations for Subsistence Strategies," 75.

¹⁷³ Slack, "The Elusive Okapi *Okapia johnstoni*."

¹⁷⁴ Cuthbert Christy, *Big Game and Pygmies, Experiences of a Naturalist in Central African Forest in Quest of the Okapi* (Londen: Macmillan and Co, 1924), 67-9.

verschillende jachttechnieken toepasten. Hij vulde aan dat de pygmeeën tegen de windrichting in wandelden om de reukzintuigen van de dieren te omzeilen, waardoor zijzelf onopvallend bleven.¹⁷⁵

Bovendien was het volgens Slack gebruikelijk om bladeren onder het hoofd te leggen van een gedode okapi, omdat het als een complete heiligschennis beschouwd werd om het hoofd van de gestorven okapi direct met de aarde in contact te laten komen.¹⁷⁶ Tenslotte zou de inheemse bevolking stellen, zo blijkt uit een koloniale bron, dat een okapi die aan het sterven is, zich ondersteunt door een boom en al staand sterft om zijn vacht niet vuil te maken. Daarom zouden okapi's tijdens het urineren een bizarre pose aannemen, met de benen gespreid, om proper te blijven. Dit zou lang kunnen duren en afgeleid door het urineren, biedt dit de ideale gelegenheid om de okapi te benaderen en te doden.¹⁷⁷

Uit de secundaire literatuur en de koloniale bronnen blijkt dat er geen uitgebreide internationale netwerken waren om de okapi te verhandelen, zoals wel het geval was bij de ivoorhandel. Het lokale gebruik zou eerder omschreven kunnen worden als regionaal, kleinschalig en plaatsgebonden. Het bestaan van meerdere verschillende inheemse namen verklaart dat de okapi wel verspreid was, maar dat de gebruikssferen waarschijnlijk niet overlaptten. Verder werden okapi's mogelijks niet gevangen met de intentie om hen in leven te houden. Er is geen sprake van lokaal gebruik van levende okapi's. Ik leid hieruit af dat de invloed van de inheemse bevolking op een mogelijke daling van de populatie okapi's in het wild eerder beperkt was. Nochtans leefde de inheemse bevolking niet in harmonie met de okapi en werd hij evengoed geëxploiteerd en gebruikt.

8 Westerse wetenschappelijke omschrijving

Tot 1901, het jaartal waarin de okapi opgenomen werd binnen het westerse wetenschappelijk kader, waren er weinig tot geen interacties tussen de koloniale autoriteiten en de okapi. De belangstelling nam echter exponentieel toe na de omschrijving en niet alleen vanuit België, zoals zal blijken.

Volgens politicoloog Fahey bouwde de Congo-Vrijstaat vanaf 1894 zijn koloniale aanwezigheid uit in het Ituriwoud.¹⁷⁸ Het is belangrijk om te vermelden dat het Ituriwoud lang als een ondoordringbaar, mysterieus, geheimzinnig en gevaarlijk bos aanzien werd door de kolonistoren, gelegen in het hart

---

¹⁷⁵ Staner, *Chasse et pêche*, 6.

¹⁷⁶ Slack, "The Elusive Okapi *Okapia johnstoni*."

¹⁷⁷ Rodhain en Henri Schouteden, "Les mœurs de l'okapi," *BCZC* 5, nr. 2 (1928): 74-5.

¹⁷⁸ Fahey, "This Land is My Land," 39-40.

van het 'donkere' continent.¹⁷⁹ Verder onderzoek zou deze visies meer in kaart kunnen brengen en de invloed kunnen onderzoeken op de okapi.

Verschillende actoren speelden uiteindelijk een rol in het proces dat leidde tot de westerse wetenschappelijke omschrijving en classificatie van de *okapi* als dusdanig. Ik bespreek enkel deze elementen van het proces die relevant zijn binnen mijn onderzoek. Ik baseer mij voornamelijk op de monografie van wetenschapper Julien Fraipont uit 1907.¹⁸⁰ Ter aanvulling gebruik ik het wetenschappelijk tijdschrift de *Proceedings of the Zoological Society of London* waarmee het wetenschappelijk genootschap de ZSL hun nieuwe bevindingen verenigden en verspreidden en kan het werk van Van Schuylenbergh in de mate van het mogelijk een kritische reflectie bieden.¹⁸¹

Van Schuylenbergh schrijft over de beschrijving van ontdekkingsreiziger Henry Stanley.¹⁸² In zijn werk *Darkest Africa* uit 1890 schrijft hij het volgende:

*"The Wambutti knew a donkey and called it 'atti.' They say that they sometimes catch them in pits. What they can find to eat is a wonder. They eat leaves."*¹⁸³

Stanley steunde voor deze beschrijving enkel en alleen op de ervaringen en de expertise van de inheemse bevolking. De okapi bleef nog even uit het koloniale zicht, waardoor het een 'onopgelost mysterie' bleef voor de westerse wereld en de okapi een oudere toegekende status van 'mysterieuze Afrikaanse eenhoorn' nog niet verlaten had.¹⁸⁴ Vele Afrikaanse dieren waren reeds opgenomen binnen het westers wetenschappelijk kader tegen het einde van de negentiende eeuw, waardoor het mogelijke bestaan van dit 'ongekende' dier onwaarschijnlijk geacht werd.¹⁸⁵ Daarom was deze wetenschappelijke gebeurtenis des te onverwachter en spectaculairder.

Uiteindelijk werd Harry Johnston, de gouverneur van het toenmalige Uganda onder Engels bewind, volgens Fraipont aangespoord door de bovenstaande bevinding van Stanley. Fraipont schreef dat de 'ontdekking' volledig te wijten was aan de 'volharding en scherpzinnigheid' van Harry Johnston. Volgens Fraipont kon Johnston rond het einde van de negentiende eeuw via de Belgische officieren van fort M'Beni, nabij de rivier Semliki, een stuk okapi huid bemachtigen. Hij verstuurde dit naar het

---

¹⁷⁹ Fraipont, *Okapia*, 81; Schlein, *On the Track of the Mystery Animal*, 2.

¹⁸⁰ Fraipont, *Okapia*, 5-6 en 84.

¹⁸¹ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 75-6.

¹⁸² Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 75-6.

¹⁸³ Henry M. Stanley, *In Darkest Africa or the quest, rescue and retreat of Emin, governor of Equatoria II* (Londen: Sampson Low Marston, Searle and Rivington, 1890), 442.

¹⁸⁴ Swart, "Writing animals," 95.

¹⁸⁵ Thompsell, *Hunting Africa*, 75.

Natural History Museum in Londen en hiermee ging de bal aan het rollen en werd de westerse wetenschappelijke wereld betrokken, waaronder de gerenommeerde Britse zoöloog Philip Sclater.¹⁸⁶

Fraipont benadrukte in zijn werk dat de Belgische officieren reeds eerder in aanraking gekomen waren met de okapi via de inheemse soldaten die werkzaam waren in de koloniale posten. De stukken huid waren immers twee heupbanden vervaardigd door de inheemse soldaten van het fort. De koloniale autoriteiten wisten volgens Fraipont dat de inheemse soldaten joegen met speren op dit dier, dat ze het aten en de huid ervan gebruikten. Dit lokale gebruik was dus cruciaal voor de koloniale actoren om in contact te komen met de okapi en dit lokale gebruik was verspreid over meerdere posten. Van Schuylenbergh schrijft over een koloniaal verslag waarin staat dat alle inheemse soldaten van de post in Buta kogelriemen droegen, vervaardigd van de huid van okapi's.¹⁸⁷

Verder kon Harry Johnston inlichtingen over de okapi bekomen via een groep pygmeeën, die hij naar eigen zeggen gered had van een Duitse impresario die hen tentoon wou stellen op de wereldtentoonstelling van Parijs in 1900. Johnston gebruikte deze pygmeeën als gids en uit hun expertise kon hij het volgende afleiden: de voetsporen wezen op een dier met gespleten poten, de individuen waren een soort donker grijze ezel met strepen op de buik en benen, ze leefden slechts in dichtbegroeide gebieden, waren ongevaarlijk, gewoonlijk alleen of per twee op stap en ze voedden zich met bladeren. Johnston was ervan overtuigd dat hij te maken had met een nog 'onbekend' dier, waardoor hij de 'wetenschappelijke' waarde hiervan hoger kon inschatten dan de eerdere koloniale interacties met de okapi die hadden plaatsgevonden. Johnston kon echter geen levende okapi spotten, maar hij verstuurde de heupbanden naar Engeland, zoals eerder vermeld.¹⁸⁸

Vervolgens werd in december 1900 de 'vondst' van Johnston officieel voorgesteld in Londen. Volgens Fraipont werden de Belgische koloniale autoriteiten pas een maand later op de hoogte gebracht door een artikel in het Britse *Geographical Journal* over de vaststellingen van Harry Johnston tijdens zijn expeditie, namelijk het bestaan van een nieuwe en buitengewone soort zebra of gestreept paard 'in hun gebied'. Hierop vaardigden volgens Fraipont de Belgische koloniale autoriteiten onmiddellijk instructies uit aan de agenten in het Ituriwoud om dit dier op te sporen en te versturen naar het

---

¹⁸⁶ Fraipont, *Okapia*, 7-8.

¹⁸⁷ Fraipont, *Okapia*, 8-9; Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 75.

¹⁸⁸ Fraipont, *Okapia*, 8-9.

MBK.¹⁸⁹ Van de ZOO was hier nog geen sprake in het koloniale discours. We kunnen stellen dat vanaf hier het discours van de koloniale autoriteiten officieel het pad met de okapi kruisten.

Ondertussen werd de okapi huid verder onderzocht en op 4 februari 1901 omgedoopt door Sclater tot een nog onbeschreven diersoort, een nieuwe soort zebra met de naam *Equus (?) Johnstoni*. Het vraagteken wees op de onzekerheid, in afwachting van meer en beter onderzoeksmateriaal.¹⁹⁰ Op 7 mei 1901 verscheen vervolgens in de *Times* een artikel met de titel: 'Helladotherium alive'. Er werd vastgesteld dat de okapi geen familie van de zebra kon zijn, maar de ontbrekende schakel, de *missing link*, tussen de giraf en de prehistorische helladotherium. Hiermee werd de okapi op de tijdlijn van de evolutie geschiedenis geplaatst, afstammend van de 'primitieve' herkauwers en ouder dan de giraf. Het artikel in de *Times* kon op heel wat internationale aandacht rekenen en bracht de westerse wereld op de hoogte van deze 'nieuwe sensationele ontdekking'.¹⁹¹

Uiteindelijk werd de doorbraak in de omschrijving gegeven door de Britse zoöloog E. Ray Lankester, directeur van het Natural History Museum in Londen. Verder anatomisch onderzoek van een bijna volledige huid en twee schedels die opgestuurd waren door Johnston naar Londen bracht uitsluitsel. Lankester introduceerde een nieuw genus binnen de familie *Giraffidae*, namelijk *Okapia*, waardoor de okapi uiteindelijk het volgende westerse label toegekend kreeg: *Okapia Johnstoni*, in het populaire taalgebruik: *okapi*.¹⁹² Een naam die nog steeds gebruikt wordt om het dier te benoemen. Hierdoor werden de verdiensten van Harry Johnston erkend. Volgens Mackenzie gold dit als één van de grootste prijzen van deze periode. De wetenschap kon de koloniale autoriteiten onsterfelijkheid bieden via de naamgeving. Hierdoor werden soorten zo ver mogelijk onderverdeeld in ondersoorten, waardoor er meer namen toegekend konden worden.¹⁹³ Volgens Lankester was het noodzakelijk om de naam *Okapia Erikssoni* in het leven te roepen, naar een Zweed in dienst van de Congo-Vrijstaat, van wie Johnston de specimen aanwezig in Londen verkregen had.¹⁹⁴

---

¹⁸⁹ Fraipont, *Okapia*, 9-12; S.n., "Sir Harry Johnston's Recent Journeys in the Uganda Protectorate," *The Geographical Journal* 17, nr. 1 (1901): 40-1.

¹⁹⁰ Fraipont, *Okapia*, 9-12; Philip Lutley Sclater "On an Apparently New Species of Zebra From the Semliki Forest," *Proceedings of the Zoological Society of London*, nr. 1 (1901): 50-2.

¹⁹¹ Fraipont, *Okapia*, 12-8; C. I. Forsyth Major, "Dr. C. I. Forsyth Major on the okapi," *Proceedings of the Zoological Society of London*, nr. 2 (1902): 77-9; Auguste Lameere, "L'Okapi," *Revue de l'Université de Bruxelles* 8 (1903): 117.

¹⁹² E. Ray Lankester, "Prof. E. Ray Lankester on *Okapia Johnstoni*," *Proceedings of the Zoological Society of London*, nr. 2 (1901): 279-81.

¹⁹³ MacKenzie, *The Empire of Nature*, 38.

¹⁹⁴ E Ray Lankester, "The Specific Name of the Okapi Presented by Sir Harry Johnston to the British Museum," *The Annals and Magazine of Natural History* 7, nr. 10 (1902): 417-8.

In mei 1902 kwam het MBK, als tweede wetenschappelijke instelling na Londen, voor de eerste keer fysiek in aanraking met de okapi. De huid van een vrouwelijke okapi en een bijna compleet skelet van een mannelijk individu waren opgestuurd door de hulp van een koloniale agent. Commandant Liebrechts. Paleontoloog en zoöloog Forsyth Major voerde, in opdracht van de Belgische koloniale autoriteiten, het onderzoek en vergeleek met de specimen in Londen. Er werd veel aandacht besteed aan de geslachtelijke verschillen, de al dan niet aanwezigheid van de horens en de grootte van de schedels. Major probeerde bovendien het ontstane idee te ontkrachten dat de okapi een soort gedegradeerde, ontaarde giraf was.¹⁹⁵ Major ontwikkelde na zijn onderzoek wederom een nieuwe naam, *Okapia Liebrechtsi*, naar de Belgische officier.¹⁹⁶

Op 7 december 1902 tenslotte verscheen volgens Van Schuylenbergh een artikel in het tijdschrift *Le Mouvement Géographique*, waarin de Belgische koloniale autoriteiten beweerden dat ze de okapi al kenden voor het onderzoek van Johnston.¹⁹⁷ Ook de Belgisch-Britse zoöloog Boulenger wijst de ZSL op het feit dat de Abdij van Maredsous reeds in december 1899 een stuk van de okapi in handen had als etnografische curiositeit, met de nadruk op het feit dat deze dus voor Londen was toegekomen in België. Deze was verkregen door een luitenant uit de Congo-Vrijstaat, maar werd omschreven als een zeldzame antilope.¹⁹⁸ Volgens Major werd er zelfs in 1897 al een beschrijving gegeven door een Belgische koloniale agent, waarbij een inheemse naam, *ndumbe*, te kennen werd gegeven en blijkbaar kon men het vlees van dit dier wel smaken.¹⁹⁹ Dus de okapi werd ook gegeten door de koloniale agenten.

Ik concludeer dat de okapi pas laat in het zicht van de koloniale autoriteiten en de wetenschappers gekomen is. Enkel dankzij de inheemse bevolking kregen ze zicht op de okapi, waaruit blijkt dat de wetenschappelijke omschrijving niet had kunnen plaatsvinden zonder het lokale gebruik van de okapi. Deze late wetenschappelijke omschrijving is deels toe te schrijven aan de okapi zelf en kan verklaard worden vanuit zijn biologische kenmerken die ik al eerder geschetst heb. De okapi was onvindbaar door zijn uitstekend gehoor- en geurzintuig waardoor hij aankomende jagers kon aanvoelen en ontvluchten. Door zijn camouflage was hij bovendien onzichtbaar en bijzonder moeilijk om te spotten, laat staan te vangen.²⁰⁰ De agency van de inheemse bevolking werd weinig erkend in dit hele proces, enkel via de wetenschappelijke naamgeving die afgeleid is van één van de vele inheemse namen. Voor

---

¹⁹⁵ Major, "On a Specimen of the Okapi," 340-50; Major, "Dr. C. I. Forsyth Major," 74-9.

¹⁹⁶ Major, "Dr. C. I. Forsyth Major," 73.

¹⁹⁷ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 75.

¹⁹⁸ Boulanger, "On a strap made of okapi skin," *Proceedings of the Zoological Society of London*, nr. 2 (1902): 72-3.

¹⁹⁹ Major, "On a Specimen of the Okapi," 341.

²⁰⁰ Zie onder andere het onderdeel biologie, waaronder Slack, "The Elusive Okapi *Okapia johnstoni*."

de rest werd de inheemse bevolking vrij weinig vermeld in de artikels en is er nog steeds sprake van een 'nieuwe' ontdekking. Dit wijst op een arrogante en superieure houding van de wetenschappers en de koloniale autoriteiten tegenover de autochtone bevolking en hun relatie met de okapi. Dit standpunt is doorheen de koloniale tijd niet veranderd. In 1948 schrijft Edmond Leplae dat de eerste informatie over de okapi door de jagers verkregen werd via de inlichtingen van "de gearabiseerde volkeren [...] en de dwergen".²⁰¹

Verder leid ik af dat wetenschappers gedreven werden door een sterke drang naar rationele classificatie en het vinden van de correcte wetenschappelijke naam om de 'nieuwe' diersoort te plaatsen binnen het hegemonisch westers taxonomisch systeem. Zij vertrokken vanuit de ambitie om linkers te vinden in de evolutiegeschiedenis en ontbrekende puzzelstukken en elementen aan te vullen in het plaatje van de natuurlijke geschiedenis. De okapi werd gebruikt om deze hiaten op te vullen binnen het bestaande kader.²⁰² Dierenarts A. Vandermander verklaarde in 1948 deze ontwikkeling voornamelijk vanuit de "eigenaardige lichaamsbouw" van de okapi die de wetenschappers intrigeerde en aanspoorde om de plaats van de okapi nauwkeurig te onderzoeken. De okapi werd daarom uitgebreid anatomisch onderzocht: de tandenformule, de horens, de organen... Bovendien sprak de relatief late ontdekking tot de verbeelding en dit moest ook verklaard kunnen worden.²⁰³

Tenslotte was de invloed van de Belgische actoren vrij beperkt in het hele proces rond de wetenschappelijke 'ontdekking'. Het MBK had de 'primeur van de ontdekking' van de okapi aan zich laten voorbijgaan in het voordeel van het Britse museum, waardoor het MBK maatregelen trof om dit in de toekomst niet meer te laten gebeuren. Ze spoorden koloniale agenten aan om nieuwigheden op te sporen.²⁰⁴ Nochtans kon het MBK al vrij snel delen van een okapi verwerven en probeerden de Belgische autoriteiten aan te tonen dat de okapi reeds gekend was bij hen. Major sprak wel over de Belgische beschrijving van de okapi uit 1897, maar deze was niet wetenschappelijk 'correct', waardoor dit waarschijnlijk weinig afbreuk kon doen aan de 'ontdekking' door Johnston. Wel wezen zowel Major als Lankester twee ondersoorten toe aan personen verbonden aan de Belgische koloniale onderneming, maar de naamgeving werd nog steeds bepaald door buitenlandse actoren. Politieke en wetenschappelijke actoren en belangen vermengden zich in dit proces.

---

²⁰¹ A. Vandermander, "Beknopt overzicht der huidige kennis omtrent de okapi, Okapia Johnstoni," *Landbouwkundig Tijdschrift voor Belgisch-Congo* 39, nr. 3 (1948): 677-82.

²⁰² Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 462.

²⁰³ A. Vandermander, "Beknopt overzicht," 677-81.

²⁰⁴ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 462.

9 Koloniale kennis en visie

In dit onderdeel onderzoek ik de westerse kennis en visies die ontstaan waren over de okapi na zijn intrede binnen de westerse wetenschappelijke wereld. Ik breng deze in kaart omdat koloniale denkbeelden, visies en kennis aan de basis liggen van concrete praktijken omtrent de okapi. Volgens Lindsey, Green en Bennett verspreidde het nieuws over het bestaan van een nieuw, groot dier in Afrika zich wereldwijd via verschillende nieuwskranten en tijdschriften, vergezeld van verschillende rumoeren en speculaties. Volgens de auteurs leende de okapi zich uitstekend om een mysterieuze sfeer te creëren in de metropolen rond het exotische en een verlangen op te wekken naar het nieuwe, naar de 'vondst' van de ontdekkers.²⁰⁵

Auguste Lameere, Belgisch professor aan de Vrije Universiteit van Brussel, entomoloog, zoöloog en erevoorzitter van de CZC, schreef in 1903 één van de eerste uitgebreide artikels over de okapi na zijn westerse wetenschappelijke omschrijving.²⁰⁶ Veel van de elementen uit dit werk komen terug in de monografie van Fraipont, die hieronder nog verder besproken wordt. Lameere besprak deze westerse omschrijving en de rol van Johnston. Hij nuanceerde de eerdere veronderstellingen van de onderzoekers, waarbij de okapi als tussenfase beschouwd werd naar de giraf. Hij stelde dat men hieruit niet mocht afleiden dat de okapi een voorouder zou zijn van de giraf. Hij omschreef hun relatie eerder als volgt: de giraf is een *Parisienne* en de okapi zijn neef uit de Provence.²⁰⁷

Lameere schreef bovendien dat de okapi ongevaarlijk zou zijn en makkelijk te doden of te vangen met valkuilen. Het zou de reden kunnen zijn waarom de okapi beschermd zou moeten worden. Nochtans is dit opmerkelijk, aangezien deze stelling weerlegd wordt in de andere bronnen. Algemeen ging de gedachte leven dat de okapi moeilijk te bejagen of te vangen zou zijn, zoals zal blijken. Verder hulde Lameere de okapi in een mysterieuze sfeer. De okapi zou afkomstig zijn van een ander tijdperk en hij bevond zich op één van de meest ontoegankelijke plaatsen ter wereld, in het hart van het mysterieuze continent, ver weg van de blik van de westerlingen. De natuurlijke habitat van de okapi droeg dus bij aan deze beeldvorming over de okapi. Hij benoemde zijn natuurlijke habitat met de woorden: ongezond en afschuwelijk, een plaats waar bovendien nog meer vreemde dieren voorkwamen, alsook de pygmeeën, omschreven als het arme inferieure menselijke dwergenas en de enige echte vijanden van de okapi, volgens Lameere. In zijn opzicht deelden de pygmeeën overigens hetzelfde lot met de okapi: beiden vergeten door de *struggle of life*.²⁰⁸ De pygmeeën werden dus aanzien als een integraal

---

²⁰⁵ Lindsey, Green en Bennett, *The Okapi Mysterious Animal of Congo-Zaire*, 6

²⁰⁶ Voor de biografische referenties, zie: Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 397; Lameere, "L'Okapi," 113.

²⁰⁷ Lameere, "L'Okapi," 113-28.

²⁰⁸ Lameere, "L'Okapi," 128-9.

onderdeel van de leefwereld van de okapi, waardoor zij zagezegd ook afstammen van een ander tijdperk en zonder evolutie in dezelfde tijdloze staat gebleven zijn tot op heden, als verborgen parels. De pygmeeën werden op dezelfde lijn geplaatst als de okapi.

Deze gegevens komen overeen met de bevindingen van Van Schuylenbergh. Zij stelde reeds dat de okapi als een levende getuige en representatie van een verder verleden aanzien werd, een overlever en een primitief dier. Bovendien was deze status bedreigd en moesten deze zaken bestudeerd worden 'voor het te laat was'. Dit paste bovendien perfect binnen de motivatie van het MBK. De okapi werd op dezelfde lijn geplaatst met het Ituriwoud en de pygmeeën. Als originele, pure en 'maagdelijke' zaken, die waren blijven steken in het verleden, zonder verandering, aanpassing of evolutie, omhuld door heel wat mysterie.²⁰⁹

Lameere stelde dat de okapi na zijn westerse omschrijving er niet lang over deed om door te breken in de wereld, hij werd overal in de 'schijnwerpers' gezet en beschreven als een 'fossiel die herleeft'. Hiermee bevestigde Lameere de enorme internationale belangstelling en de aandacht voor de okapi die na zijn omschrijving op gang kwam.²¹⁰ Toch moest, volgens Lameere, het MBK de welwillendheid afwachten van de Belgische koloniale autoriteiten tot ze uiteindelijk pas in 1902 okapi delen verwierven. Volgens hem zou de okapi bovendien al eerder 'ontdekt' geweest zijn, indien de koloniale overheid deze elementaire manier gebruikt had om het MBK te verrijken. Hiermee wilt hij volgens mij zeggen dat de overheid bewust op zoek zou moeten gegaan zijn naar dieren in Congo om de collectie van het MBK uit te breiden en dit zou sneller geleid hebben tot de 'ontdekking' van de okapi.²¹¹ Hierdoor verdedigde hij de belangen van het MBK en maakte hij expliciet de verbinding met de koloniale onderneming.

Volgens Lameere riep Johnston onmiddellijk na zijn 'ontdekking' Leopold II op om maatregelen te nemen om dit 'kostbare reliëf' te beschermen van zijn uitroeiing. De okapi werd dus bij zijn 'ontdekking' een bedreigde status toegeschreven, vooraleer er nog maar een grootschalige exploitatie van de okapi had plaatsgevonden, zoals het geval was bij de olifant en de ivoorverwerking. Het leek of Johnston op de zaken vooruit kon kijken, want de okapi werd het slachtoffer van een intense jacht, volgens Lameere. Hij stelde dat de koloniale autoriteiten negeerden dat buitenlandse instellingen makkelijk okapi's verkregen omdat deze bereid waren om veel geld te betalen voor de okapi, tot 100.000 frank. Hierdoor kon geen enkel dier volgens hem, hoe zeldzaam ook, ontsnappen aan deze soort jacht.²¹² De begeerde okapi was dus ook zeldzaam. Daarop, zo schreef Lameere, vaardigde de

---

²⁰⁹ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 372.

²¹⁰ Lameere, "L'Okapi," 128-9.

²¹¹ Lameere, "L'Okapi," 126.

²¹² Lameere, "L'Okapi," 126.

soeverein van Congo-Vrijstaat, Leopold II, een decreet uit waarbij de okapi als 'taboe' verklaard werd, om deze gepercipieerde intense jacht te beperken en te controleren. Lameere stelde dat het voortaan verboden was om op okapi's te jagen of individuen te vangen. Hij vermeldde bovendien dat een klein aantal okapi's toch gereserveerd waren voor het MBK en de Zoo van Antwerpen. Al achtte Lameere de kans klein dat een okapi in leven kon gehouden worden buiten zijn natuurlijke habitat.²¹³ Lameere vond dus dat de westerse vraag naar de okapi problematisch was en hij steunde de beschermingsmaatregelen die genomen werden. Nochtans werd vrij snel na de 'ontdekking' van de okapi toch de link gelegd met de ZOO en speelde het idee reeds om okapi's in leven in gevangenschap te houden. Volgens Lameere was het dus nodig om de okapi te beschermen, maar was dit te verzoenen met de belangen van het MBK en de ZOO. In de komende onderdelen probeer ik nog meer te onderzoeken waarom de okapi effectief beschermd werd en welke motivaties en belangen hierachter schuilden.

Vier jaar later, in 1907, verscheen de eerder vermelde monografie van Fraipont onder de *Annales du Musée du Congo*. Fraipont was paleontoloog, zoöloog en lid van de commissie van het MBK. Dit werk kan dus gesitueerd worden binnen de onderzoeksagenda's en de wetenschappelijke kennis van het MBK. Bovendien vermeldde Fraipont dat hij dit volbracht had in opdracht de Belgische autoriteiten, omdat zij sterk verlangden naar een omvangrijk werk met alles dat geweten was over de okapi. Hieruit blijkt ook de sterke verwevenheid tussen politieke en wetenschappelijke actoren en belangen, waarbij het MBK de koloniale autoriteiten steunden om 'alles' over de okapi in kaart te brengen. Ook de toenmalige directeur van de ZOO, L'hoëst, en verschillende koloniale agenten uit Congo hadden hieraan bijgedragen. Alleen de inheemse bevolking ontbrak in het dankwoord van Fraipont. Verder in het boek werden ze wel opgenomen in het rijtje van actoren die inlichtingen over de okapi hadden verschaft.²¹⁴

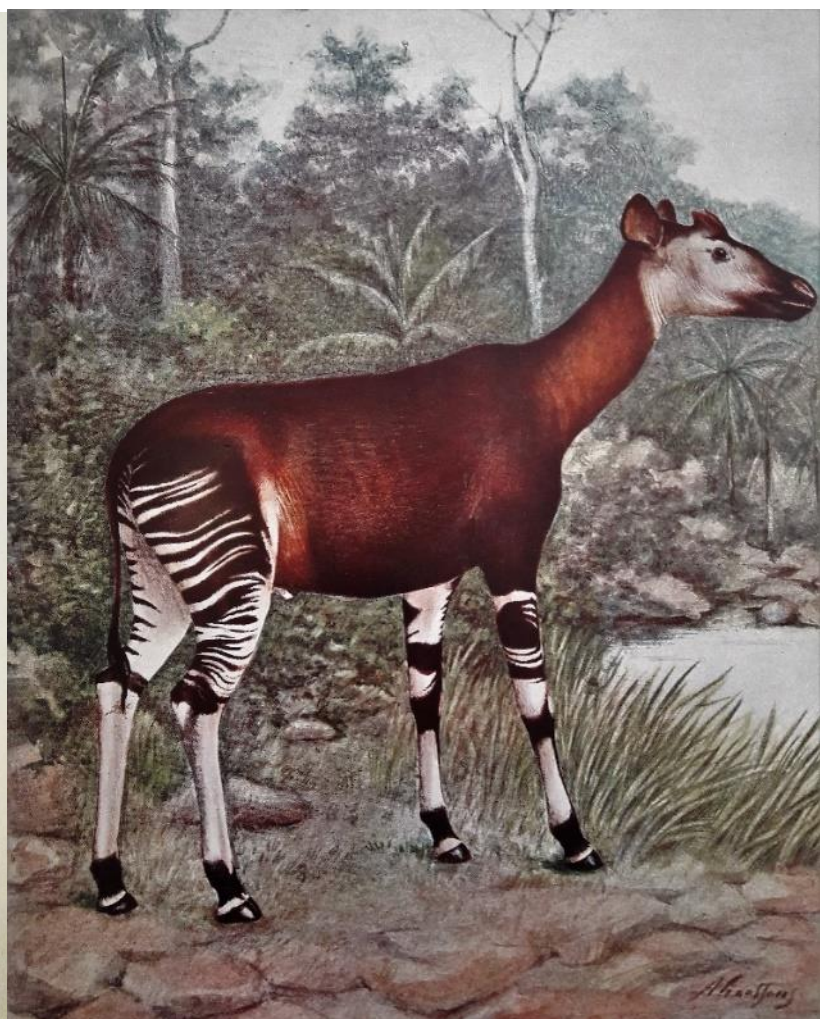
De meeste kennis kwam echter tot stand door de okapi zelf. Fraipont had 12 stukken huid, 7 skeletten en 11 schedels ter beschikking om te bestuderen. Dit is een enorme hoeveelheid, die verzameld was op enkele jaren tijd, ondanks de beschermingsmaatregelen. De verwerving voor wetenschappelijke doeleinden kende dus weinig beperkingen. Fraipont beschreef kort het karakter van de okapi: angstig, verlegen en zeer voorzichtig. Verder zou de okapi enkel 's nachts leven, lopen zoals een gazelle en een stem hebben zoals een koe. Bovendien werd er gesteld dat de okapi doorgaans met twee zou leven, een man en vrouw, soms met kind. De mannelijke okapi zou, volgens Fraipont, op zijn hoede achter zijn vrouw lopen. Dit zou een verklaring kunnen bieden waarom er meer mannelijke okapi's geschoten

---

²¹³ Lameere, "L'Okapi," 126-31.

²¹⁴ Fraipont, *Okapia*, 5-6 en 84.

werden, stelde Fraipont. De rest van het werk bestond echter hoofdzakelijk uit uitgebreide en gedetailleerde anatomische beschrijvingen, vergezeld van illustraties. Elk stuk okapi werd nauwkeuring onderzocht, in kaart gebracht en vergeleken met elkaar. Het was het meest omvangrijke deel van zijn werk. Achteraan werden deze anatomische illustraties opgenomen. Afbeelding 4 is hiervan een voorbeeld. Het skelet van de okapi werd afgebeeld van bovenaf en van onderuit. Tenslotte bevatte het werk achteraan ook enkele opmerkelijke tekeningen van de okapi, zoals afbeelding 5. Deze representeerden duidelijk de westerse verbeelding van de okapi in zijn natuurlijke habitat. Het is een paradijselijke weergave die niet overeenkomt met de realiteit.²¹⁵

Afbeelding 4. J. Green, 'Okapi' (1907)

Afbeelding 5. Jean Malvaux, 'Okapia Johnstoni, Sclater' (1907)

In 1910 kwam de tweede uitgebreide monografie over de okapi tot stand, uitgebracht door Lankester. Het is een soort atlas bestaande uit 48 lithografische platen. De afbeeldingen zijn slechts vergezeld van

²¹⁵ Fraipont, *Okapia*, 84-90.

enkele aanduidingen en een korte beschrijving achteraf. Lankester verantwoordde dat er normaal meer tekst zou zijn, maar dit was van minder belang geworden door het werk van Fraipont.²¹⁶ Over het werk van Lankester schreef Amerikaans paleontoloog Othiel Charles Marsh in 1911 dat goede illustraties belangrijker zijn dan tekst. Afbeeldingen toonden volgens hem immers feiten die gebruikt konden worden door iedereen, een tekst daarentegen bevat opinies van de schrijver. De illustraties toonden bijvoorbeeld aan dat geen twee okapi's hetzelfde zijn.²¹⁷ Deze beide monografieën en de getuigenis van Marsh geven een duidelijk voorbeeld van de werking van wetenschappelijke kennis en het belang dat gehecht werd aan 'neutrale, objectieve en een rationele' weergave. De 'echte' waarheid over de okapi kwam volgens hen voornamelijk tot stand door okapi huiden en skeletten uit Congo over te brengen naar musea, te onderwerpen aan wetenschappelijk anatomisch onderzoek en hierover verslag uit te brengen. Hieruit blijkt dat de okapi vooral als studieobject aanzien werd dat onderzocht kon worden in laboratoria en nog niet als een levend subject in het wild dat geobserveerd en bestudeerd kon worden.

Ook waren er heel wat internationale wetenschappelijke kringen begaan met de ontwikkelingen rond de okapi. In 1907 werd onder andere een bijeenkomst gehouden met de Britse *Royal Geographical Society* om de reis van ontdekkingsreiziger Powell-Cotton doorheen Congo te bespreken. Na de voordracht van Powell-Cotton was er ruimte om zijn concrete bevindingen uit de praktijk te bediscussiëren en te koppelen aan de kennis van westerse natuurwetenschappers.²¹⁸ Volgens zoöloog Lydekker was het vanzelfsprekend dat de okapi zoveel (internationale) aandacht heeft gekregen, zonder expliciet uit te leggen waarom. Volgens hem is het immers opmerkelijk dat de strepen, de camouflage van de okapi, zich enkel beperken tot bepaalde zones, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de strepen van een zebra of tijger. Hij redeneerde vervolgens dat het gestreepte patroon enkel diende om het onderste gedeelte van de okapi te camoufleren, waarbij het bovenste deel zagezegd reeds door het dichtbegroeide bos beschermd werd. Zebra's en tijgers hadden immers volledige bescherming nodig op de open vlaktes. Verder werd er ingegaan op de verspreiding van de okapi's - een belangrijk aandachtspunt - en de onderlinge verschillen.²¹⁹ De okapi riep dus verschillende vragen op, die nog verder onderzoek nodig hadden.

---

²¹⁶ Edwin Ray Lankester, *Monograph of the Okapi* (Londen: Adler and son, 1910), V- IX.

²¹⁷ F. A. Lucas, "Scientific books," *Science* 33, nr. 837 (1911): 65-66.

²¹⁸ Ik bespreek het concrete verloop van zijn expeditie verder bij het onderdeel: de jacht op de okapi; P. H. G. Powell-Cotton, "A Journey Through the Eastern Portion of the Congo State," *The Geographical Journal* 30, nr. 4 (1907): 371;

²¹⁹ Mr. Lydekker e.a., "A Journey Through the Eastern Portion of the Congo State: Discussion," *The Geographical Journal* 30, nr. 4 (1907): 382-3.

Verder haalde één van de aanwezigen, de Britse naturalist, kolonist en ontdekkingsreiziger R. B. Woosnam, een eigen ervaring aan met betrekking tot de okapi. Deze gebeurtenis had plaatsgevonden voor 1907. Op een gegeven moment, in een niet nader genoemd kamp in Congo, werd hem door de inheemse bevolking een stuk okapihuid aangeboden voor een zeer hoge prijs. De huid was echter in slechte staat volgens Woosnam, zonder schedel, voeten en voorhoofdshuid, waarop ze dit aanbod geweigerd hadden. Toch wijst deze gebeurtenis op enkele betekenisvolle zaken. De inheemse bevolking had waarschijnlijk niet zo'n hoge prijs voorgesteld, indien dit niet de gewoonte was. De prijs zou overgekomen zijn met de specifieke waarde van 40 meter katoenen stof en twee schapen. Ondanks de wetgevende beperkingen, die later aan bod komen, kon de inheemse bevolking dus nog steeds okapi's bemachtigen en verhandelen met de Europeanen voor een zeer hoge waarde en heerste er duidelijk geen taboe over deze praktijken omdat Woosnam het gewoon aanhaalde. Er kon dus een intersectie plaatsvinden tussen de belangen van de pygmeeën en de koloniale autoriteiten, waardoor deze interactie voor wederzijds gewin zou kunnen zorgen, zowel voor de inheemse bevolking, als de koloniale autoriteiten. De inheemse bevolking kon vanuit een zeker eigen belang inspelen op de interesses van de Europeanen. Het officiële discours, zoals het hieronder geschetst wordt, kon met de praktijk dus sterk verschillen.

10 Wettelijk kader: ontwikkeling en inhoud

Via de ontwikkeling en de inhoud van het wettelijk apparaat en de juridische bescherming van wilde dieren kan ik voornamelijk het officiële discours van de Belgische koloniale autoriteiten blootleggen. Zij hadden immers dit instrument ter beschikking. De toepassing van de wetgeving onderzoek ik in de komende delen, waarin de concrete praktijken, waarmee de okapi geconfronteerd werd, aan bod komen. Hieruit kan ik de afweging maken tussen het officiële verhaal en de praktijken in de realiteit, waardoor dit een kritische beschouwing toelaat van de beschermingsmaatregelen die genomen werden.

Met de oprichting van de Congo-Vrijstaat werd de belofte gedaan om de vrijhandel te vrijwaren, maar vanaf 1890 kwam hierin verandering. Alle vrije 'niet-gebruikte' gebieden - gronden die niet verbouwd of bewoond waren - en eventuele grondstoffen kwamen onder de bevoegdheid van Leopold II. Een pygmee die zijn activiteiten verder zette, zoals het jagen op olifanten en het verkopen van zijn ivoor, beroofde vanaf dan de staat, schrijft historicus van Reybrouck. Hij stelt dat "*de staat alles voor zich hield.*"²²⁰ De toon was gezet waarbinnen de komende wetgevende maatregelen tot stand kwamen.

---

²²⁰ David Van Reybrouck, *Congo, een geschiedenis* (Amsterdam: De Bezige Bij, 2010), 92-3.

Pierre Staner schreef in 1951 over de situatie van de inheemse bevolking aan het begin van de kolonisatie. Ze gebruikten 'traditionele' wapens en 'voorouderlijke' jachttechnieken die vanuit hun natuur geen biologisch onevenwicht zouden kunnen veroorzaken. Het idee leefde dus dat de inheemse bevolking in een zeker harmonisch evenwicht konden leven met de natuur, zolang ze hun 'oorspronkelijke' technieken bleven behouden. Toch schreef hij dat noodzakelijke condities vastgelegd moesten worden waarbinnen de toe-eigening van dieren mocht plaatsvinden, zowel door de Europeanen, als de inheemse bevolking.²²¹ Hiermee legde Staner dus een expliciete link tussen bescherming en exploitatie.

Volgens historica Violette Pouillard was fauna reeds sinds de Congo-Vrijstaat onderhevig aan wettelijke maatregelen gericht op de bescherming ervan. Verscheidene decreten en ordonnances reglementeerden namelijk de jacht en de vangst ervan, waarbij voornamelijk lijsten werden aangelegd van enerzijds beschermde diersoorten, op wie de jacht en de vangst beperkt of volledig verboden werd, en anderzijds 'schadelijke' dieren, die geen juridische bescherming genoten.²²² De eerste maatregel uit 1889, uitgevoerd door Leopold II, was voornamelijk gericht op de conservatie van de olifant en de verwerving van ivoor. Naast rubber was dit immers de economische bron bij uitstek voor de koloniale onderneming van de Belgische koning.²²³

Dr. Pouillard wijst op drie belangrijke maatregelen met betrekking tot de bescherming van dieren: het decreet van 29 april 1901. Dit werd uitgevaardigd in het kielzog van de Internationale Conventie en het was het allereerste decreet met een algemeen karakter om de jacht te reglementeren. Vervolgens is het decreet van 26 juli 1910 (en de ordonnantie van 10 oktober 1910) van belang en tenslotte het decreet van 21 april 1937, dat besproken wordt in DEEL III.²²⁴

Het decreet van 29 april 1901 werd opgesteld onder de noemer: *Protection des animaux vivant à l'état sauvage*. Het decreet bestond uit 14 artikels en lag volledig binnen de lijn van de Internationale Conventie, stelt Van Schuylenbergh, waarbij een politiek van toe-eigening van dierlijke bronnen ondersteund werd. De Congolese dieren werden onderverdeeld in vijf categorieën naar het voorbeeld van de Londen Conventie: van strenge voorschriften, naar zwakkere. Verder werd er een gesloten jachtseizoen ingesteld, verschillende jachtreservaten opgericht, waarin de jacht volledig of gedeeltelijk verboden werd afhankelijk van de status, specifieke vereisten gesteld voor de verwerving van ivoor en

---

²²¹ Staner, *Chasse et pêche*, 185-6.

²²² Pouillard, "Le jardin zoologique et le rapport à la faune sauvage," 1200.

²²³ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 195.

²²⁴ Pouillard, "Le jardin zoologique et le rapport à la faune sauvage," 1200-1.

de jacht op ‘schadelijke’ dieren of als voedselvoorziening werd getolereerd.²²⁵ De opgelegde beperkingen werden gematigd door de toelating van uitzonderingen in het voordeel van wetenschappelijke instituten. Deze beschermingsvorm kan dus gevat worden binnen de term conservatie, zoals omschreven door Mathis, en dus niet als preservatie. In 1901 waren deze in de vorm van afwijkingen. De uitzonderingen lieten toe om een gelimiteerd aantal individuen weg te halen – door de vangst of jacht, een manier om zelfs de meest beschermde dieren toe te eigenen.²²⁶ Deze afwijkingen, vastgelegd in artikel 12, werden bepaald door de gouverneur-generaal en het betrof de verwerving van dieren voor musea, dierentuinen of voor eender ander wetenschappelijk doel.²²⁷ Hieruit blijkt reeds de waarde die gehecht werd aan het wetenschappelijke onderzoek, de verwerving voor wetenschappelijke doeleinden en de vermenging van politieke en wetenschappelijke belangen en macht.

Het decreet werd echter uitgevaardigd nog voor de westerse wetenschappelijke omschrijving van de okapi volledig op punt stond. In de oorspronkelijke versie is de okapi dus nog niet opgenomen, maar volgens Fraipont verzocht de Belgische overheid al op 7 mei 1902 de gouverneur-generaal in Congo om de jacht op de okapi volledig te verbieden aan alle particulieren en agenten, behalve aan diegenen die de opdracht hiervoor gekregen hadden.²²⁸ Het decreet van 17 september 1902 zorgde uiteindelijk voor het volgende:

“L’Okapi sera dorénavant classé parmi les espèces mentionnées au tableau I, série B, annexé au décret du 29 avril 1901.”²²⁹

Deze specifieke categorisering, serie B, vastgelegd in het decreet van 1901, bevat alle dieren op wie de jacht volledig verboden is wegens hun gepercipieerde zeldzaamheid en bedreigende uitsterving. De okapi moest binnen deze categorie (of serie A) geplaatst worden om de hoogste beschermingsniveaus te laten gelden, bepaald door internationale normen. Vanaf dit moment kon de okapi rekenen op juridische bescherming, maar afwijkingen van de wetgeving konden toegelaten worden voor wetenschappelijke doeleinden. Hier vielen de jachtrechten van de inheemse bevolking volledig buiten

---

²²⁵ Van Schuylenbergh, “De l’appropriation à la conservation,” 231-5; Violette Pouillard, “Conservation et Captures Animales Au Congo Belge (1908-1960). Vers Une Histoire de La Matérialité Des Politiques de Gestion de La Faune,” *Revue Historique* 679 (2016): 581.

²²⁶ Pouillard, “Le jardin zoologique et le rapport à la faune sauvage,” 1200-1.

²²⁷ “Protection des animaux vivants à l’état sauvage,” *Bulletin Officiel de l’Etat Indépendant du Congo* 17 (1901): 86.

²²⁸ Fraipont, *Okapia*, 9.

²²⁹ “Protection des animaux vivants à l’état sauvage,” *Bulletin Officiel de l’Etat Indépendant du Congo* 17 (1902): 214-5.

en werd de inheemse jacht op de okapi verboden. Zij konden immers geen wetenschappelijke toelating verkrijgen. Verder werd de okapi ook opgenomen binnen de *Game Regulations* van het Britse Protectoraat.²³⁰

Deze traditie werd verder gezet door de Belgische autoriteiten en op 26 juli 1910 kwam een vernieuwd decreet tot stand.²³¹ Hierin werd de bescherming van de Congolesse fauna vastgelegd met 17 artikels verdeeld onder twee thema's: jacht en visvangst, aangevuld met de ordonnantie van 12 oktober 1910, waarin 23 artikels vervat zaten. Algemeen werd de jacht verboden op koloniaal territorium voor iedereen zonder administratieve (individuele) toelating. Er werd een duidelijk onderscheid gemaakt tussen een wapendrachtvergunning en de toelating om te jagen. De gouverneur-generaal bepaalde de wijze, de vorm en de precieze voorwaarden van de toelatingen, alsook de belastingen die betaald moesten worden. De okapi bleef behoren tot de eerste categorie: dieren op wie de jacht en van wie de vangst verboden is aan iedereen die geen wetenschappelijke toelating heeft, waardoor de inheemse jacht op de okapi nog steeds verboden bleef. De individuele jachttoelating met betrekking tot de okapi betrof 1500 BF. Naast de okapi stonden hierin onder andere de giraf, de zebra en de gorilla. Artikel 8 van dit decreet liet wel enige zelfverdediging toe, indien men zich in een levensbedreigende situatie bevond. Als een olifant het slachtoffer was, moest deze binnen de maand worden overgebracht aan de staat. Over andere dieren werd er niet uitgeweid.²³² Het decreet van 1910 ging rechtsreeks uit van Edmond Leplae, de directeur generaal van het departement landbouw binnen het ministerie van koloniën. Het werd geleid door een rationele en pragmatische politiek, waarbij dieren beschouwd werden als economische, wetenschappelijke en sportieve bron. Van Schuylenbergh schrijft dat de economische belangen van de koloniale onderneming hierin voorop stonden.²³³ Nochtans speelden er dus duidelijk nog andere motivaties mee en waren het niet enkel economische belangen die voorop stonden.

11 Politiek en praktijk van verwerven

11.1 Aanvragen en toelatingen

Vooraleer de concrete jachtpraktijken aan bod komen, onderzoek ik in dit onderdeel voornamelijk de uitwerking van de wetgeving. Ik doe dit aan de hand van de aanvragen, de verleende vergunningen en

---

²³⁰ Serie A omvat de 'nuttige' dieren. Hiertoe behoorde de okapi niet, zie: Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 231-5.

²³¹ Na de overname van de Congo-Vrijstaat in 1908 door de Belgische staat werd het ministerie van koloniën de toezichthouder op de correcte uitvoering van de jachtwetgeving, de toelating om wapens te dragen en de bescherming van dieren, zie: Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 348.

²³² "Droits de chasse et de pêche au Congo Belge," *Bulletin Officiel du Congo Belge* 3 (1910): 646-52; "Ordonnance relative à la chasse," *Bulletin Officiel du Congo Belge* 3 (1910) : 1048-55.

²³³ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 349.

de bestemmingen. Ik tracht in dit onderdeel geen volledig beeld te geven van elke aangevraagde en toegelaten expeditie met de bekomen resultaten, maar enkel een selectie aan bod te laten komen om de mentaliteiten en de houdingen van de verschillende actoren, zowel in hun discours als in de praktijken, te vatten.

Zoals bleek, verwachtte de koloniale wetgeving dat elke expeditie gericht op het levend of dood verwerven van een okapi vooraf de nodige toelating vroeg aan de Belgische koloniale autoriteiten. Dit gegeven laat toe om het officiële discours af te wegen aan de praktijk van de verlening van vergunningen. Het wetenschappelijke belang werd immers voorgesteld als allesbepalend binnen de verlening van toelatingen. Deze aanvragen moesten het wetenschappelijke component dan ook expliciet aantonen. Hierdoor kan ik de bredere politiek rond de verwerving blootleggen en wetenschappelijke aspecten koppelen aan politieke belangen. De controles, de straffen en de overtredingen van de wetgeving komen hierdoor minder of niet aan bod. Waarom werden expedities uiteindelijk toegelaten en anderen niet? Welke criteria werden gehanteerd? Waar kwamen okapi's terecht?²³⁴

Volgens Fraipont werden er vier buitenlandse missies toegestaan "*avec une générosité qui n'a pas toujours été payée de retour*".²³⁵ Hieruit laat Fraipont schijnen dat de verwachting leefde dat er iets voor 'deze geste' zou teruggekregen worden. In 1903 kreeg de Britse Kolonel James J. Harrison de toelating om twee okapi's te vangen in Urumu, zonder resultaat. De expeditie Alexander-Gossling werd toegelaten in 1904 om te jagen aan de westkust tot Mombasa. Deze missie zorgde voor meerdere kisten vol huiden, schedels en beenderen van okapi's, schrijft Fraipont, maar "*nous ignorons le nombre de ces dépouilles*." Een uitgesproken limiet speelde dus van weinig belang. Mogelijks heeft deze expeditie voornamelijk okapi stukken inbeslaggenomen van de inheemse bevolking. Verder kon in 1906 de Portugees José Lopez een okapi verwerven in het Angu district.²³⁶

Ook de Britse ontdekkingsreiziger Powell-Cotton kreeg in 1904 de permissie om twee okapi 'koppels', dus vier individuen, te bejagen in Mawabi en Makala.²³⁷ Het bronnenmateriaal laat toe om deze expeditie uitgebreider te bespreken. Deze vond plaats tussen november 1904 en februari 1907. Uit de briefwisseling omtrent de toelating kunnen verschillende zaken afgeleid worden. Powell-Cotton

---

²³⁴ In DEEL III kan ik het proces van de aanvragen van de buitenlandse missies uitgebreider aan bod laten komen, omdat het bronnenmateriaal, voornamelijk uit de tijd van de Congo-Vrijstaat, niet volledig is en mij beperkt om deze tijdsperiode volledig en grondig te kunnen onderzoeken.

²³⁵ Fraipont, *Okapia*, 14.

²³⁶ Fraipont, *Okapia*, 14-5.

²³⁷ Fraipont, *Okapia*, 15.

benadrukte het wetenschappelijke opzet van zijn expeditie expliciet als “*real scientific service*”. Hij haalde aan dat hij een schenking zou doen aan het Britse Natural History Museum. Verder begreep hij dat de koloniale administratie koste wat kost de collectie in het MBK wou verrijken en was hij bereid om dubbele specimen af te staan aan het MBK. Verder polste hij bij de Britse ambassadeur naar de concrete wetsbepalingen. Hij was bereid om een belasting te betalen, indien nodig, zoals het geval was in Uganda.²³⁸ Verder haalde hij artikel vijf en zes aan van het decreet van 29 april 1901, waarin de instelling van de jachtreservaten en het jachtseizoen werd beschreven. Hij kon onmogelijk zijn taak volbrengen als de jacht hierin verboden was, stelde hij. Hieruit blijkt dat de internationale actoren op de hoogte waren van de wetgeving en dit dus in rekening brachten en aankaartten. Uiteindelijk had hij de toelating gekregen van de koloniale autoriteiten.²³⁹

Naast de vier buitenlandse missies, waarvan de resultaten onzeker zijn, had Fraipont in 1907 ook een inventaris opgemaakt van 26 gevallen waarin één of meerdere stukken okapi's waren overgebracht naar Europa in de periode 1901-1907. Op hoeveel concrete okapi's dit uiteindelijk invloed heeft gehad, is wederom moeilijk in te schatten. Sommige stukken okapi, zoals de huid, het skelet en de schedel, konden immers van dezelfde okapi afstammen. Uit deze inventaris blijkt vooral dat de Belgische overheid sterk bezig was met de verspreiding van okapi's. In bijna elk geval werd de verzameling immers ondernomen op naam van een Belgische koloniale agent en is er sprake van negen giften tijdens deze periode uit naam van België of Leopold II, aan onder andere de Franse, Spaanse, Zweedse en Portugese overheid en de Italiaanse koning. Hiervan werden de skeletten eerst gemonteerd in het MBK. De politieke actoren waren dus afhankelijk wat het MBK om de giften te volbrengen. Slechts enkelen van deze giften waren onmiddellijk bestemd voor een wetenschappelijke instelling. Verder kwamen er volgens deze inventaris ook 10 stukken okapi permanent terecht in het MBK, waardoor het MBK een hele collectie okapi's ter beschikking kreeg.²⁴⁰ De uiteindelijke verspreiding van okapi's geeft een genuanceerd beeld op het officiële discours. De okapi werd ingezet als diplomatiek instrument en de MBK kreeg duidelijk de voorrang in de verwerving van okapi's, waardoor de okapi dus vooral gebonden en verbonden bleef aan de Belgische nationale sfeer en voorgesteld kon worden aan het publiek in de metropool.

11.2 De jacht op de okapi

Met een uiteenzetting van de koloniale jachtpraktijken kan ik de effectieve exploitatie en verwerving in kaart brengen en de relatie met de inheemse bevolking aantonen, waaruit ik sociaalecologische

---

²³⁸ Powell-Cotton aan Constantine Phipps, 22.08.1904 (AAB, AGRI 333, 491).

²³⁹ Powell-Cotton aan Constantine Phipps, 16.08.1904 (AAB, AGRI 333, 491).

²⁴⁰ Fraipont, *Okapia*, 14-5.

interacties kan afleiden en (dis)continuïteiten achterhalen tussen de pre- en de koloniale tijd. Hoe werd de okapi in de praktijk toegeëigend?

Het verslag van Powell-Cotton dat hij zelf neergeschreven heeft over zijn expeditie in Congo (1904-1907), waarvan ik reeds de briefwisseling omtrent de aanvraag besproken heb en de bespreking ervan door de *Royal Geographical Society*, geeft een goede inkijk in de concrete jachtpraktijken en het discours hieromtrent.²⁴¹ Hij schreef uitgebreid over de pygmeeën, waaruit zijn relatie en houding tot hen kan afgeleid worden en de betrokkenheid van de pygmeeën bij het jachtproces en de expeditie. Hij omschreef hen als één van de meest ‘fascinerende objecten’ in het Ituriwoud. Hiermee plaatste hij de pygmeeën op dezelfde lijn met alles en iedereen die leefde in het Ituriwoud. Uit de tekst blijkt dat hij deze mensen uniek vond onder alle inheemse rassen die hij reeds was tegengekomen, vooral als het op de jacht aankwam. Hierbij prees Powell-Cotton voornamelijk hun uitzonderlijke kwaliteiten en vaardigheden. De pygmeeën kenden volgens hem alle geheimen van het bos en vanuit een diepgaande kennis over elke gewoonte en handeling van de dieren, waren ze zo bedreven en kundig om dieren op te sporen. Powell-Cotton idealiseerden hen sterk, hij erkende hun expertise, maar hij maakte hier gretig gebruik van. Hij beschouwde hen als zijn bezit en ze werden door hem ingezet als spoorzoekers, verkenners, wapendragers... De onderstaande foto was vergezeld van de tekst: “*Major Powell-Cotton with two of his Pygmy trackers*”.²⁴² Hij was volledig afhankelijk van de pygmeeën. Hij zou zich zelfs vergezeld hebben met een karavaan van 100 mensen. De lokale koloniale autoriteiten vonden het wel opmerkelijk en bewonderenswaardig dat hij zijn personeel zonder problemen kon voeden.²⁴³

Afbeelding 6. ‘Major Powell-Cotton with two of his Pygmy trackers’ (1907)

De pygmeeën werden duidelijk ingezet om materiaal te dragen.

²⁴¹ Lydekker e.a., “A Journey Through the Eastern Portion,” 382; Powell-Cotton, “A Journey Through the Eastern Portion,” 371; Powell-Cotton, “Notes on a Journey,” 1.

²⁴² Powell-Cotton, “Notes on a Journey,” 3-7.

²⁴³ S. Lund aan staatssecretaris, 24.10.1906 (AAB, AE 333, 491).

Verder had de inheemse bevolking invloed op het verloop van de reis. Powell-Cotton reisde naar immers naar Makala omdat een ‘gevierd’ inheemse jager hier geslaagd was om twee okapi’s te doden. Deze waren bovendien naar Europa verstuurd, een teken dat de aanvoer van okapi’s naar Europa ook afhankelijk was van de inheemse bevolking. Hier vermeldde Powell-Cotton de naam van de jager, Akuki, terwijl de rest van de inheemse bevolking als een vrij anonieme en homogene groep werd voorgesteld. Akuki werd door Powell-Cotton onmiddellijk uitgestuurd om sporen van okapi’s te zoeken. Na dagen in het bos, bracht hij het nieuws dat hij zelf een okapi geschoten had, waarop Powell-Cotton zijn teleurstelling liet blijken, omdat Akuki zo een ‘kans’ voor hem ontnomen had.²⁴⁴ Er kan uit deze daad van Akuki enig verzet afgeleid worden. Hij kreeg waarschijnlijk enkel de opdracht om sporen te zoeken. Toch ondernam Akuki zelf actie. Powell-Cotton haalde wel aan dat de kansen voor een *sportman* bijzonder klein waren om okapi’s te kunnen bejagen, maar hij prees zichzelf wel in de bewaring en bewerking van de huid van de okapi, naar eigen zeggen “een van de beste die ooit in Europa was toegekomen.”²⁴⁵ Hieruit blijkt dat er een zekere competitie en concurrentie was om de beste te zijn en één van de doeleinden wordt tevens duidelijk van de reis: het wetenschappelijk verzamelen voor een wetenschappelijk museum, het *Natural History Museum* in Londen, om te kunnen bijdragen aan de discipline van de natuurlijke geschiedenis. Hij sluit af met een opsomming van de belangrijkste ‘wetenschappelijke’ resultaten, waaronder dus de huid en het skelet van een okapi.²⁴⁶

Tenslotte kan ik uit de tekst de link afleiden met de Belgische koloniale autoriteiten. Hij maakte gebruik van de koloniale infrastructuur, zoals de militaire post in Makala, waaruit de samenwerking blijkt met soldaten en officieren. Bovendien bedankt hij de overheid van de Congo-Vrijstaat, omdat ze zijn reis ondersteund hebben. Hij verkreeg immers de toelating om te reizen en te jagen door de reservaten en hij mocht zijn eigen gewapende escorte meenemen.²⁴⁷ Verder blijkt uit een brief van de Belgische koloniale autoriteiten dat het weinig waarschijnlijk is dat Powell-Cotton zelf een okapi kon doden. Het was geweten dat Akuki dit voor hem gedaan had.²⁴⁸ Dit wordt echter weinig in vraag gesteld, waaruit opnieuw de intersectie van belangen blijkt.

Verder heeft ook de Engelse zoöloog Cuthbert Christy, in dienst van de Belgische overheid en lid van de ZSL in 1924, een boek uitgebracht over zijn gedetailleerde zoektocht naar een okapi. In de proloog

---

²⁴⁴ Powell-Cotton, “Notes on a Journey,”7.

²⁴⁵ Powell-Cotton, “Notes on a Journey,”7.

²⁴⁶ Powell-Cotton, “Notes on a Journey,”10.

²⁴⁷ Powell-Cotton, “Notes on a Journey,”7 en 11.

²⁴⁸ S. Lund aan staatssecretaris, 24.10.1906.

van zijn boek schreef Christy duidelijk over de jachtcode van de *big white hunter* waaraan hij zich gehouden had: er mocht niet nodeloos geschoten worden en men mocht niet doden louter om te doden, maar enkel om een groter doel te dienen, zoals de wetenschap, voedselvoorziening of ivoorverwerving.²⁴⁹

Er was een duidelijke competitie onder de jagers. Hij stelde dat de okapi de meest begeerde was onder de Afrikaanse sporttrofeeën, door zijn zeldzaamheid en de extreme moeilijkheid om de okapi te benaderen. Christy benadrukte dat hij de eerste Europeaan in 1913 was die zelf een okapi heeft kunnen opsporen en doden en daardoor een volledige huid heeft kunnen bemachtigen. Tot dan had de inheemse bevolking al het werk gedaan volgens hem. Het volste vertrouwen, de kennis en de expertise van de inheemse bevolking bleef echter wel noodzakelijk volgens Christy om te kunnen slagen in zijn opzet. Hierdoor nam hij een ambigue houding aan ten opzichte van de pygmeeën.

Hij sprak immers vol lof over de jachtvaardigheden van de pygmeeën: ze konden nauwkeurig elk geluid interpreteren, hadden scherpe ogen, ze bewogen stil en behendig door het bos en ze kenden perfect hun weg. Op de eerste pagina valt zelfs te lezen dat hij zijn boek opgedragen heeft aan hen: “*to the little people who, beneath a leafy canopy, hunt the striped okapi [...] in dim and silent forest solitudes.*” Daarentegen lees ik verder in het boek dat hij de inheemse jachtpraktijken als “*terribly cruel*” beschouwde. Volgens Christy hadden ze immers geen medelijden met de dieren die ze op een ‘wrede’ manier vingen door verborgen valkuilen en -strikken. Eens het dier gevangen was, verzamelden ze rondom het dier en klopten ze het dood met stokken en stierf het dier een pijnlijk en langzame dood, terwijl de rest van de groep rond het beest danste.²⁵⁰ Van belang voor mijn onderzoek is de afkeurende reactie op de inheemse gebruiken tot de okapi, terwijl de inheemse bevolking wel ingezet, geprezen en geïdealiseerd werd voor hun vaardigheden. Waarschijnlijk waren inheemse praktijken enkel toegestaan indien deze ‘onder begeleiding’ plaatsvonden van een niet-inheemse actor, waardoor deze niet meer als ‘wreed’ aanzien werden. Het was een manier om de inzet van de inheemse bevolking voor de verwerving van okapi’s te kunnen legitimeren. Volledig binnen de toegestane praktijken van de *big white hunter* en wetgeving droeg hij enkel een vuurwapen en mocht alleen hij het finale schot geven. Naar eigen zeggen liep de inheemse slechts voorop met de neus tegen de grond om te zoeken naar voetsporen, ‘zoals een wezel een konijn volgt’. In 1914 werd een tweede slachtoffer gemaakt.²⁵¹ Volgens het expeditie verslag van de Brit Thomas Alexander Barns uit 1922 werden de ingezette

---

²⁴⁹ Christy, *Big Game and Pygmies*, VIII-XI.

²⁵⁰ Christy, *Big Game and Pygmies*, 70.

²⁵¹ Christy, *Big Game and Pygmies*, 36-57.

pygmeeën tijdens zijn expeditie uitbetaald in zout.²⁵² Bovendien wijzen de titels van de beide reisverslagen er op dat de pygmeeën op dezelfde lijn geplaatst werden als de dieren.

Verder werden in 'tegenstelling' tot de gebruiken van de inheemse bevolking in opdracht van Christy foto's getrokken en nauwkeurige opmetingen gemaakt, als een okapi gedood werd. Nadien werd ook de huid bewaard. De okapi was dus niet voor 'niets' gestorven. Verder waren deze foto's een handig hulpmiddel voor Christy om zijn resultaten voor te stellen in zijn boek. Er werden zes foto's van dode okapi's getoond, waaronder de onderstaande afbeelding, waarop de inheemse jagers zich achter een dode jonge mannelijke okapi bevinden. Er werd vermeld dat de twee rechtse personen de okapi hadden opgespoord. Deze foto bewijst dat de pygmeeën niet weggelaten werden en wel in beeld werden gebracht. Weliswaar op een vrij anonieme en homogene manier, maar toch met een zekere beschrijving van hun 'functie'. Andere foto's pasten wel meer binnen de jachtcode van de *big white hunter*, waarbij een andere jager trots poseerde bij een overleden okapi, zijn 'trofee'.²⁵³

Afbeelding 7. Cuthbert Christy, 'A young male okapi with the Pygmies' (1924)

Het hoofd van de okapi steunde op het been van één van de mannen. Het zou kunnen wijzen op het eerdere gegeven dat het hoofd van de overleden okapi de grond niet mag aanraken, waardoor de mannen ook hier slagen om hun relatie met de okapi verder te zetten en zelfs te kunnen vereeuwigen op foto.

²⁵² Thomas Alexander Barns, *The Wonderland of the Eastern Congo; the Region of the Snow-Crowned Volcanoes, the Pygmies, the Giant Gorilla and the Okapi* (Londen: G. P. Putnam's sons, 1922), 148-55.

²⁵³ Christy, *Big Game and Pygmies*, 55 en 61.

Tenslotte werd de inheemse bevolking niet enkel ingezet om okapi's te doden, maar ook om de okapi te strippen om huiden te bekomen. De koloniale actoren gebruikten wederom de expertise en vaardigheden van de pygmeeën, zoals blijkt uit het vermelde reisverslag van Alexander Barns.²⁵⁴ Volgens Major werden de okapi's ter plaatste gestript, waarbij de geslachtsdelen werden wegsneden. Dit zorgde ervoor dat de koloniale autoriteiten afhankelijk waren van de informatie van de inheemse bevolking hierover.²⁵⁵

Afbeelding 8. Alexander Barns, 'the Skins of a Gorilla and an Okapi' (1922)

Er werd getracht om de volledige huid van een okapi te bekomen tijdens de expeditie van Barns. Deze huid werd hoogstwaarschijnlijk vastgehouden door de persoon die deze vervaardigd had, waardoor de inzet van deze (onbekende) persoon wel erkend werd.

---

²⁵⁴ Barns, *The Wonderland of the Eastern Congo*, 162.

²⁵⁵ Forsyth C. I. Major, "On a Specimen of the Okapi," 340.

Afbeelding 9. Herbert Lang, 'Okapi, male, [...] and an excellent hunter, Akenge' (1915)

Deze foto, getrokken tijdens de expeditie van Duitse zoöloog Herbert Lang (1909-1915) in Belgisch-Congo in opdracht van het American Museum of Natural History, bewijst wederom dat de pygmeeën niet volledig buiten beeld gelaten werden. Bovendien is de houding van de okapi opmerkelijk. Hij lijkt in leven te zijn.

12 Conclusie DEEL II

Ik heb in DEEL II reeds proberen schetsen welke politieke en wetenschappelijke structuren, actoren en belangen een rol gespeeld hebben in de bescherming en de exploitatie van de okapi en de invloed hiervan op mens en dier tot en met de jaren '20. Ik heb deze ontwikkelingen tevens proberen verklaren aan de hand van de inheemse bevolking, de okapi en binnen internationale dynamieken.

Ik concludeer dat de westerse wetenschappelijke omschrijving in de eerste plaats niet had kunnen plaatsvinden zonder het inheemse gebruik en hun kennis omtrent de okapi. Verdere ontwikkelingen steunden ook sterk op de inheemse relatie met de okapi. Ten tweede riep de okapi snel veel vragen op in verband met zijn late 'ontdekking', zijn gestreepte vacht, zijn plaats in de evolutiegeschiedenis, zijn geografische verspreiding... De okapi werd aanzien als een mysterieus dier, waardoor dit heel wat (internationale) wetenschappelijke belangstelling op de been had gebracht. Alleen deze enorme

wetenschappelijke interesse lokte een reactie uit bij de Belgische politieke koloniale autoriteiten, met het onmiddellijk opnemen van de okapi binnen het koloniale wetgevende kader, vooraleer er een grootschalige exploitatie had plaatsgevonden en de okapi hiertegen zou moeten beschermd worden. Deze wetenschappelijke interesse was dus een belangrijk motief. Het Congolese endemische karakter van de okapi zorgde er bovendien voor dat internationale samenwerkingen omtrent de okapi niet nodig waren, waardoor de Belgische autoriteiten zo snel zo'n grote controle konden uitoefenen op de okapi. Het blijft wel moeilijk om in te schatten hoe het lot van de okapi zou verlopen hebben, indien deze al rapper in het koloniale zicht was gekomen, zonder de conservatiecontext uiteengezet door de Internationale Conventie van Londen.

De wetgeving was een instrument om de politieke koloniale macht uit te breiden, op mens en dier, want dit had een enorme invloed op de inheemse bevolking. Zij werden weggezet als de grote bedreiging van de okapi, waardoor zij voortaan niet meer legaal op de okapi mochten jagen. Wel werden ze 'gecontroleerd' ingezet bij de verwerving van okapi's. De inheemse bevolking zocht en vond wel manieren om hun gewoontes op een manier verder te zetten. Nochtans werden jarenlange tradities bruusk doorbroken. Noch beperkten de beschermingsmaatregelen de ontwikkeling van exploitatiepraktijken van de okapi, iets waarvoor Lameere in 1903 gewaarschuwd had, met vele slachtoffers tot gevolg. Vele buitenlandse (wetenschappelijke) actoren en instituties konden (on)rechtstreeks okapi's verwerven via de inheemse bevolking en ze steunden hiervoor ook op de militaire koloniale infrastructures en koloniale agenten. De Belgische overheid zette de okapi verschillende keren in als diplomatieke gift.

Via de bepalingen van wetgeving trachtten de politieke koloniale autoriteiten voornamelijk, naast de inheemse bevolking en de okapi, de internationale interacties met de okapi te controleren en te beheren. Samengevat werd er actief gestreefd vanuit de koloniale overheid om volledig te bepalen wie wat waar mocht doen, waardoor dit de invloedssfeer van de koloniale overheid sterk uitbreidde in Congo en daarbuiten. Bovendien maakte dit beperkende kader de weg vrij voor het MBK om op korte tijd veel okapi delen te verwerven, waardoor dit kon bijdragen aan de (nationale) kennis omtrent de okapi en dit gaf het MBK een unieke positie, in competitie en concurrentie met internationale dynamieken.

Sinds de westerse omschrijving waren politiek en wetenschap dus enorm verweven, waardoor de politieke koloniale machtsstructuur toeliet om de wetenschappelijke koloniale macht uit te bouwen. De bescherming van de okapi kan dus aanzien worden als conservatie om de koloniale macht te ondersteunen. Deze tendensen ontwikkelingen zich verder tot en met de onafhankelijkheid.

DEEL III. INTERBELLUM TOT ONAFHANKELIJKHEID CONGO

In DEEL III schets ik het tweede deel van het spoor van de okapi tijdens de koloniale tijd, vanaf het interbellum, voornamelijk het einde van de jaren'20 tot aan de onafhankelijkheid van Congo. Het nieuwe pad via de ZOO maakt een onderscheid met de voorgaande periode mogelijk en laat toe om de invloed van dit wetenschappelijk perspectief te onderzoeken in vergelijking met de voorgaande periode.

13 Koloniale kennis en visie

Zowel de Belgische koloniale autoriteiten, als internationale actoren hadden een bepaalde visie op de okapi. In het internationale opzicht bespreek ik enkel het uitgebreide betoog van de Amerikaans-Italiaanse ontdekkingsreiziger en cineast Attilio Gatti. "*Comment l'okapi est-il protégé?*"²⁵⁶ Gatti was lid van de *Commission Permanente de la Chasse et de la Pêche*.²⁵⁷ De secretaris hiervan vond het nodig om al de leden van de Commissie op de hoogte te brengen van zijn schrijven over de bescherming van de okapi. Hierdoor wordt het belang duidelijk dat hieraan gehecht werd vanuit deze organisatie en bij uitbreiding de Belgische koloniale autoriteiten. De aandacht voor Gatti had verschillende gronden. Hij was een invloedrijke internationale speler, die veel artikels over de okapi geschreven had en enkele films op zijn naam had staan. Volgens de koloniale autoriteiten zouden zijn artikels bovendien heel wat commotie teweeg gebracht hebben in het buitenland en dit moest rechtgezet worden volgens de koloniale autoriteiten.²⁵⁸ Hieruit blijkt dat de koloniale autoriteiten sterk bezig waren met hun reputatie in het buitenland en hoe ze verschenen in de internationale pers, waardoor de artikels van Gatti onder de loep genomen werden.²⁵⁹

Opmerkelijk is echter dat Gatti ondersteund werd door het *Fonds colonial de Propagande économiques et sociale*, een officieel orgaan van de koloniale overheid, schrijft Van Schuylenbergh, voor zijn in totaal negen Afrikaanse expedities. Hij werd aangespoord om Afrikaanse gemeenschappen en zeldzame

---

²⁵⁶ Het is onduidelijk wanneer hij dit neergeschreven heeft, waarschijnlijk na zijn achtste expeditie (1933-34), dus rond 1935. De bron in het archief: Gatti, *Comment*, 1 bijgevoegd als bijlage bij volgende brief: Secretaris aan leden van CPCP, 07.11.1936 (AAB, AGRI 445, 56/9).

²⁵⁷ Secretaris aan leden van CPCP, 07.11.1936; De commissie werd opgericht in 1936. Het was een speciaal agentschap dat gericht was op alles met betrekking tot de jacht en de visvangst. De commissie was samengesteld uit politieke en wetenschappelijke actoren, onder andere Henri Schouteden. Er riepen verschillende stemmen op tot een uitbreiding van deze structuren, waarbij in 1953 gewerkt werd aan de omvorming van de commissie naar de *Office de la Chasse et de la Pêche*, uit: Van Schuylenbergh "De l'appropriation à la conservation," 483 en 503.

²⁵⁸ Administrateur generaal aan Eugène Jungers, 23.04.36 (AAB, AGRI 552, 185/10).

²⁵⁹ Zie ook verder bij kennis en visie Swaluë.

dieren, zoals de okapi, te bestuderen voor propagandadoeleinden.²⁶⁰ Zijn betoog zou dus in deze context beschouwd kunnen worden, nochtans ijverde hij echter vooral voor zijn eigen belangen en is deze tekst geen goede propaganda voor de Belgische koloniale onderneming.

De tekst kwam tot stand na zijn achtste expeditie, waarschijnlijk rond 1935. Een expeditie die bovendien fel besproken werd door de koloniale autoriteiten. Gatti had in 1933 hiervoor de toelating gekregen, na een hele briefwisseling, om twee levende okapi's te mogen vangen voor de London ZOO.²⁶¹ Na verdere bespreking, waarin Gatti als pseudowetenschapper omschreven werd, werd zijn toelating uiteindelijk geannuleerd door de minister van koloniën Paul Tschoffen.²⁶² Volgens de ambassadeur in Engeland zou er immers geen opdracht vanuit Londen gegeven zijn.²⁶³ Hij zou uiteindelijk toch een toelating gekregen hebben, maar het aantal toegelaten okapi's excessief overtroffen hebben, waardoor zijn toelating ongeldig verklaard werd en dit kwam zijn reputatie niet ten goede.²⁶⁴

In zijn betoog kaartte Gatti als 'ervaringsdeskundige' het algemeen geloof aan dat de okapi extreem zeldzaam zou zijn en dat zijn uitsterving nabij was, waardoor hij de kern waarop de bescherming van okapi gebaseerd was volledig ontkende. Dit zou kunnen betekenen dat de beperkingen, opgelegd door de koloniale autoriteiten, dus eigenlijk helemaal niet nodig zijn. Gatti legde uit dat okapi's zeldzaam waren aan de rand van het bos, waar de witte mannen jagen, maar dat okapi's in overvloed leefden dieper in het bos, daar waar de pygmeeën niet komen. Nochtans achtte hij het nodig dat de okapi beschermd werd. Hij noemde het werk van de Belgische autoriteiten dan ook bewonderenswaardig en hij schreef dat alle witte mensen deze wetten respecteerden en de regulaties nakwamen. Hiermee paaide hij de koloniale autoriteiten, de onderliggende visies komen echter later aan bod. Volgens hem werden wetenschappelijke toelatingen zelden verleend en bovendien nog minder effectief gebruikt omdat de okapi moeilijk te benaderen was. Hierdoor zou, volgens hem, bovendien aangenomen kunnen worden dat de okapi weinig werd gedood. Hij geloofde dat deze gedachte ook leefde bij het ministerie van koloniën. Hiermee ontkent hij een tweede gedachte.²⁶⁵

---

²⁶⁰ Van Schuylenbergh, "De l'appropriation à la conservation," 670.

²⁶¹ Administrateur-generaal aan gouverneur-generaal, 05.10.1933 (AAB, AGRI 433, C).

²⁶² Paul Tschoffen aan gouverneur-generaal, 10.01.1934 (AAB, AGRI 433, C).

²⁶³ Cartier aan P. Charles, 18.12.1933 (AAB, AGRI 433, C).

²⁶⁴ Directeur-generaal, *Note pour le monsieur l'administrateur general: affaire Gatti et protection de l'okapi*, 14.02.1936 (AAB, AGRI 433, C).

²⁶⁵ Gatti, *Comment*, 1-2.

Gatti haalde zijn eigen berekeningen aan om voorgaande stellingen te weerleggen. Volgens hem stierven er immers gemiddeld drie okapi's per dag, zo'n duizend per jaar. Hij kwam naar eigen zeggen tot deze cijfers door gewoon te wandelen door de inheemse dorpen. Hij wees de inheemse bevolking dan ook aan als de enige schuldigen - wel was hij teleurgesteld toen hij te horen kreeg dat de inheemse bevolking een jonge okapi gevangen had en hij deze niet meer op een legale manier zou kunnen verkrijgen, omdat zijn vergunning vervallen was.²⁶⁶ Hiermee legde hij reeds zijn uiteindelijke bedoeling op tafel, de inheemse bevolking op een legale manier inzetten voor de verwerving van levende okapi's.

Toch probeerden Belgische koloniale autoriteiten de inheemse jacht te beperken. Hij had hen immers verschillende keren 'geduldig' horen uitleggen aan de pygmeeën "*qu'on ne pouvait plus toucher à l'okapi*".²⁶⁷ Bovendien stonden er serieuze straffingen op het dragen van okapi riemen en werden er onverwachte 'safari's' georganiseerd om de pygmeeën te controleren. Volgens Gatti is het echter onmogelijk om effectieve controle uit te voeren op zo'n uitgestrekt gebied en pleegden de pygmeeën verzet door bij de minste onrust te verdwijnen.²⁶⁸ Gatti geeft op deze manier inzicht in de houding van de koloniale autoriteiten en hun strategieën in hun strijd tegen de 'stroperspraktijken' van de inheemse bevolking.

Hier leverde Gatti harde kritiek op de koloniale autoriteiten. Hij argumenteerde dat het immers moeilijk was om te achterhalen of de riemen al dan niet vervaardigd werden vooraleer de okapi beschermd werd, waardoor dit bijdroeg aan voortdurende onrechtvaardigheden tegen de inheemse bevolking. Bovendien vond hij het absurd om alle vallen te vernietigen, deze waren immers onmogelijk te vinden, zelfs de 'hypersensitieve' okapi kan deze niet vinden, tenzij door er in te vallen. In de ogen van Gatti verdedigde hij de belangen van de pygmeeën. Hij idealiseerde de inheemse bevolking en stelde dat zij als jagers geboren werden en joegen met de grootste behendigheid, de meeste kalmte en het sterkste hart, maar dat de kleur, de grootte, de vorm... niet uitmaakte eens de okapi gevangen was, alleen het vlees gold. Gatti wilde mogelijks benadrukken dat de inheemse jacht allesbehalve gepaard zou gaan met een 'wetenschappelijk of sportief' aspect en dat de jacht desalniettemin onlosmakelijk verbonden was aan hun levensstijl. Gatti schreef dat het immers noodzakelijk was om te overleven en handel te kunnen voeren om andere gewassen en goederen te verkrijgen, zoals graan, zout, speer- en pijlpunten.²⁶⁹ Eigenlijk konden ze er niets aan doen, vond Gatti. Hij beschreef hun mentaliteit als kinderachtig en roekeloos, maar deze was onder invloed van een enorme honger en dit

---

²⁶⁶ Gatti, *Comment*, 1-2.

²⁶⁷ Gatti, *Comment*, 3.

²⁶⁸ Gatti, *Comment*, 2-3.

²⁶⁹ Gatti, *Comment*, 3-5.

is "*la simple logique animale de l'homme primitif de la forêt*".²⁷⁰ Gatti zag de pygmeeën niet volledig als mens. Ze vergaten gewoon de opdrachten van de witte mannen wanneer ze een dier zagen dat hun constante en enorme honger kon stillen, redeneerde Gatti. Volgens hem werden de okapi riemen bovendien gedragen omdat deze zouden helpen tegen ziektes veroorzaakt door hun dieet, te overvloedig, maar te arm in voedingsstoffen.²⁷¹

Hieruit blijkt dat Gatti geïnteresseerd, zelfs gefascineerd was in de sociale en economische structuur van de lokale pygmeemaatschappij en vanuit een paternalistische houding wilde hij eigenlijk vooral hun 'natuurlijke' levensstijl waarborgen en beschermen. Verder schreef hij immers dat 'beschaving' de pygmeeën crimineel kunnen omvormen tot geleerde en rationele, maar ongelukkige mensen, omdat ze hun natuurlijk leven niet meer zouden kunnen leiden. Volgens hem is België bewust van zijn 'sterke verantwoordelijkheid' over de pygmeeën - "*dont sa Colonie a presque le monopole*" - en de okapi, die nergens anders te vinden was. Dus eigenlijk werden de pygmeeën op dezelfde lijn beschouwd als de okapi en moesten deze beide beschermd worden, vanuit een verantwoordelijkheidsgevoel. Gatti wou dus het lokale gebruik van de okapi verzoenen met de bescherming ervan. Hij had hiervoor de oplossing gevonden. Hij schreef dat het niet haalbaar is om de pygmeeën te overtuigen om te stoppen met jagen en hen vervolgen is evengoed wreed, onjuist en onpraktisch, zonder resultaten. Dit bracht een extra perspectief op de relatie tussen de okapi en de pygmeeën en weliswaar was dit de doorslaggevende factor. Hij bekeek de verzoening vanuit een pragmatisch en winstgericht perspectief waardoor deze aan de belangen van de koloniale actoren en hemzelf zouden kunnen bijdragen. Gatti sprak uitdrukkelijk over het belang van de wetenschap en de interesse van de koloniale overheid.²⁷²

Eerst en vooral was Gatti ervan overtuigd dat er ondoordringbare en onherbergzame delen bestaan in het bos, waar geen mensen leefden en deze boden op zichzelf de beste bescherming. Dit is een gemakkelijke uitweg, die stelde dat beschermingsmaatregelen er mogen zijn, maar ze hoeven niet radicaal te zijn. Verder stelde hij voor om integrale reservaten op te richten waar geen of weinig pygmeeën woonden, de jacht en de vangst verboden werd en waar de okapi in overvloed leefde, aangezien zijn instinct zich naar deze gebieden zou drijven. Dit idee leunt aan bij het preservatieconcept. Hij wou tot op zekere hoogte rekening houden met de menselijke bezetting. De pygmeeën mochten enkel buiten deze gebieden jagen op een gelimiteerd aantal, maar wel zonder de wet te overtreden. Gatti zou dus graag een verandering doorvoeren in de wetgeving en de inheemse jacht op

---

²⁷⁰ Gatti, *Comment*, 3-4.

²⁷¹ Gatti, *Comment*, 3-4.

²⁷² Gatti, *Comment*, 4-5.

de okapi toch legaal toelaten in bepaalde gebieden. Nochtans stelde hij voor om alle bestaande riemen en huiden van de okapi te markeren en strenge straffen uit te voeren op iedereen die getroffen werd met ongemarkeerde huiden. Een manier om het lokale gebruik toch te beperken, maar de inheemse jacht die zou kunnen bijdragen aan de belangen van de koloniale actoren wel toe te laten.²⁷³

Bovendien stelde Gatti dat de meeste okapi's die gedood werden, eerst levend en ongedeedd gevangen werden door de inheemse bevolking. Dit is de kern van zijn oplossing. Hij wou de inheemse bevolking legaal en expliciet inzetten voor de verwerving van levende okapi's. Hij stelde voor dat de lokale autoriteiten de inheemse bevolking in natura uit zouden kunnen betalen in dubbele hoeveelheden zout, speerpunten, bogen, graan en katoen dan wanneer ze gewoon het vlees en de huid van de okapi aanboden. Het was dus duidelijk een gebruikelijke praktijk om de inheemse bevolking te verlonen met giften – geen geld - en dus handel te drijven. Gatti berekende dat de kostprijs op 100 frank per levende okapi zou komen. Dit is niets in vergelijking met de prijs, namelijk 100.000 frank, die buitenlandse instituties bereid waren te betalen, zoals Lameere in 1903 reeds aangaf. Volgens Gatti steunde hij de inheemse bevolking hiermee omdat ze toch kunnen blijven jagen en broodnodige middelen konden verkrijgen en dit alles zonder onrechtvaardig vervolgd te worden. Uiteindelijk wordt de inheemse bevolking toegeëigend om de koloniale belangen te dienen en enorm beperkt in hun handelen.²⁷⁴

Vervolgens stelt Gatti voor om in elk territorium *whipsnades* op te richten, naar het gelijknamige 'safari-park' in Engeland, waarin de levende okapi's in 'ideale' omstandigheden 'opgevangen en beschermd' konden worden. Hij wou duidelijk de Belgische koloniale autoriteiten beïnvloeden en inspireren. Hij schetste het als volgt: een gebied met (natuurlijke) vegetatie voor de okapi, een klein riviertje, een kraal met geiten en melkkoeien, die gebruikt konden worden om de jonge okapi's te voeden. De inheemse bevolking zou kunnen instaan voor de zorg hiervan, onder koloniaal toezicht en het voornaamste was dat deze territoria nuttig en rendabel waren, in de ogen van Gatti. De okapi's konden zich immers in semi-gevangenschap 'comfortabel' voortplantten en gewoon worden aan mensen en het Europese eten. Dit is de ideale situatie voor Gatti omdat hierdoor kon toegekomen worden aan de wereldvraag naar okapi's, in zijn eigen logica zou de okapipopulatie in het wild geen invloed ondervinden en de okapi's konden bovendien met winst doorverkocht worden. Hij argumenteerde dat deze *whipsnades* bijkomend perfect wetenschappelijke studie en onderzoek toelieten: biologen, naast toeristen en journalisten, verliezen geen onnodige tijd in de zoektocht naar

---

²⁷³ Gatti, *Comment*, 5.

²⁷⁴ Gatti, *Comment*, 6.

okapi's. Verder kan de huid, het skelet en de organen van een gestorven dier makkelijk bewaard en verkocht worden aan musea en onderworpen worden aan anatomische studies.²⁷⁵ Hiermee wordt duidelijk dat wetenschappelijke belangen ook doorslaggevend waren in de beoordeling.

Bovendien mocht in deze *whipsnades* niet gejaagd worden, maar desalniettemin kon de koloniale overheid nog winsten boeken door vrijuit toelatingen te verlenen om hierbuiten te jagen, tegen betaling: 10.000 frank om een okapi te schieten en 20.000 frank om een okapi levend te vangen en te exporteren, stelde Gatti voor. Hiermee reikte hij dus een alternatief aan voor het huidige systeem van de verlening van toelatingen. Hij kaartte die aan als een onrechtvaardig en oneerlijk systeem dat vaak gebaseerd was op vriendjespolitiek, zoals de gratis verlening van toelatingen aan Belgische musea. Hiermee uitte hij dus ook een stevige kritiek op de koloniale autoriteiten. Hij stelde in het begin van zijn betoog dat toelatingen zelden verleend werden, hierin wou hij dus ook verandering en het monopolie breken van de Belgische autoriteiten voornamelijk ten voordele van het internationale en het eigen gewin. Hij legitimeerde zijn visie als volgt: hij waarborgde de rechten van iedereen die de Afrikaanse fauna in zijn hart droeg; er zouden veel minder okapi's een ongelukkig einde tegemoet gaan "*dans les marmites des pygmées*"; bovenal zouden vele okapi's een nieuw leven kunnen vinden in de *whipsnades* of dierentuinen ter wereld en tenminste museumcollecties verrijken.²⁷⁶ Gatti was er dus van overtuigd dat dierentuinen een goed alternatief zijn voor de okapi. Gatti ijverde voor politieke en wetenschappelijke belangen en gebruikte de bescherming om eigenlijk een controle van mens en dier te initiëren en te legitimeren.

Dit schrijven zette de koloniale autoriteiten er toe aan om de bescherming van de okapi te herdenken. Ze geloofden Gatti en ze stelden in een interne communicatie tussen de algemene administrateur, P. Charles, en de gouverneur-generaal, P. Ryckmans, dat hij een triestige situatie boven water gebracht had, namelijk dat talrijke okapi's door de inheemse bevolking werden afgeslacht. Het lijkt dat de koloniale autoriteiten verbaasd zijn hierover. Het werd echter voornamelijk besproken omdat ze vreesden dat Gatti artikels zou publiceren, vooral door de intrekking van zijn toelating, om deze situatie aan de hele wereld kenbaar te maken en dit was geen goede publicatie en propaganda voor de koloniale onderneming omdat de overheid eigenlijk alle macht zou moeten hebben over de inheemse bevolking en de okapi: "*l'okapi n'existe qu'au Congo belge et dont nous possédons un monopole de fait.*"²⁷⁷ Het zou als een teken van zwakte kunnen overkomen. Bovendien zouden de jachtbeperkingen

---

²⁷⁵ Gatti, *Comment*, 6-7.

²⁷⁶ Gatti, *Comment*, 7-8.

²⁷⁷ P. Charles aan P. Ryckmans, 13.06.1935 (AAB, GG 8960)

hierdoor in vraag gesteld kunnen worden, omdat ze het zelf evident vonden dat het niets uitmaakte om de jacht op de okapi uitgebreid te verbieden voor de Europeanen, terwijl de inheemse bevolking toch verder ging om de okapi uit te roeien zonder restrictie. Deze reactie wilden ze dus ten alle tijden vermijden.²⁷⁸

De algemene administrateur van de koloniën was er bovendien van overtuigd dat de okapi niet veel jaren meer zou blijven leven indien er zo werd verder gedaan. Hierdoor zou er toch gesteld kunnen worden dat er ook wel degelijk gehandeld werd om een populatie levende okapi's te verzekeren. In zijn opzicht mocht de inheemse jacht op de okapi verboden worden omdat een jachtverbod niet zou leiden tot een beperking van voedsel voor de inheemse bevolking. Hij stelde dat de zaak echter gecompliceerder was dan dat, er werden namelijk ook okapi's gevangen door vallen die hun slachtoffers niet kozen, maar de inheemse bevolking wist wel met welke val ze welk dier konden vangen. Daarom was het dus ook belangrijk om een verbod af te vaardigen op het bezit en het dragen van kledij of versiering gemaakt van okapihuid. P. Charles vond echter wel dat dit ter plaatste onderzocht moest worden om de gewoonten van de inheemse bevolking niet teveel te schaden.²⁷⁹ Sommige stemmen binnen de koloniale administratie waren dus toch begaan met de inheemse bevolking, waardoor ze niet altijd volledig buiten beschouwing werden gelaten.

Ook jachtofficier G. L. E. Swaluë - zie verder bij de officiële jacht en vangst – schreef een uitgebreid betoog over de okapi "*L'Okapi*".²⁸⁰ Hij kreeg de opdracht van de gouverneur-generaal Pierre Ryckmans om levende okapi's te vangen tussen 1938 en 1940 en te onderhouden. Nadien schreef hij over zijn ervaringen. Er mag gesteld worden dat dit betoog tot stand kwam vanuit de Belgische koloniale politieke machtsstructuur, vanuit een actor die rechtstreeks verbonden was met de verwerving van levende okapi's en daarom is het interessant om zijn individuele perspectief in beeld te brengen. Hij trachtte hierin naar eigen zeggen, naast zijn vangtechniek en het domesticatieproces, dat verder besproken wordt, ook een beeld te schetsen over de gedragingen van de okapi.²⁸¹ Hieruit blijkt dat er een zekere interesse was in de psyche van het dier. Dit zou kunnen bijdragen aan een betere behandeling van de dieren, maar het had nog weinig invloed, zoals zal blijken.

Hij opende zijn betoog met vrijwel dezelfde stellingname als Gatti, namelijk dat de okapi niet zeldzaam zou zijn. Wederom werd hiermee de grond van het bestaansrecht van zijn beschermingsmaatregelen

---

²⁷⁸ P. Charles aan P. Ryckmans, 13.06.1935

²⁷⁹ P. Charles aan P. Ryckmans, 13.06.1935

²⁸⁰ G. L. E. Swaluë, *L'okapi*, z.d. (AAB, AGRI 450, 57 bis), 1; *Officiers de Chasse et de Pêche* waren officieel aangestelde Europese specialisten. In 1936 waren ze nog maar met twee, o.a. G. L. E. Swaluë. Er werd volop ingezet op een uitbreiding en ze groeiden uit tot een hele groepering van officiële jachtofficiëren, met als taak om het fauna kapitaal te beheren, zie Van Schuylenberg, "De l'appropriation à la conservation," 500-1.

²⁸¹ Swaluë, *L'okapi*, 1.

- de okapi is zeldzaam – volledig onderuit gehaald. Dit is opmerkelijk, aangezien deze stelling nu vanuit de schoot van de koloniale onderneming komt. Hiermee sprak Swaluë dus de opgelegde beschermde maatregelen dus tegen. Bovendien stelde hij dat het bijna onmogelijk was voor Europese jagers om okapi's te doden. Waarom moest de okapi dan wel beschermd worden? Volgens Swaluë hadden deze arme en onschadelijke dieren toch vijanden, onder andere de werknemers van de mijnbouwmaatschappijen die zich voedden met de okapi. Hiermee haalde hij een nieuwe groep actoren aan die op okapi's zouden jagen, een groep die nog niet eerder vermeld werd. In zijn ogen waren het toch vooral de pygmeeën, zoals ook Gatti aanhaalde, en deze gedachte leefde reeds sinds de omschrijving van de okapi, zie Lameere. De pygmeeën waren echter moeilijk te controleren omdat ze geïsoleerd leefden, volgens Swaluë. Hoogstwaarschijnlijk betreurde hij deze situatie en zou hij dit anders wensen.²⁸² Ondanks de wetgevende beperkingen bleven de pygmeeën dus bovenaan in het rijtje staan.

Over de okapi kwamen de algemeen gekende zaken over zijn uitstekende zintuigen aan bod. Verder haalde hij ook aan dat de okapi modder, vuil en regen vreesde en hij hierdoor traag bewoog tijdens het regenseizoen. Dit is dus een foute redenering, zoals reeds aan bod kwam, hield de okapi zich gedeisd omdat zijn zintuigen overprikkeld werden tijdens de regenval, maar de okapi werd dus ook als een verzorgd en proper dier aanzien. Dit idee leefde ook bij de inheemse bevolking en dit kan wijzen op enige continuïteit tussen beide discours. Verder waren okapi's volgens hem zachtzinnige, ongevaarlijk en intelligente dieren, die reageerden op hun naam. Swaluë ondernam pogingen om het karakter van de okapi te bespreken en de naamgeving wees op een zekere individuele band met de okapi's die hij ving. Verder was Swaluë op de hoogte van zijn geografische verspreiding en de inheemse namen van de okapi per regio.²⁸³

Het meest opmerkelijke was echter zijn verwijzing naar een artikel van 21 juli 1946 geschreven door Gatti in het Franstalig-Belgisch tijdschrift *Patriote Illustré*, genaamd 'De jacht op de okapi'. Swaluë wou de woorden van Gatti weerleggen. Dit is wederom een bewijs dat de koloniale autoriteiten de artikels controleren en wat er over hen gezegd werd. Swaluë stelde dat Gatti aan het begin van 1939 enkel en alleen een toelating verkregen had van de gouverneur-generaal om okapi's te filmen, niet om te jagen, noch te vangen, zoals zou blijken uit dit artikel. Bovendien zou Gatti geprofiteerd hebben van de diensten van Swaluë. Enkel hij had, naar eigen zeggen, okapi's gevangen en de vangtechniek verbeterd (zie verder bij levende okapi's vangen: de 'wandelende' kooi). Swaluë was wel geflatteerd omdat hij omschreven werd als jachtbewaker, iemand die alles voor de bescherming van de dieren zou doen. Dit

---

²⁸² Swaluë, *L'okapi*, 2-3.

²⁸³ Swaluë, *L'okapi*, 4-5.

was het beeld dat hij wou verkopen. Bovenal wou Swaluë echter de grote ‘fantasie’ ontkennen dat hij de pygmeeën zou gebruiken als hulp bij het vangproces. Hun simpele taak zou er louter in bestaan om lianen te kappen voor touwen en hout voor de constructie van de omheining. De beeldvorming door Gatti schepte echter een fout beeld, Swaluë zou de pygmeeën enkel op de filmscène gebracht hebben op vraag van Gatti om een meer ‘pittoreske’ sfeer te creëren.²⁸⁴ Nochtans schreef hij verder in dit betoog wel over de inzet van de inheemse bevolking, louter omschreven als “*hommes*”, bij het vangen van okapi’s.²⁸⁵ Swaluë was dus sterk verontwaardigd over dit artikel. Hij wou zeker niet in verband gebracht worden met de pygmeeën. Dat was allesbehalve het beeld dat hij wou scheppen. Swaluë maakte dus een discriminerend onderscheid tussen zijn werknemers.

Zoals ik reeds aangaf was Swaluë geïnteresseerd in het geografische verspreidingsgebied. Ook andere koloniale autoriteiten en bronnen gaven hier aandacht aan. Dit is onder meer zichtbaar via de CZC, die ik hieronder bespreek, en Edmond Leplae schreef in 1925 dat het verspreidingsgebied van de okapi onder andere in kaart werd gebracht via het lokale gebruik van de inheemse bevolking. De gedachte speelde immers dat het lokale gebruik van de okapi door een bepaalde groep in een bepaald gebied overeen moest komen met de aanwezigheid van de okapi in dat desbetreffende gebied.²⁸⁶ In de komende onderdelen probeer ik te onderzoeken waarom hier aandacht aan werd gegeven.

Verder verspreidde de koloniale autoriteiten ook via officiële kanalen (wetenschappelijke) kennis en visies over de okapi. Hierin zijn politiek en wetenschap duidelijk vermengd. Dit bewijst een artikel uit het *Landbouwkundig Tijdschrift voor Belgisch-Congo* uit 1948 uitgegeven door het departement landbouw en veeteelt, binnen het ministerie van koloniën. Dierenarts A. Vandermander gaf hierin een beknopt overzicht van de huidige kennis omtrent de okapi. Het nieuwe perspectief van de levende okapi in gevangenschap, zowel in de dierentuin, als in Congo, liet zich hier doorschijnen en leidde tot meer wetenschappelijke informatie.²⁸⁷ Er werden dus nog steeds pogingen ondernomen om alle kennis omtrent de okapi te bundelen.

Naast het angstige karakter van de okapi, beschreef Vandermander de okapi als een eigenaardig, zeldzaam en zeer net en proper dier, zonder vuiligheid, zoals Swaluë ook stelde. Ook weidde hij nog steeds uit over het verspreidingsgebied van de okapi en werd er belang gehecht aan de acclimatisatie

---

²⁸⁴ Swaluë, *L’okapi*, 6.

²⁸⁵ Swaluë, *L’okapi*, 9.

²⁸⁶ Leplae, *Les grands animaux de chasse*, 107.

²⁸⁷ Vandermander, “Beknopt overzicht,” 677-82.

van de okapi en de pathologie, waaronder de parasieten. Er moest, volgens hem, nog onderzocht worden in hoeverre de okapi vatbaar was voor ziektes die niet voorkwamen in Afrika.²⁸⁸

Verder koppelde hij de bescherming van de okapi aan de verantwoordelijkheid van de overheid: “daar nu de okapi tamelijk zeldzaam is, wordt dit dier van Staatswege beschermd. Immers, laat men ze aan hun zelf over in de wildernis, dan gaan ze verdwijnen.”²⁸⁹ Of Vandermander hiermee bedoelt dat de okapi zagezegd zijn eigen verdwijning in de hand heeft of dat de okapi zonder bescherming niet kan overleven door andere oorzaken kan ik hieruit niet afleiden. Wel vond Vandermander de bescherming geldig, terecht en de taak van de overheid. Tenslotte wordt er op het einde van het werk een betekenisvol voorstel gedaan, waaruit blijkt dat het generen van economische winst nog steeds voorop stond. Vandermander stelde immers voor om in plaats van gedomesticeerde dieren uit Europa naar Afrika te halen, Afrikaanse dieren - zoals de okapi – in te zetten voor economische doeleinden. Hij spoorde aan om de okapi ‘nuttig’ te gebruiken om zo tot een “hogere productie” te komen.²⁹⁰ In 1948 leefde dus het idee dat de okapi gedomesticeerd kon worden, om deze fysiek dienstbaar te maken van de koloniale onderneming, ondanks dat de okapi sinds zijn omschrijving reeds opgenomen werd in het decreet uit 1901 onder categorie B ‘zeldzame’ dieren en niet ondergebracht werd onder de ‘nuttige’ categorie. Dit perspectief geeft een andere kijk op de motivatie waarom okapi’s beschermd werden.

13.1 Cercle Zoologique Congolais en de okapi

Ik heb de verschillende objectieven van de CZC en het MBK bij uitbreiding reeds uiteengezet in DEEL I. Meerdere thema’s werden bijgevolg behandeld binnen de CZC en in hun tijdschrift en deze hadden invloed op verschillende aspecten van de okapi. Deze scheppen een duidelijk beeld over de wetenschappelijke interesses vanuit het MBK omtrent de okapi en deze zijn gepaard met heel wat visies en koloniale denkbeelden, die niet kunnen ontbreken in mijn onderzoek.

Er werden op verschillende momenten delen van de okapi voorgesteld aan de leden van de CZC, die permanent werden ondergebracht in de museumcollectie van het MBK. Er werd getracht om deze wetenschappelijk te analyseren, te beschrijven en deze informatie te delen. De aparte voorstelling van okapi delen voor de CZC illustreert het belang dat aan de okapi gehecht werd. De CZC werd op de hoogte gebracht van nieuwe collectiestukken voor het MBK, maar deze werden niet allemaal apart voorgesteld en wetenschappelijk besproken, noch in een kader geplaatst. Ten eerste presenteerde

---

²⁸⁸ Vandermander, “Beknopt overzicht,” 683-7.

²⁸⁹ Vandermander, “Beknopt overzicht,” 687-90.

²⁹⁰ Vandermander, “Beknopt overzicht,” 687-90.

Auguste Lameere in 1924 twee schedels.²⁹¹ Ook Schouteden stelde in 1927 twee schedels voor, van een mannelijke en vrouwelijke okapi, die hij verworven had tijdens zijn expeditie in Congo. Hij informeerde de leden over de horens van de mannelijke okapi, de teken die de okapi's gebeten hadden en hij had intestinale wormen meegenomen, waarmee de twee individuen besmet waren. Schouteden vond dat deze zeker en vast bestudeerd moesten worden.²⁹² Verder stelde Schouteden later een schedel en een stuk huid voor, die geschonken waren door koloniale actoren, respectievelijk in 1930 en 1936.²⁹³ De schedel was opmerkelijk geacht door de grote afmetingen. Ook werd opgemerkt tijdens deze presentatie dat er reeds sinds 1895 inheemse riemen bekend waren van een huid van een onbekend dier. Toch kon Johnston de 'ontdekking' op zijn naam schrijven. Dit werd verklaard omdat een zekere revolte van sultan Azande N'Guetra verder onderzoek hiervan onmogelijk maakte.²⁹⁴ De wetenschappelijke omschrijving van de okapi bleef een gevoelig onderwerp binnen de MBK en anatomische verschillen tussen okapi's een onderwerp van studie. Een dode okapi werd opgevat als een geheel van studieobjecten, zowel delen die behoorden tot de okapi, als de parasieten waarmee de okapi geconfronteerd werd. Deze 'objecten' waren een stimulans om wetenschappelijk onderzoek te ondernemen en deze resultaten droegen bij tot de educatie van de leden van de CZC, bij uitbreiding het MBK en zijn bezoekers. De CZC had dus de macht om de 'objecten' te bespreken en te benoemen. Hieruit blijkt dus het MBK voor de verwerving van okapi's voor zijn museumcollectie steunde onder meer op de schenkingen van koloniale actoren. Om dit mogelijk te maken, was een gedegen kennis over taxidermie nodig, zowel in Congo, als in het museum, vond de CZC. Daarom schonk de CZC aandacht aan de methode en de technieken om de huiden en trofeeën van grote dieren reeds goed te bewaren en te bewerken op Afrikaanse bodem. Dit was een onderdeel van de missie en het doel van het MBK, waarmee ze zich wilden inschrijven in de conservatie van dieren. R. Maris stelde in 1927 dat het cruciaal was om zo snel mogelijk te handelen, na het overlijden van het dier, opdat collecties in een goede staat bewaard zouden kunnen worden. Bovendien mocht het villen niet volledig overgelaten worden aan de inheemse bevolking omdat hun nalatigheid de resultaten zou beïnvloeden.²⁹⁵ Dit toont aan dat de inheemse bevolking gebruikt werd om de dieren te villen en de huiden te bekomen, zoals reeds bij Alexander Barns aan bod kwam, maar hun werk werd niet volledig naar waarde geschat.

---

²⁹¹ Auguste Lameere, "Présentation de deux crânes d'okapis," *BCZC* 1, nr. 2 (1924): 23; ik heb dit artikel echter niet kunnen raadplegen in de Universiteitsbibliotheek van de UGent.

²⁹² Henri Schouteden, "Présentation de crânes d'Okapis," *BCZC* 4, nr. 1 (1927): 14

²⁹³ Henri Schouteden, "Un crâne d'Okapi de L'Ituri," *BCZC* 6, nr. 3 (1930): 69; Henri Schouteden, "Une dépouille d'Okapi," *BZCZ* 8, nr. 3 (1936): 78.

²⁹⁴ Henri Schouteden, "Un crâne d'Okapi," 69.

²⁹⁵ R. Maris, "Comment conserver les peaux et trophées de grands Animaux?" *BCZC* 4, nr. 2 (1927): 54-8.

Verder was de MBK niet enkel geïnteresseerd in (de studie en de bewaring van) dode dieren. Er was ook communicatie over levende okapi's, in Afrika en België. Een levende okapi, in zijn 'geheel', werd dus ook als een studieobject beschouwd. Ten eerste werd er veel belang gehecht aan het mogelijke verspreidingsgebied van de okapi. Dit bewijst een verslag van R. Van Saceghem uit 1926 aan de CZC. Hij had een dier ontdekt dat overeenkwam met alle kenmerken van de okapi op het plateau van Katentania, in Katanga.²⁹⁶ Dit lag helemaal in het zuiden van de kolonie en behoorde niet tot het aangenomen verspreidingsgebied van de okapi. Het verslag geeft bovendien inzicht in de relatie met de inheemse bevolking. Van Saceghem deelde mee dat hij zijn bevindingen had gekoppeld aan de inheemse bevolking. Zij omschreven het dier als kipoke en hij toonde een reeks foto's van verschillende dieren, waaronder de okapi, om zeker te zijn dat de kipoke een okapi zou zijn:

*"Est-ce le Kipoke? Non me répondirent tous les indigènes; enfin je leur montre une photographie de l'okapi et tous de s'écrier: ah voila, le Kipoke."*²⁹⁷

Hij concludeerde dat het zou gaan over een soort okapi, maar om volledig uitsluitel te bekomen, achtte Van Saceghem meer onderzoek nodig en dus het levend vangen of zelfs doden van een kipoke.²⁹⁸ Er werd dus duidelijk waarde gehecht aan de expertise en kennis van de inheemse bevolking, maar op zich werden deze mensen paternalistisch en kinderlijk behandeld. Verder was de exploitatie van dieren nodig om deze wetenschappelijk te kunnen bestuderen. Zijn conclusie werd uiteindelijk weerlegd door koloniale actoren. De kipoke zou een sterk gekende antilooop zijn, reeds omschreven als geelrugduiker.²⁹⁹

In 1930 werd een nieuwe vraag behandeld met betrekking tot de geografische verspreiding: "L'okapi existerait au Sankuru???" (sic)". Schouteden betwijfelde dit, omdat het wederom uit het verwachte gebied lag.³⁰⁰ In 1931, 1932 en 1935 werd deze vraag opnieuw besproken en aangevuld met andere gebieden waar de okapi zou kunnen voorkomen: Lodja, Lomela, Lomami, Moma, Opala... Deze bevindingen werden geverifieerd aan de hand van delen van de okapi die opgestuurd werden, verkregen via de inheemse bevolking. In dit opzicht werd een bepaald stuk huid van de voorbenen heel opmerkelijk gevonden door de CZC omdat de hoeven nog bewaard waren. De inheemse bevolking zou

---

²⁹⁶ Een inheemse jager die er in sloeg om een Kipoke te doden werd beschouwd als een "chasseur d'élite". *Communication faite par le docteur R. van Saceghem au Cercle Zoologique du Musée de Tervueren, 1926* (AAB, AGRI 449, 57 bic C).

²⁹⁷ *Communication faite par le docteur R. van Saceghem, 1926.*

²⁹⁸ *Communication faite par le docteur R. van Saceghem, 1926.*

²⁹⁹ Directeur-generaal aan Martin Rutten, 19.03.1926 (AAB, AGRI 449, 57 bic C).

³⁰⁰ M. Ghesquière, "l'okapi existerait au Sankuru???" (sic), *BCZC 7*, nr. 2 (1930): 47.

deze normaal niet bewaren, omdat dit voor hen van weinig belang uitmaakte. Dus bevestigde de CZC de aanwezigheid van de okapi in dat bepaalde gebied.³⁰¹ Ik heb echter te weinig kennis om deze redenering en denkwijze volledig te volgen en te begrijpen. Wel werd hiermee opnieuw aangetoond dat de meeste okapi delen verwerft werden door de inheemse bevolking. In 1936 werd tenslotte gesteld dat de okapi zich onverwacht dus toch aan de linkerkant van de Congorivier zou bevinden. Schouteden vertelde dat het moeilijk toe te geven valt dat de okapi tot op heden onzichtbaar was in deze gebieden en dat het ongeloofwaardig is dat de aanwezigheid niet rapper gemeld werd.³⁰² Er was dus een duidelijk drang naar een soort 'volledige' kennis over de okapi.

Het belang dat gehecht werd aan de geografische verspreiding van de dieren binnen de CZC kan deels verklaard worden omdat er volgens Schouteden een plan moest komen met betrekking tot "*une fauna Congolaise*" om het wetenschappelijk onderzoek te vergemakkelijken van de dieren van 'onze' kolonie. Hij riep iedereen op in Congo en elders om mee te werken aan een volledige inventaris met de geografische verspreiding, de inheemse namen, foto's...³⁰³ Hiermee plaatste hij alle Congoese dieren onder één en dezelfde noemer, één artificieel geheel dat volledig in kaart gebracht moest worden om te onderzoeken.

Ten tweede zag de CZC de bescherming van levende dieren als een rol die voor hen weggelegd was. Verschillende ideeën en meningen werden hier dan ook besproken, die van toepassing konden zijn op de okapi. Zo stelde Van Saceghem in 1927 dat onder andere de okapi het slachtoffer was van een onbeperkte jacht. Hij zag voortuitgang en ontwikkeling, zoals wegen, spoorwegen, wapens... als de grootste bedreigingen voor de fauna. Hij pleitte voor jachtreservaten, waarbinnen de fauna zich in alle vrijheid kon voortplanten. Verder vermeldde hij dat de inheemse bevolking de grootste vernielers waren, maar dat deze niet gevisieerd werden door de koloniale administratie. Ook zouden de koloniale autoriteiten enkel aandacht hebben voor de olifant. Hiermee uitte hij dus twee punten van kritiek op het koloniale beleid.³⁰⁴ Dus binnen de CZC was er toch ruimte om kritiek te uiten op de politieke autoriteiten.

---

³⁰¹ Henri Schouteden, "Un okapi à la Mission de Buta," *BCZC* 8, nr. 2 (1931): 41; Henri Schouteden, "L'okapi au Sankuru," *BCZC* 9, nr. 4: 110; Henri Schouteden, "L'habitat de l'Okapi s'étend au Lomami," *BCZC* 11, nr. 1 (1935): 9-10.

³⁰² Henri Schouteden, "L'okapi sur la rive gauche du Congo," *BCZC* 8, nr. 1 (1936): 14-5

³⁰³ Henri Schouteden, "Une Fauna Congolaises," *BCZC* 4, nr. 1 (1927): 17

³⁰⁴ R. Van Saceghem, "La protection des grands Animaux de chasse au Congo Belge," *BCZC* 4, nr. 3 (1927): 98-100.

Ook internationale actoren hadden inspraak binnen de CZC, dus ook over deze materie. M. Picard, administrateur van de Franse kolonies, stelde in 1927 dat belangrijke musea nog steeds faciliteiten moesten hebben om dieren te verwerven, maar op een gecontroleerde manier. Hij stelde een samenwerking voor tussen Frankrijk en België, die onder meer de ZOO ten goede zou kunnen komen om dieren van de Franse kolonies te bemachtigen. De CZC deelde deze mening en Schouteden vulde aan dat ze sinds de oprichting van de CZC zeggenschap eisten in de toelating van de aanvragen.³⁰⁵ De CZC woi dus een invloedrijke rol spelen in de koloniale conservatie van dieren.

Zowel okapi's in Congo, als België kregen de aandacht. In 1928 verstuurde de Norbertijnse broeder Hutsebaut foto's van een jonge okapi naar de CZC. Hutsebaut gaf mee dat hij deze okapi verkregen had via de inheemse bevolking en dus 'gered' zou hebben van de dood. Hutsebaut stelde dat een kleine okapi zich snel kon aanpassen en familiair en sociaal worden. Verder verzekerde Hutsebaut de CZC dat hij het grootbrengen van de okapi tot een goed einde zou brengen, opdat het overgebracht zou kunnen worden naar Europa. Schouteden benadrukte dat er tot op dit moment slechts één enkele okapi is overgebracht naar Europa in 1919 in de ZOO, maar deze de overgang niet lang overleefd had.³⁰⁶ In 1931 werd er opnieuw melding gedaan van een jonge okapi die Hutsebaut 'gered' had uit de handen van de inheemse bevolking.³⁰⁷

De CZC stond ook rechtstreeks in relatie met de ZOO. Bovenal was L'Hoëst, de directeur van de ZOO, lid van de CZC. Verder berichtte Schouteden ook over de aankomst van de bovenvermelde okapi in de ZOO in 1928. Hij vulde aan dat het dankzij collega Hutsebaut mogelijk was om dit buitengewone dier levend te bewonderen, een dier dat maar zo weinigen konden zien ... zelfs in Congo. Hierop prees de CZC Hutsebaut voor het volbrengen van deze uiterst moeilijke opdracht, zijn onophoudelijke zorgen en zijn perfecte biologische kennis van dit dier. Verschillende foto's documenteerden de artikels. Er werd onder meer een foto getonnd van de okapi voor zijn vertrek, te Buta, in Congo.³⁰⁸ In 1930 werd ook de tussenkomst van de koning en koningin in dit proces geprezen door Schouteden, de okapi was immers aangeboden via het koninklijk echtpaar. Volgens Schouteden was het dier in perfecte gezondheid en het leek excellent geacclimatiseerd te zijn. Het artikel was vergezeld van een foto van de koningin bij de desbetreffende okapi in Congo. Deze foto is veelzeggend omdat het expliciet de link illustreert tussen de Belgische natie en het koningshuis, de kolonie, de MBK, de inheemse bevolking en de okapi.³⁰⁹

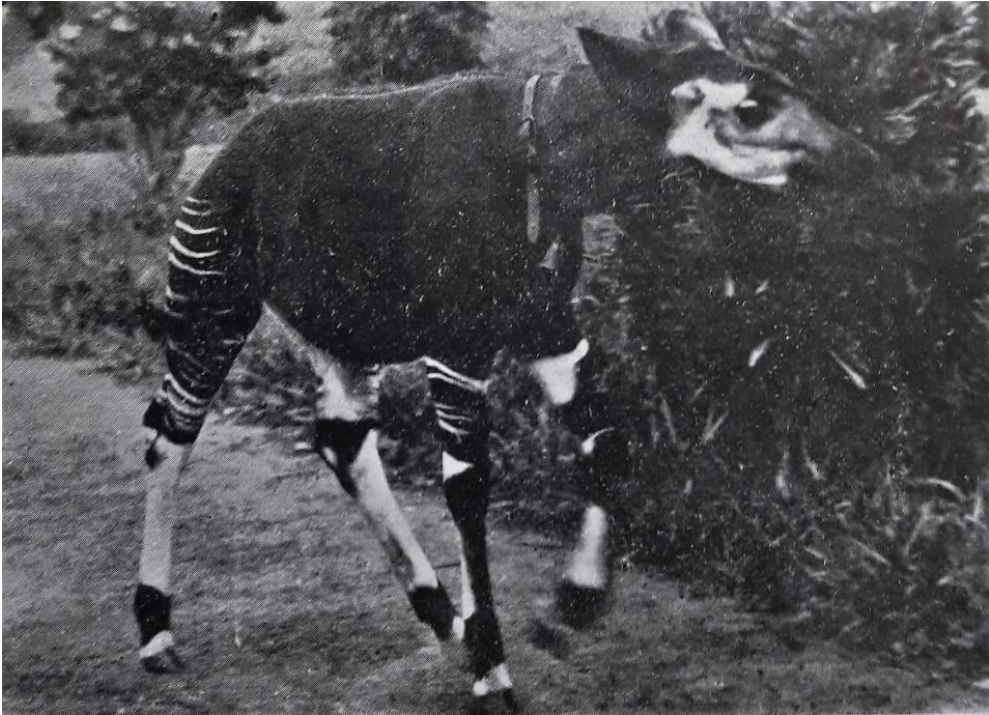
³⁰⁵ M. Picard en Henri Schouteden, "La protection de la Faune Congolaise," *BZCZ*, 4, nr. 1 (1927): 6.

³⁰⁶ Henri Schouteden, "Un jeune okapi," *BCZC* 5, nr. 2 (1928): 38-9.

³⁰⁷ Zie verder officiële koloniale toe-eigening van de okapi; Henri Schouteden, "Un okapi à la Mission," 41.

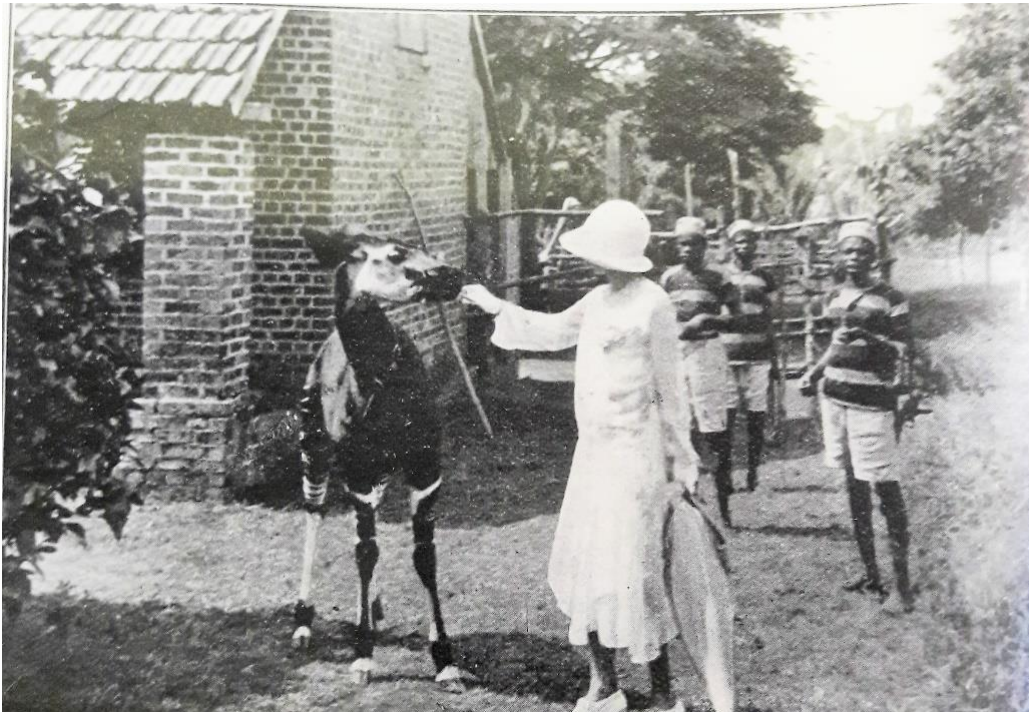
³⁰⁸ Henri Schouteden, "Un Okapi vivant à Anvers," *BCZC* 5, nr. 3 (1928): 71-2.

³⁰⁹ Henri Schouteden, "L'Okapi du Jardin Zoologique d'Anvers," *BCZC* 6, nr. 3 (1930): 69-70.

Afbeelding 10. 'L'Okapi du Fr. Hutsebaut' (1919)

De okapi droeg een soort riem rond zijn nek, waaraan een bel hing. Het zijn menselijke materialen die opgedrongen werden aan de okapi. De bel doet denken aan de bel van een gedomesticeerde koe, zo ook op de onderstaande foto.

Afbeelding 11. R. P. De Vos, 'S. M. La Reine présentant du feuillage à l'Okapi, à Buta'

Het voederen van dieren met de hand is een teken van domesticatie en tamheid. De mannen die werkzaam waren op de missie bij Hutsebaut werden ook duidelijk in beeld gebracht.

Onmiddellijk aansluitend op het artikel uit 1928, over de aankomst van de okapi in Antwerpen, werden de volgende onderwerpen besproken: "*Comment fut élevé l'Okapi*" en "*Un élevage d'Okapis*".³¹⁰ De aankomst van een levende okapi in de ZOO was dus een stimulans voor de CZC om onderwerpen met betrekking tot levende okapi's in gevangenschap te bespreken: het grootbrengen van de okapi, de acclimatisatie, de domesticatie, de reproductie... en alle aspecten die hierbij kwamen kijken, zoals het voedsel, het transport... De CZC stelde voor in 1928 om het grootbrengen van kleine okapi's te centraliseren en Hutsebaut deze taak toe te vertrouwen. Hutsebaut stelde immers dat de inheemse bevolking regelmatig levende okapi's zou vangen - zelfs onvrijwillig - en deze zou doden in hun 'schuilplaatsen' om boetes te ontlopen. Het idee leefde dat okapi's 'opgeofferd' werden en deze dus gered zouden kunnen worden. Hiermee geeft Hutsebaut commentaar op de te strenge jachtregels. Meer okapi's zouden gered kunnen worden, indien het toegestaan was om te handelen in levende okapi's, een toelating die hij uiteindelijk zal krijgen, zoals verder zal blijken. De centralisering zou bovendien ook toelaten om okapi's gecoördineerd te verspreiden. De CZC ijverde om mee te beslissen over de bestemming en Schouteden ging dit koppelen aan de minister van koloniën. Volgens Schouteden was dit immers de meest rationele en beste oplossing vanuit wetenschappelijk perspectief.³¹¹ Het verwerven van levende okapi's had geen enkel ander doel dan ze te laten acclimatiseren, i.e. zolang mogelijk in leven houden, en over te brengen naar Europa. Dit perspectief wordt verder nog uitgewerkt. De CZC wou zijn wetenschappelijke basis inzetten om legitiem en rationeel een actieve rol en zeggenschap op te eisen in alles met betrekking tot de okapi.

Verder besprak de CZC de doodsoorzaak van een okapi in de ZOO. Deze okapi was in 1935 onderweg naar Rome, met een tussenstop in Antwerpen, waar hij niet lang in leven bleef. Volgens Rodhain was deze reeds acht maanden in perfecte gezondheid in gevangenschap bij Hutsebaut in Congo. Zonder twijfel was deze dus onderweg geïnfecteerd, stelde hij.³¹² Tenslotte was er een korte passage in 1928 over de gedragingen van de okapi, waarbij vooral inheemse kennis gedeeld werd en een persoonlijke ervaring van Schouteden. Hij vermeldde dat okapi's niet zo wild zouden zijn als werd aangenomen. Hij had deze zelf tijdens zijn expeditie in de nabijheid zien lopen van plantages, uit het bos.³¹³

Het MBK was dus niet enkel een (passieve) ontvanger van dode okapi's in België, het wou zich ook actief mengen in de praktijken met betrekking tot levende okapi's in Congo en België en de (wetenschappelijke) kennis hieromtrent. Met betrekking tot de bescherming van de okapi werd deze

---

³¹⁰ Henri Schouteden, "Comment fut élevé l'Okapi?" *BCZC* 5, nr. 3 (1928): 72-3; Rodhain en Henri Schouteden, "Un élevage d'Okapis," *BCZC* 5, nr. 3 (1928): 73-4.

³¹¹ Rodhain en Henri Schouteden, "Un élevage," 73-4.

³¹² Rodhain, "La mort de l'okapi récemment arrivé à Anvers," *BCZC* 7, nr. 3 (1935): 77.

³¹³ Rodhain en Henri Schouteden, "Les mœurs," 74-5.

voornamelijk in zijn geheel beschouwd, als deel van de Congolese fauna, waardoor er weinig of niets geschreven is over de conservatie specifiek van de okapi. Verder wordt duidelijk dat het MBK zich niet enkel als een publieke dienst wou voorstellen, maar zich ook actief wou opwerpen als onderzoekscentrum. De interne werking, organisatie en de wetenschappelijke activiteiten van de CZC illustreren de ontwikkelingen vanaf het interbellum. Deze tweedelige roeping was reeds beperkt zichtbaar via onder meer het werk van Fraipont uit 1907, maar de CZC wijst op de institutionalisering ervan en de invloed van Schouteden.

14 Wettelijk kader

14.1 Verdere ontwikkeling en inhoud

De eerdergenoemde koloniale autoriteit Edmond Leplae (zie het decreet van 1910) wierp in 1933 met zijn boek een kritische blik op de toenmalige wetgeving omtrent de grote jachtdieren in Belgisch Congo. Zijn werk opent met de stelling dat het Congolese wild met uitsterven bedreigd is en hij stelt hiervoor vier groepen verantwoordelijk. Hij zag niet enkel de inheemse bevolking, maar ook de kolonisator, de jagers die voor een korte tijd in Congo verblijven en de verzamelaars die werkten in opdracht van wetenschappelijke musea als schadelijk voor het dierenbestand. Leplae nam een pragmatische en rationele houding aan, waarbij hij iedereen tot op een zekere hoogte 'gelijk' wou beoordelen.³¹⁴ Hij stelde echter wel expliciet dat de inheemse bevolking de vijanden van de okapi waren.³¹⁵

Afbeelding 12. "Les ennemis de l'okapi: nains ou pygmées de la forêt de l'Aruwimi-Ituri."

De pygmeeën werden als anonieme en homogene groep duidelijk voorgesteld als de grootste bedreiging voor de okapi. Er werd verder expliciet verwezen naar het kleinere gestalte van de pygmeeën. Op de foto droegen de pygmeeën pijl en boog. Het lijkt ook of de rechtse man een kogelriem droeg.

³¹⁴ Leplae, *Les grands animaux de chasse*, 5.

³¹⁵ Leplae, *Les grands animaux de chasse*, 106.

Het koloniale beleid en de staat zou volgens hem krachtadiger kunnen optreden, zeker in vergelijking met de naburige kolonies. Hij gaf verschillende argumenten. Volgens hem werden er te veel vuurwapens en automatische geweren toegestaan werden bij de inheemse bevolking, al was het behoud van het inheemse recht op jagen volgens hem wel een rechtvaardige maatregel. Hij stelde ook dat de witte bevolking genoot van een ongelimiteerd en ongecontroleerd recht op jagen. Jachttoelatingen konden immers meermaals per jaar vernieuwd worden, nergens lag het toegelaten aantal doden per bepaald dier zo hoog. Er werd gebruik gemaakt van de meest moderne technieken. Bovendien werd de handel in *bushmeat* getolereerd en de export in dierenhuiden kon in alle vrijheid gebeuren, ondanks de jachtverboden op bepaalde dieren.³¹⁶ Ondanks de voorschriften en wettelijke kaders met betrekking tot de reglementering van de jacht, werd er volgens hem maar weinig in de praktijk effectief doorgevoerd en was dit vooral makkelijk te ontlopen.

Op de volgende pagina's wordt zijn standpunt en redenering verduidelijkt. Volgens hem was bescherming noodzakelijk, maar tot op een zekere hoogte. Hij schreef dat dieren ingezet moesten worden als hulpmiddel voor transport, waardoor de autochtone bevolking hiervan kon vrijgesteld worden. Hij benadrukte hiermee het economisch nut en de meerwaarde van de dieren. Volgens Edmond Leplae was de bescherming van dieren een praktische kwestie, geen emotionele, noch wetenschappelijke. Nochtans hechte hij belang aan de symbolische waarde van de dieren en spoorde hij aan om de zoölogische collecties van het MBK en de ZOO te verrijken, omdat België trotst kon putten uit de Congolese natuur, waaronder de "*rarissime okapi*". Om dit te realiseren, achtte Leplae de samenwerking nodig tussen de koloniale autoriteiten en wetenschappelijke actoren. Hierin werd duidelijk de link gelegd met de Belgische wetenschappelijke instituten en deze konden de symbolische waarde van de dieren realiseren en versterken en de koloniale onderneming ten goede komen.³¹⁷

Op 21 april 1937 werd uiteindelijk het oude decreet van 26 juli 1910 vervangen en vernieuwd. Deze ontwikkeling werd wederom aangestuurd door de Internationale Conventie van Londen, waarvan in 1933 een vernieuwde versie tot stand kwam. Het decreet werd sterk uitgebreid tot wel 73 artikels, om alle lacunes en hiaten van het vorige decreet aan en op te vullen, zoals de rechten van de inheemse bevolking. Algemeen werd vastgelegd dat iedereen moest beschikken over een administratieve toelating om te mogen jagen op heel het koloniaal territorium. Er waren verschillende soorten vergunningen, waaronder de wetenschappelijke, waarop alleen de niet-inheemse bevolking aanspraak

---

³¹⁶ Leplae, *Les grands animaux de chasse*, 5-8.

³¹⁷ Leplae, *Les grands animaux de chasse*, 9-11.

kon maken. De inheemse bevolking kon enkel een individuele of collectieve administratieve toelating bekomen.³¹⁸

In het decreet werd een uitdrukkelijk verschil gemaakt tussen de toegestane jachtraktijken van de inheemse bevolking en de niet-inheemse bevolking. De inheemse bevolking mocht enkel jagen op de ‘traditionele’ manier, zonder vuurwapens en slechts een beperkt aantal technieken waren toegelaten. Er mocht enkel en alleen gejaagd worden om te voorzien in voedsel of om handel te kunnen drijven onderling. Het was verboden om met de Europeanen te handelen, er mocht enkel vers vlees worden afgestaan.³¹⁹ De okapi bleef behoren tot de eerste categorie: dieren op wie de jacht en van wie de vangst verboden is aan iedereen die geen wetenschappelijke toelating heeft. Noch mogen deze dieren verhandeld worden, op geen enkele manier afgestaan of ontvangen worden, zonder wettige toelating. Volgens artikel 3 was het zelfs niet toegelaten om deze dieren te filmen of foto’s te nemen zonder wetenschappelijke toelating. Zelfverdediging gold nog wel, volgens artikel 12, maar vanaf nu moesten alle dieren, niet enkel olifanten, overgebracht worden aan de staat. Indien het een dier uit categorie I of II betrof, zoals de okapi, moesten de bevoegde autoriteiten zo snel mogelijk verwittigd worden, binnen de acht dagen, met voldoende bewijs van de situatie. Uiteindelijk bepaalde de gouverneur-generaal de toekomstige bestemming.³²⁰ Volgens Staner mochten de eetbare delen van de dieren wel gratis aan de inheemse bevolking worden overgemaakt.³²¹

Artikel 46 verduidelijkt de bepalingen rond de wetenschappelijke toelating. Deze werden enkel toegekend door de gouverneur-generaal aan personen die een erkende bevoegdheid bezitten binnen de natuurlijke wetenschappen of aan personen die officieel verbonden waren aan bekende wetenschappelijke instituten of in opdracht werkten hiervan om studiemateriaal te verzamelen, waarvoor de slachting of de vangst van een dier noodzakelijk was. De toelating beschreef de soort en het aantal dieren die gevangen of geslacht mochten worden, alsook de geldige regio en de particuliere condities. Deze werden gratis toegekend voor alle dieren buiten categorie I en II. Voor de okapi bedroeg het minimum bedrag echter 15.000 BF – vertienvoudigd tegenover het decreet van 1910 (1500 BF) - alleen de giraf (20.000 BF) en de witte neushoorn (25.000 BF) hadden een hogere prijs.³²² Verder legde het decreet concrete vereisten en bepalingen vast, zoals de reglementering van valkuilen

---

³¹⁸ Koloniale raad, *Expose des motifs*, 31.01.1936, met als bijlage het decreet van 26 juli 1910 (AAB, AGRI 445, 56/9).

³¹⁹ “Décret Chasse et Pêche, 21 avril 1937,” *Bulletin Officiel du Congo Belge* 30 (1937): 356-99.

³²⁰ “Décret Chasse et Pêche, 21 avril 1937,” *Bulletin Officiel du Congo Belge* 30 (1937): 356-63.

³²¹ Staner, *Chasse et pêche au Congo-Belge*, 190.

³²² “Décret Chasse et Pêche, 21 avril 1937,” *Bulletin Officiel du Congo Belge* 30 (1937): 378-9 en 396-7.

en -strikken, de handel in trofeeën, de export... Jagers werden ook verplicht om een jagersboekje bij te houden, waarin ze alles nauwkeurig moesten bijhouden; de plaats, de regio, de datum, de naam van het dier, het aantal...³²³

Het werk van Staner uit 1951 bevat een uitgebreide begeleidende tekst bij het decreet uit 1937. Hij schrijft hierin dat de bescherming van fauna en flora zelfs in het belang van de inheemse bevolking gebeurde. In bepaalde regio's waren de beschermde dieren volgens hem immers de enige bron van vlees. Dit was een paternalistische gedachte en houding. De inheemse jacht werd echter nog steeds beperkt, enkel hun 'voorouderlijke' rechten bleven gewaarborgd. De jacht om onder het mom van een autorisatie dierenhuiden te verschaffen aan Europeanen was compleet verboden. Wel konden de Europeanen op een officiële manier inheemse jagers inschakelen, maar dit moest aangevraagd worden bij de juiste instanties, schrijft Staner.³²⁴

Ondanks het wetgevende kader, bleven koloniale autoriteiten verschillende meningen verkondigen en kritiek uiten op het huidige systeem. Volgens sommige koloniale actoren mocht de Afrikaanse fauna die de ontwikkeling van de veestapel en de landbouw in de weg zou staan, niet beschermd worden. Hierin werden wilde dieren aanzien als een obstakel voor de economische ontwikkeling van de koloniale onderneming en deze dieren zouden enkel op speciale plaatsen bescherming mogen krijgen.³²⁵ De Waersegger schreef daarentegen in 1953 dat de koloniale autoriteiten tot op heden geen actieve houding hadden opgenomen in de bescherming van dieren, waardoor België er volgens hem nog niet geslaagd was in het engagement dat ze was aangegaan via de Internationale Conventie van Londen en haar eigen decreten. Hij gaf commentaar op jagers die zich niet houden aan de wet en de lokale agenten die de limieten van de reservaten in hun eigen administratie territoria niet respecteerden. Hij ondersteunde het idee om een officieel bureau op te richten met betrekking tot de jacht en de visvangst, de *Office de la Chasse et de la Pêche au Congo Belge*.³²⁶ Ook de kranten probeerden druk uit te oefenen op het koloniale beleid inzake de bescherming van dieren en de instelling van een officieel bureau. Dit bewees een artikel uit 1953 van de krant *Le Matin*:

*"Il est grand temps d'agir. Notre Congo est le seul territoire d'Afrique à compter encore des représentants d'espèces animales extrêmement rares, telles que l'okapi."*³²⁷

---

³²³ Staner, *Chasse et pêche au Congo-Belge*, 189 en 193.

³²⁴ Staner, *Chasse et pêche au Congo-Belge*, 184.

³²⁵ Charles Vander Elst aan Dubois, 07.01.1954 (AAB, AGRI 452, 45/8).

³²⁶ L. De Waersegger aan H. Gillardin, 09.02.1953 (AAB, AGRI 452, 45/8).

³²⁷ "Une mesure qui s'impose pour éviter le pire: la création de l'Office de la Chasse et de la Pêche," *Le Matin*, 08.04.1953.

Hier werd de okapi, als zeldzaamheid, gebruikt als pressiemiddel door de pers om de koloniale overheid tot actie te laten overgaan om dieren te beschermen.

14.2 Natuurparken en reservaten

Het allereerste nationale park op het Afrikaanse continent werd op 21 april 1925 in Congo opgericht, het Nationaal Albert Park (huidige naam: Nationaal Park Virunga), genoemd naar de toenmalige koning van België. Het was een integraal reservaat, waarbij Ross wijst op de holistische aanpak om een volledig ecosysteem te beschermen, niet uitsluitend gericht op enkele diersoorten. Belgische wetenschappers zoals Victor van Straelen, directeur van het Koninklijk Museum voor Natuurlijke Geschiedenis konden hiermee, volgens Ross, behoorlijk hun stempel drukken in internationale kringen. Doorheen de jaren 1920-30 zette de Belgische autoriteiten Groot-Brittannië dan ook aan om reservaten op te richten naar hetzelfde model in de naburige kolonies.³²⁸ Nochtans schrijft Pierre Staner dat de oprichting van het park de bescherming van de gorilla als initieel doel had.³²⁹

Professor Auguste Chevalier beschrijft het park in zijn artikel uit 1934. Het was in totaal 20 000 ha groot. Binnen de grenzen van het park was het verboden om te jagen, vangen, vernielen, verstoren... van de fauna en de flora. Dit was zelfs van toepassing op de dieren die niet genoten van juridische bescherming, alleen rechtmatige zelfverdediging was toegelaten. Er werd getracht om zoveel de natuur te 'vrijwaren' van zoveel mogelijk menselijke invloed met de gedachte, zoals Auguste Chevalier het omschrijft, de natuur te herstellen en te conserveren in zijn primitieve status.³³⁰ Hiermee werden de reglementering vastgelegd voor alle nationale parken die nog opgericht werden. In 1951 bedroeg de totale oppervlakte van alle nationale parken in Congo (Kagera, Garamba, Upemba en het Albert Park) samen 2.725.999 ha. Dit is bijna zo groot als België.³³¹

Belangrijk in de geschiedenis van nationale parken was de oprichting van het *Institut des Parcs Nationaux du Congo Belge* (IPNCB) op 26 november 1934.³³² Dit wetenschappelijke instituut stond als overkoepeld orgaan in voor het beheer van de Congolese nationale parken, de bescherming van de fauna en flora, de stimulatie van wetenschappelijke onderzoek, alsook het toerisme, zolang dit compatibel was met de bescherming van de natuur binnen de gebieden overeenkomstig met de

---

³²⁸ Ross, *Ecology and Power*, 266-9.

³²⁹ Staner, *Chasse et pêche au Congo-Belge*, 202.

³³⁰ Auguste Chevalier, "La Protection de la Nature au Congo belge et le rôle du Roi des Belges, Historique du Parc National Albert," *Journal d'agriculture traditionnelle et de botanique appliquée* 14, nr. 153 (1934): 318-21.

³³¹ Staner, *Chasse et pêche au Congo-Belge*, 202.

³³² Pouillard, "Conservation et Captures Animales," 581.

nationale parken. Victor Van Straelen werd de eerste voorzitter van de organisatie.³³³ Het IPNCB moest elk jaar verslag uitbrengen aan de minister van koloniën over de gevoerde activiteiten en de bekomen resultaten.³³⁴ Pierre Staner schreef in 1951 dat de bescherming van fauna en flora allerlei voordelen had, niet enkel voor de dieren zelf, wetenschappers konden ideale observaties uitvoeren binnen het kader van de parken, gevrijwaard van de versturende invloed van de mens, om Congo uiteindelijk beter te leren kennen.³³⁵ Staner steunde het wetenschappelijk onderzoek en de belangen om Congo te ontsluiten. F. Matagne, diensthoofd van de jacht en visvangst binnen het departement landbouw van de koloniale overheid, communiceerde aan Staner in 1954 dat het instituut het volgende idee moest accepteren om de problematieken rond de jacht en de visvangst mee te bespreken en behandelen:

*“l'idée d'une exploitation rationnelle du capital gibier et poisson en dehors des réserves intégrales qu'il ministre”.*³³⁶

Er werd dus geacht dat de rationele exploitatie van het wildkapitaal voorop moest staan waar mogelijk. Deze redenering moest volgens Matagne integraal onderdeel uitmaken van de werking van het IPNCB. Bovendien kon het IPNCB zelf de beschermingsmaatregelen opgelegd door de decreten in de parken opheffen voor bepaalde personen in bepaalde gevallen, schreef Staner. Ten eerste indien er aanpassingen uitgevoerd moesten worden aan het landschap of dierlijk materiaal verworven moest worden voor wetenschappelijk werk en onderzoek. Ten tweede kon het noodzakelijk zijn om in te grijpen op een of andere manier om de conservatie van bepaalde diersoorten in goede banen te leiden. Verder was het toegestaan om dieren van dichtbij te benaderen, te fotograferen, te vangen of zelfs te doden, om de gedragingen van dieren te bestuderen. Tenslotte werden de beperkingen opgeheven indien het bestaan van de pygmeeën gewaarborgd moest worden, die in de parken leefden.³³⁷ Het waren vage bepalingen die voor veel interpretatie vatbaar waren. De laatste stelling liet toe om dus in te grijpen in het leven van de pygmeeën onder het mom van de bescherming ervan.

14.2.1 Beschermde ruimte voor de okapi

Op de onderstaande kaart uit 1940 blijkt dat er drie algemene - geen gedeeltelijke - jachtreservaten bestonden in het verspreidingsgebied van de okapi. Hieruit blijkt dat de strategie toegepast werd om het landschap onder te verdelen in bepaalde afgebakende beschermde zones om de natuur en dieren hierin te beheren. Het jachtreservaat, ten zuiden van Buta (9) werd opgericht in 1930 en gewijzigd in

---

³³³ Pouillard, “Conservation et Captures Animales,” 581.

³³⁴ Staner, *Chasse et pêche au Congo-Belge*, 212.

³³⁵ Staner, *Chasse et pêche au Congo-Belge*, 205.

³³⁶ F. Matagne aan Staner, 01.04.1954 (AAB, AGRI 187, 59 C), 2.

³³⁷ Staner, *Chasse et pêche au Congo-Belge*, 218.

1932. Nummer 10, ten zuidwesten van Lubero, werd ingesteld op 1 december 1938. Het derde, nummer 11 gelegen ten noordwesten van Irumu, werd ook in datzelfde jaar opgericht, niet veel later, op 10 december. Er waren geen jachtreservaten specifiek gericht op de okapi, zoals er wel bijvoorbeeld nijlpaard- en olifantenreservaten bestonden.³³⁸ Verder onderzoek zou de oprichtingsdecreten kunnen besturen om het specifieke karakter en de omstandigheden uit te zoeken.

Afbeelding 13. 'Nationale parken en jachtreservaten in Belgisch Congo en het mandaat gebied Ruanda-Urundi' (1940)

³³⁸ Serge Frechkop, *Beschermde dieren in Belgisch Congo* (Brussel: Marcel Hayez, 1943), 356-7.

Pas op het einde van de koloniale tijd, rond 1957, werden er officiële voorstellen gedaan om een park op te richten voor de okapi, meer dan vijftig jaar na zijn ontdekking. Het IPNCB wees het ministerie van koloniën op het feit dat de okapi, alsook de gorilla, problematisch weinig voorkwam in de reeds bestaande Congolese nationale parken.³³⁹ De typisch Congolese natuurlijke gebieden en de bijzondere diersoorten moesten beschermd worden. Volgens Van Straelen, president van het IPNCB, liep de okapi immers het risico om volledig te verdwijnen, indien er geen bijzondere maatregelen genomen werden. Hij gebruikte tevens als argument dat het nationaal park dat men wou creëren in het bassin van de Tshuapa niet geschikt was voor de okapi, omdat de okapi niet voorkomt in gebieden met een regenregime van 200 mm regen en meer.³⁴⁰ Het verspreidingsgebied van de okapi bepaalde dus de plaats waar het nationale park zou opgericht worden, waardoor de okapi dit proces gestuurd heeft.

Dus om een nationaal park op te richten met de ideale omstandigheden voor de okapi liet het IPNCB een onderzoek uitvoeren om alle mogelijke inlichtingen over de okapi te verzamelen. De menselijke bezetting werd in kaart gebracht, alsook de verspreiding van de okapi (en de gorilla). Er werd bovendien rekening gehouden met de mijnbouw compagnieën. Op basis van deze gegevens kon uiteindelijk een ontwerp gemaakt worden voor een park met de 'ideale condities' voor de okapi. Deze gegevens werd gedetailleerd uitgetekend op onderstaande zelfgemaakte kaart. Binnen een zogenaamd 'praktisch onbewoond' stuk van 2.500.000 ha werd een integraal reservaat voorgesteld van 600.000 ha, tussen Bafwasende en Lubutu in de Orientale provincie, met de naam Nationaal Park van Maiko. Het was begrensd met natuurlijke riviergrenzen. Op het 'praktisch onbewoond' gebied woonden toch nog 250 volwassen mannen, stelde het lokale comité van de jacht. Zij waren naar eigen zeggen, een paar jaar geleden wegens 'administratieve redenen' uit Masisi naar Angumu gekomen. Ze stelden voor om deze zone - indien de bevolking niet verplaatst kon worden - om te vormen tot een station, aangezien Angumu een interessante zoölogische locatie was en deze mensen de enige werkkrachten in de buurt waren. Er werd getracht om de economische belangen, het wetenschappelijke onderzoek en het toerisme zoveel mogelijk te ondersteunen en te verzoenen met elkaar.³⁴¹

Vervolgens werd dit voorstel onderzocht door het ministerie van koloniën, het departement landbouw. Over Angumu werd besloten om dit toch buiten de grenzen te houden van het park. Naar eigen zeggen om de 75.000 hectaren te behouden voor de inheemse bevolking om hun jachtrechten

---

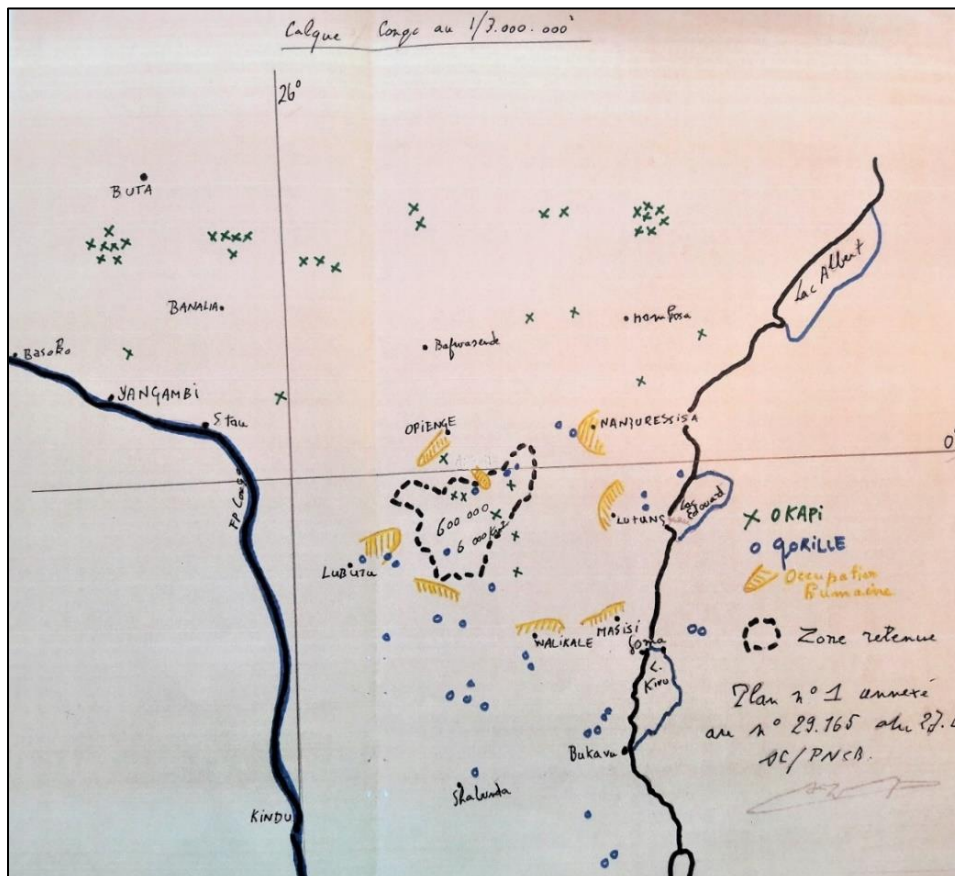
³³⁹ Dit proces loopt gelijklopend met de bespreking en de ontwikkeling van het huidige nationaal park Kahuzi-Biega; Camille Donis aan Victor Van Straelen, 27.06.1957 (AAB, AGRI 30, 2).

³⁴⁰ Victor Van Straelen aan Auguste Buisseret, 10.10. 1957 (AAB, AGRI 30, 2).

³⁴¹ Camille Donis aan Victor Van Straelen, 27.06.1957 (AAB, AGRI, 30, 2); Uittreksels van de proces verbalen van de lokale comités van de jacht, 1958 (AAB, AGRI, 30, 2).

en hun cultuur te blijven uitoefenen. Het leek het ministerie toch ongeschikt om deze mensen twee jaar later opnieuw te onteigenen. Aanvullend schreven ze dat deze bevolking relatief kalm was. Nog twee andere inheemse dorpen werden ook vrijgesteld. Hieruit zou men kunnen stellen dat er toch rekening gehouden werd met de inheemse bevolking in de opmaak van het park, maar desalniettemin werd de inrichting van de ruimte volledig bepaald door de koloniale overheid en waren de doorslaggevende factoren voor het ministerie van koloniën echter de mijnbouwbelangen in de regio. Het park moest vooral buiten het vaarwater blijven van de *Compagnie du chemin de fer du Congo Supérieur aux Grands Lacs Africains*. Er moest ook nog gewacht worden op de goedkeuring van het Nationaal Comité van Kivu, de exploitatie compagnie.³⁴²

De toenmalige politieke situatie in de aanloop naar de onafhankelijkheid zorgde voor moeilijkheden, schrijft Van Straelen.³⁴³ Hierdoor zal het park uiteindelijk pas in 1970 na de koloniale tijd officieel ingehuldigd worden.³⁴⁴

Afbeelding 14. Camille Donis, 'Calque Congo au 1/3.000.000'

Er werd rekening gehouden met verschillende factoren. Deze kaart bewijst de aanwezigheid van verschillende groepen mensen in het leefgebied van de okapi. Er werd voorgesteld om centraal tussen deze groepen mensen een park op te richten. Nochtans kwamen de meeste okapi's, zoals aangeduid op de kaart, meer voor naar het noorden.

³⁴² R. Scheyven aan Van Straelen, 27.01.1960 (AAB, AGRI 30, 2).

³⁴³ Van Straelen aan August de Schryver, 27.01.1960 (AAB, AGRI 30, 2).

³⁴⁴ John A. Hart en Jefferson S. Hall, "Status of Eastern Zaire's Forest Parks and Reserves", *Conservation Biology* 10, nr. 2 (1996): 318.

15 Politiek en praktijk van verwerven

15.1 Officiële koloniale toe-eigening van de okapi

Er was een sterke interesse in het levend vangen, het onderhouden en het kweken van levende okapi's vanuit de koloniale autoriteiten, gericht op de toevoer van dierentuinen. Dit bewijzen de verschillende individuen en organisaties die aangesteld werden om okapi's levend te vangen en/of te onderhouden, waarbij de okapi's als bezit en eigendom beschouwd werden van de kolonie.³⁴⁵

Er moeten in dit opzicht drie individuen en één organisatie vermeld worden die de officiële toelating kregen. In het begin was vooral Hutsebaut belangrijk. Hij was een Norbertijnse broeder, werkzaam op de missie in Buta. In 1928 kreeg Hutsebaut de officiële toelating van de koloniale administratie.³⁴⁶ Nick De Meersman heeft de persoon van Hutsebaut uitgebreid besproken in zijn masterproef, met een heel biografisch gedeelte, een uitwerking van zijn relatie met de okapi, de verwerving en de domesticatie ervan en zijn relatie tot de koloniale autoriteiten. Hij zorgde voor de tweede levende okapi in de Zoo van Antwerpen in 1928, gekregen via de koloniale autoriteiten met als opdracht deze te verzorgen en in leven te houden.³⁴⁷ Dit komt verder nog aan bod.

In 1928 waren de koloniale autoriteiten op de hoogte van de 'bekommernissen' van Hutsebaut, die hij ook gedeeld had met de CZC, namelijk dat vele jonge okapi's, waarvan de ouders gedood werden, stierven omdat de inheemse bevolking schrik had voor sancties, waardoor deze niet naar zijn post in Buta gebracht werden. De koloniale autoriteiten vonden dat de broeder de specialist was in het grootbrengen, de acclimatisatie en het in leven houden van wilde dieren. Bovendien werd er gesteld dat dit een uitstekende bron zou zijn voor de ZOO en het MBK. Daarom wilden de koloniale autoriteiten de wensen van Hutsebaut inlossen. Ten eerste moest Hutsebaut de speciale en algemene toelating krijgen om levende of dode dieren, waarvan de jacht, de vangst en de handel verboden was bij wet, te mogen vangen, kopen, ontvangen, bijhouden... Wegens de wettelijke beperkingen mocht er immers niet gehandeld worden tussen de Europeanen en de inheemse bevolking, de manier bij uitstek voor Hutsebaut dus om levende okapi's te verwerven. Ten tweede moest er voorzien worden in een budget. De directeur-generaal stelde 10.000 frank voor om de inheemse chefs die dieren aanboden te compenseren in natura (wapens, poeder...) of geld. Hiermee konden ze anderen ook aansporen. De directeur-generaal herinnerde zich dat de ZOO of het MBK zou kunnen beschikken over de middelen om toe te komen aan deze vraag.³⁴⁸ De koloniale autoriteiten stonden dus achter het idee om de

---

³⁴⁵ M. Maquet aan P. Ryckmans, 18.03.1942 (AAB, GG 19339).

³⁴⁶ Pouillard, "Conservation et Captures Animales," 584.

³⁴⁷ Mits een kritische lezing, zie Nick De Meersman, "Natuur is eigendom van de staat. Gebruik van natuurlijke bronnen en wilde dieren in de koloniale wereld" (masterproef, Universiteit Gent, 2013), 124-45.

³⁴⁸ Directeur-generaal aan secretaris-generaal, 30.10.1928 (AAB, AGRI 449, Varia IV 115)

'illegale' jacht en vangst door de inheemse bevolking aan te moedigen voor de verwerving van okapi's en ze wilden de ZOO en het MBK laten opdraaien voor de financiering. Er was geen sprake van de bescherming van de okapi.

Verder stond Hutsebaut dus ook rechtstreeks in contact met het MBK en de CZC en er vond een uitwisseling van expertise plaats. Het MBK kon Hutsebaut namelijk helpen bij het grootbrengen en het in leven houden van dieren, omdat het MBK de doodsoorzaken van overleden dieren kon onderzoeken.³⁴⁹ De wetenschappelijke kennis van het MBK werd dus in rechtstreeks verband gebracht met levende okapi's. Ik heb ervoor gekozen om Hutsebaut niet verder uit te werken. Verder onderzoek zou de relatie tussen religieuze missies en ordes en de bescherming en de exploitatie van dieren tijdens de koloniale tijd meer kunnen onderzoeken, maar dit is echter niet relevant voor mijn onderzoek.

De tweede naam die vervolgens in dit opzicht vermeld moet worden, is die van de Amerikaan Patrick Putnam.³⁵⁰ Hij kreeg de officiële autorisatie tussen 1935 en 1940, waarbij hij minstens 18 okapi's gevangen zou hebben, schrijft dr. Pouillard.³⁵¹ Hij kreeg deze speciale vergunning van de Belgische overheid om okapi's te vangen en op te sluiten om deze te bestuderen. Opmerkelijk was de techniek van Putnam om okapi's trachten te onderhouden in extreem propere omstandigheden en steriele omgevingen. Het werd met een ziekenhuis vergeleken.³⁵²

Uit een brief uit 1936 aan de gouverneur-generaal werd aangeraden om de teelt van okapi's in stilte verder te zetten, zonder publiekelijke communicatie, omdat de media commentaar had gegeven op de drastische situatie. Er zouden namelijk veel okapi's omkomen tijdens de vangst en in gevangenschap. De secretaris-generaal sprak in opdracht van het ministerie van koloniën en stelde dat intestinale parasieten voornamelijk de problemen veroorzaakten en hierdoor dus de uitwerpselen onderzocht moesten worden. In dit opzicht werd de gebruikte techniek van Putnam genoemd om de okapi's in perfecte schoonheid te onderhouden, een techniek die ook bij Hutsebaut voorkwam. Okapi's werden namelijk in een stal op een harde oppervlakte van cement ondergebracht, dat regelmatig schoon werd gemaakt. Volgens de koloniale autoriteiten was dit de echte methode om okapi's te conserveren in gevangenschap.³⁵³ Deze steriele omgeving en ondergrond was allesbehalve natuurlijk

---

³⁴⁹ De Meersman, "Natuur is eigendom van de staat," 129.

³⁵⁰ Voor meer informatie over Putnam zie onder andere: Mark, Joan T. *The King of the World in the Land of the Pygmies*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1998; zijn visie op de okapi, zie: Putnam, Patrick. "There Is Such an Animal". In *As Told at The Explorers Club: More Than Fifty Gripping Tales Of Adventure*, uitgegeven door George Plimpton. Connecticut: The Lyons Press, 2003.

³⁵¹ Pouillard, "Conservation et Captures Animales," 584-5.

³⁵² Mark, *The King of the World*, 78.

³⁵³ Secretaris-generaal aan P. Ryckmans, 12.09.1936 (AAB, AGRI 552, 32).

voor de okapi en waarschijnlijk had dit ook een invloed op het welzijn van het individu in gevangenschap. Bovendien waren de noties gevangenschap en conservatie geen tegengestelden. Er werd duidelijk ingezet vanuit de koloniale autoriteiten om kweekprogramma's rond de okapi op poten te zetten. Dit bewijst een briefwisseling tussen de gouverneur-generaal in Congo en de minister van koloniën in Brussel. Op het einde van de jaren dertig werden er immers instructies gegeven om meer okapi's te vangen en er moest bestudeerd worden of de kweek van de okapi's verdubbeld kon worden. Congo en Brussel zaten hierin op dezelfde lijn.³⁵⁴ Verder onderzoek zou de rol van Putnam in dit opzicht kunnen onderzoeken. Hij werd veel genoemd in de bronnen in het AAB, maar dit is wederom niet relevant voor mijn thesis.

Hutsebaut en Putnam rekenden vooral op de toevoer van levende okapi's door de inheemse bevolking. De missie van jachtofficier Swaluë, die reeds eerder vermeld was, werd officieel aangesteld in augustus 1938 en hij organiseerde zelf de vangst.³⁵⁵ Hij had meerdere okapi's gevangen tussen 1938 en 1940, nabij Stanleyville, met de bedoeling om deze te temmen. Hij deed beroep op de expertise van Hutsebaut.³⁵⁶ Bovendien had hij de inheemse techniek om okapi's te vangen toegeëigend en aangepast, opdat de okapi zich zo weinig mogelijk zou bezeren of doodgaan, stelde M. Maquet, de provinciegouverneur van Stanleyville. Hij had de bodem namelijk bedekt met een zacht kussen van bladeren. Er werden in totaal 76 vallen geïnstalleerd. Deze techniek wordt verder nog uitgebreid besproken. M. Maquet schreef in zijn brief aan de gouverneur-generaal dat er op twee jaar tijd 32 okapi's gevangen werden, waarvan er 16 individuen overleden, ofwel door de val ofwel na enkele dagen of weken in gevangenschap en twee individuen waren ontsnapt. Swaluë kon daarom maar ongeveer de helft in leven houden, namelijk 14 individuen.³⁵⁷ Er werd gesteld dat elke okapi die gevangen werd eigendom was van de kolonie en Swaluë kreeg een premie per okapi die drie maanden gevangenschap overleefd had.³⁵⁸ Er werd dus expliciet aangespoord vanuit de koloniale autoriteiten om okapi's zo lang mogelijk in leven te houden in gevangenschap. Swaluë verstuurde uiteindelijk de individuen die naar eigen zeggen volledig tam en gezond waren naar een verzamelingsstation in Stanleyville.³⁵⁹ Dit station zal uiteindelijk de ontwikkeling van een dierentuin in Stanleyville in 1951

---

³⁵⁴ P. Ryckmans aan A. de Vleeschauwer, 25.01.1939 (AAB, AGRI 552, 39).

³⁵⁵ M. Maquet aan P. Ryckmans, 27.05.1941 (AAB, GG 19339).

³⁵⁶ Swaluë, *L'okapi*, 1.

³⁵⁷ M. Maquet aan P. Ryckmans, 27.05.1941.

³⁵⁸ R. Dufour, L. Dohogne en P. Liegeois aan de P. Ryckmans, 25.05.1939 (AAB, GG 19339)

³⁵⁹ Swaluë, *L'okapi*, 1.

ondersteunen.³⁶⁰ In het vangstation bleven de okapi's ook niet lang in leven. Maquet communiceerde hierover met de gouverneur-generaal. Elke okapi werd uitgebreid geobserveerd en onderworpen aan een autopsie na overlijden. Volgens Maquet waren verschillende okapi's in een slechte staat toegekomen, met verwondingen. Okapi's ter plaatse hadden gewelddadige uitbarstingen en paniekaanvallen. Er was sprake van een okapi die hierdoor gevallen was en overleden was aan zijn verwondingen. Een andere was blind geworden en deze handicap en zijn verlies van zicht zorgde voor een 'dood door afsterving'. De koloniale autoriteiten stelde echter dat men het niet zo slecht deed en de meeste overleden waren door parasieten, iets dat vermeden zou kunnen worden op termijn.³⁶¹

Uiteindelijk werd op 1 januari 1947 de koloniale organisatie *Groupe de Capture des Okapis* (GCO) opgericht, met jachtofficier Jean de Medina aan het hoofd. De GCO fuseerde met het *Station de Domestication des Eléphants* in 1951 tot het *Station de la Chasse*.³⁶² Er zouden 25 autochtonen in dienst geweest zijn van de GCO, die elk verantwoordelijk waren voor tien vallen. Indien deze verantwoordelijk waren voor verschillende vallen, zou er sprake kunnen geweest zijn van 250 vallen om okapi's te vangen.³⁶³ Er werd dus getracht om okapi's op zeer grote schaal te kunnen toe-eigenen. Verder bleek uit interne briefwisseling dat er volgens Medina te veel pygmeeën in de gebieden leefden waar de okapi's zich bevonden en dit belemmerde de vangst, omdat de okapi's wegbleven. De aanwezigheid van de pygmeeën werd dus als een storende factor aanzien. Toch was er sprake van een vangst aan een snel tempo. Medina gaf mee dat er twaalf individuen op vier maanden tijd gevangen waren, zonder verlies. Er zou wel een okapi ontsnapt zijn na drie maanden in gevangenschap. Okapi's legden zich dus niet neer bij hun gevangenschap. Verder zette men zich actief in om de risico's op overlijden zo klein mogelijk te houden. Een van de oplossingen, gebruikt door de GCO, was het installeren van de vallen in de nabijheid van wegen, waardoor okapi's binnen het uur verplaatst konden worden naar het kamp. Bovendien werd een deel van het transport uitgevoerd via een veerboot, in plaats van per camion. Dit verkorte de transportperiode.³⁶⁴

15.2 Aanvragen en toelatingen

Uit een brief van het ministerie van koloniën uit 1930 aan de gouverneur-generaal in Congo blijkt dat ze enerzijds vele aanvragen van nationale en internationale wetenschappelijke instellingen kregen om okapi's levend te mogen vangen of doden. Anderzijds wezen instituties het ministerie van koloniën op

---

³⁶⁰ Agatha Gijzen en Steven Smet, "Seventy Years Okapi, Okapia Johnstoni (Sclater, 1901): A Legend Came True," *Acta Zoologica et Pathologica Antverpiensia* 59 (1974): 11.

³⁶¹ M. Maquet aan P. Ryckmans, 14.03.1942 (AAB, GG 19339).

³⁶² Pouillard, "Le jardin zoologique et le rapport à la faune sauvage," 1205.

³⁶³ Heini Hediger, "A Lifelong Attempt to Understand Animals," in *Studying Animal Behavior: Autobiographies of the Founders*, uitgegeven door Donald A. Dewsbury (Chicago: University of Chicago Press, 1985), 159.

³⁶⁴ J. De Medina aan P. Offermann, 30.09.1951 (AAB, AGRI 187, 59 ch).

de snelle verdwijning van de okapi en de noodzaak om de jacht en vangst volledig te verbieden. Daarop ging er op vraag van het ministerie een vragenlijst rond bij zoveel mogelijk koloniale agenten in de gebieden waar de okapi voorkwam om de verspreiding en het aantal okapi's in kaart te kunnen brengen. Het ministerie bepaalde dat ze op basis van deze informatie een standpunt konden innemen met betrekking tot de vele aanvragen die ze kregen. De volgende vragen werden gesteld:

- Leeft de okapi in uw territorium of in de regio waar U woont?
- Wat zijn de inheemse namen?
- Zou u een aantal - of een schatting - kunnen geven van de okapi's die leven in uw regio?
  - Zijn deze zeldzaam, frequent, talrijk of zeer talrijk?
- Ondanks het jachtverbod op de okapi, jaagt de inheemse bevolking nog?
  - Wordt de okapi speciaal gezocht door de inheemse jagers of per ongeluk neergehaald?
Zijn de slachtoffers talrijk?
- Hoeveel okapi's worden er per jaar afgeslacht?³⁶⁵

Men was vooral geïnteresseerd in de inheemse jacht en hoeveel okapi's zij zouden doden. Ondanks de vaststaande officiële bescherming van de okapi, blijkt hieruit toch enige onzekerheid en twijfel te heersen bij het ministerie in welke houding ze moesten aannemen. Het discours en de praktijken omtrent de okapi waren dus in evolutie en onderhevig aan verandering. Internationale en nationale wetenschappelijke actoren en instituties hadden dus invloed op het ministerie van koloniën. Er was ruimte voor reflectie over de vraag of ze de okapi wel moesten beschermen of niet. Ik zou hieruit dus kunnen afleiden dat de bescherming van de okapi dus niet expliciet en zonder voorwaarden vast stond, waardoor er dus niet gehandeld werd vanuit het belang van de okapi zelf.

Volgens een lijst uit het AAB werden er tussen 1925 en 1936 wel 27 binnen- en buitenlandse aanvragen ingediend die ofwel specifiek gericht waren op de okapi - 15 aanvragen - ofwel een algemene toelating vroegen voor alle beschermde dieren - 12 aanvragen. Tien van de vijftien specifieke expedities op de okapi werden toegelaten, waarbij in totaal veertien okapi's gevangen of gedood mochten worden. Zeven van de twaalf algemene expedities mochten plaatsvinden, zoals die van de Prins van Wales. De uiteindelijke invloed van deze expedities is moeilijk in beeld te brengen, omdat de resultaten van sommige expedities onbekend bleven voor de koloniale autoriteiten "*résultat inconnu*".³⁶⁶ Noch werd er een duidelijk onderscheid gemaakt tussen een toelating om te jagen of te vangen, waardoor het moeilijk wordt om een totaal beeld te schetsen van het aantal okapi's die gevangen of gedood werden.

---

³⁶⁵ Secretaris-generaal aan Auguste Tilkens, 21.02.1930 (AAB, AGRI 449, Varia IV 129).

³⁶⁶ *Demandes recues au departement des colonies pour chasse au gorille et animaux rares*, z.d. (AAB, AGRI 434, 65, 1/A).

Baetens schreef dat er gedurende de periode van 1919 tot 1960 dertig mannelijke okapi's en achttien vrouwelijke okapi's - 48 okapi's in totaal - op transport gezet waren uit Congo naar het buitenland. Hiervan zijn er, volgens hem, negentien overleden tijdens het transport of tijdens het eerste jaar in het buitenland. Het was dus zeker niet vanzelfsprekend om okapi's uit Congo te halen en in leven te houden. Slechts negenentwintig individuen bleven dus iets langer in leven.³⁶⁷ Dit brengt echter niet in kaart hoeveel okapi's er effectief gevangen waren en gestorven zijn. Er ging nog een heel proces vooraf vooraleer okapi's effectief op transport gezet werden uit Congo, een proces dat ook gekenmerkt werd door hoge sterfteaantallen. Mogelijks werden er ook pogingen ondernomen om okapi's illegaal buiten Congo te smokkelen. Een nauwkeurig onderzoek van elke expeditie die heeft plaatsgevonden in Congo zou een duidelijker overzicht kunnen bieden hierover.³⁶⁸

Wel staat vast dat de besluitvorming van de Belgische koloniale autoriteiten allesbehalve op punt stond. Sommige expedities werden goedgekeurd, anderen niet of uiteindelijk toch wel goed- en/of afgekeurd, wegens verschillende redenen. Ik heb de briefwisseling omtrent de aanvraag van de Belg Julien Fontaine in beeld gebracht, deze is veelzeggend over de houding van de Belgische autoriteiten. Op 20 maart 1936 werd vanuit de Italiaanse ambassade aan buitenlandse zaken een verzoek gedaan om de overdracht van okapihuid en een skelet door Julien Fontaine aan de Universiteit van Florence goed te keuren. Julien Fontaine, Belg, wonend in Congo, was in het bezit gekomen, naar eigen zeggen, van een okapi die de inheemse bevolking dood had teruggevonden in het bos. De Italiaanse ambassade bevestigde dit en gaf een opsomming van de feiten, waaruit duidelijk blijkt dat de Italiaanse ambassade op de hoogte was van de voorwaarden om het verzoek goed te kunnen keuren. Er werd expliciet vermeld dat de okapi niet tijdens de jacht gedood was, er op tijd gecommuniceerd werd met de voorziene koloniale autoriteiten en deze gift zou van onnoemelijke wetenschappelijke waarde zijn.³⁶⁹ In eerste instantie werd het verzoek goedgekeurd, indien de Italiaanse overheid formeel kon verzekeren dat Fontaine geen financiële winst zou boeken uit deze gift.³⁷⁰

Ondanks deze voorlopige goedkeuring, werd het verzoek toch vrij rap in vraag gesteld en herdacht, waarop gevraagd een onderzoek gevraagd werd om uit te zoeken of Fontaine wel degelijk de rechtmatige en geldige eigenaar was. Het artikel II uit het decreet van 26 juli 1910 stelde immers dat het in elke regio verboden is, om op eender welke titel, wilde dieren, waarop de jacht niet toegelaten is, te bezitten, te koop te stellen, te ontvangen, te transporteren of door te geven. Het werd weinig

---

³⁶⁷ Baetens, *De roep van het paradijs*, 190.

³⁶⁸ *Demandes recues au departement des colonies pour chasse au gorille et animaux rares*, z.d.

³⁶⁹ Vannutelli-Rey aan Paul Van Zeeland en Paul Henri Spaak, 20.03.1936 (AAB, AGRI 450, 40.1).

³⁷⁰ Administrateur-generaal aan Paul Van Zeeland, 02.04.1936 (AAB, AGRI 450, 40.2).

waarschijnlijk geacht dat de pygmeeën die de okapi dood gevonden hadden dit recht verleend werden, waardoor deze overblijfselen illegaal verkregen werden door Fontaine en dus toebehoren aan de staat: *“Les dépouilles trouvées d’animaux protégés soient propriétés de la Colonie”*.³⁷¹

Tot slot begon men de positie van Fontaine zelf in vraag te stellen. Het was immers opmerkelijk dat een Belg een overdracht deed aan een instelling in het buitenland en niet aan een museum in België. Daarop vermoedde de Belgen een samenzwering met Gatti (zie eerder). Men vreesde dat Gatti achter dit verzoek zat en deze man had geen goede reputatie meer bij de koloniale autoriteiten sinds zijn expeditie, waarbij hij het toegelaten aantal dieren overschreden had.³⁷² Fontaine ontkent zijn verbodenheid met Gatti, maar hij vertelt dat hij de rechtmatige autorisatie van iemand anders verkregen had, omdat deze geen tijd meer had. Fontaine probeert de zaak te redden door extra te vermelden dat hij de okapi huid gered heeft uit een inheemse groep en enkel een wetenschappelijk doel nastreefde. Dit werd bevestigd door de Italiaanse ambassade.³⁷³

Uiteindelijk vond de vicegouverneur generaal P. Ermens dat er niets op de attitude van Fontaine aan te merken was, maar hij was toch geen voorstander. Men zou immers het risico kunnen lopen om anderen aan te sporen. Bovendien was de jacht en de vangst van de okapi formeel altijd verboden, waarbij trofeeën zonder geldige voorwaarden onwettig zijn. De administrateur-generaal van de koloniën communiceerde tenslotte dat toelatingen niet doorgeven mochten worden en dat Fontaine sowieso geen dier mocht bezitten waarop de jacht verboden was. Hierop werd besloten om vanuit de overheid de overdracht en alle kosten op zich te nemen en dus toch te volbrengen, uit eigen naam.³⁷⁴

Deze casus rond Julien Fontaine laat duidelijk de houding van de koloniale autoriteiten zien. We kunnen afleiden dat er ondanks een bepalend wetgevend kader geen standaard procedure was, maar door communicatie met verschillende kanalen, de Italiaanse ambassade, actoren van het ministerie van koloniën en de koloniale overheid in Congo, Fontaine zelf... kwamen de koloniale autoriteiten tot een besluit. Uiteindelijk werd er wel teruggегrepen naar de wetgeving, om de positie van Fontaine in vraag te stellen. De overdracht van autorisaties was immers verboden. Uiteindelijk heeft België de schenking als diplomatieke zet geïnstrumentaliseerd en hiermee duidelijk gemaakt dat alleen de

---

³⁷¹ Directeur-generaal aan Edmond Rubbens, 09.04.1936 (AAB, AGRI 450, 40.4).

³⁷² Administrateur-generaal aan Pierre Ryckmans, 17.04.1936 (AAB, AGRI 450, 40.5).

³⁷³ Julien Fontaine aan Pierre Ryckmans, 02.06.1936 (AAB, AGRI 450, 40.6).

Vannutelli-Rey aan Paul Henri Spaak, 16.08.1939 (AAB, AGRI 450, 40.7).

³⁷⁴ P. Ermen aan Edmond Rubbens, 06.08.1936 (AAB, AGRI 450, 40.8); Administrateur-generaal aan Pierre Ryckmans en Paul Henri Spaak, 14.09.1936 (AAB, AGRI 450, 40.9).

koloniale overheid de rechtmatige eigenaar is van de okapi en alles met betrekking tot de okapi onder het staatsmonopolie valt.

15.2.1 Verspreiding van de okapi's

Om de verspreiding van okapi's te beheren, werd er een ranglijst opgesteld vanuit de koloniale administratie, dienst Jacht en Visvangst, waarin alle instituties die in aanmerking kwamen voor een okapi werden opgenomen in volgorde van hun ingediende aanvraag: *"liste par ordre de priorités des Institutions de caractère culturel auxquels les Okapis pourront être accordés"*.³⁷⁵ De lijst benadrukte dat de toevoer van okapi's gereserveerd was voor wetenschappelijke en/of culturele instellingen. Verder werden de specifieke condities bijgehouden per zaak, i.e. hoeveel okapi's ze vroegen, hoe de handel zou verlopen, wanneer hun aanvraag ingediend werd, de bijkomende correspondentie en speciale opmerkingen van de koloniale autoriteiten. In een briefwisseling tussen F. Matagne en Staner werd de lijst opgenomen als bijlage met de stand van zaken in 1953. Het waren allemaal dierentuinen, onder meer die van Rome, Londen, Glasgow, San Diego, New York, Rio de Janeiro en Pretoria. Er was dus een wereldwijde vraag naar okapi's. In totaal waren er veertien instituties opgenomen op de lijst die samen twintig okapi's vroegen, bestaande uit 6 koppels en 8 individuen. De interesse in de reproductie van okapi's was dus ook bijzonder groot bij de buitenlandse dierentuinen, vandaar de vraag naar 'koppels' okapi's. De dierentuin uit Washington stond op nummer één en zijn aanvraag dateerde van 26 november 1947. Sommige okapi's werden gratis afgestaan, anderen dierentuinen communiceerden dat ze geen geld hadden. Een plaats op de lijst gaf de instellingen wel niet de volle honderd procent zekerheid dat ze wel degelijk een okapi zouden kunnen bemachtigen, sommige procedures waren onder andere onderbroken.³⁷⁶

In de bijhorende brief aan Staner werd besproken dat de kolonie elf vrouwelijke en negen mannelijke individuen ter beschikking had. Er werd echter gesteld dat de vrouwelijke okapi's niet meer afgeleverd zouden worden, tot er een kweekprogramma opgestart was in Epulu. Bovendien wilden ze eigenlijk vijftien vrouwelijke okapi's bekomen en drie mannelijke. Ondanks de rechtmatige lijst, werd er volgens Matagne toch nog kritiek geuit en werd er gereclameerd door buitenlandse instellingen. Hij vroeg zich af of dit kwam uit jaloezie.³⁷⁷ Hieruit blijkt dat de buitenlandse instellingen zich ook niet volledig neerlegden bij de bepalingen uiteengezet door de lijst.

De lijst van prioriteiten werd in de praktijk degelijk aangewend. Uit de missie van dr. Spaerck, de directeur van het zoölogisch museum in Kopenhagen, uit 1947, werd de bedoeling hiervan duidelijk.

---

³⁷⁵ Lijst in bijlage bij: F. Matagne aan Staner, 01.04.1954, 1.

³⁷⁶ Lijst en F. Matagne aan Staner, 01.04.1954, 1.

³⁷⁷ F. Matagne aan Staner, 01.04.1954, 1-2

In de eerste plaats werd de missie illegaal verklaard, omdat ze blijkbaar geen geldige vergunning hadden verkregen. De directeur verdedigde zich door te stellen dat ze wel voldoende belastingen betaald hadden om een okapi te mogen bejagen, maar dat ze te horen hadden gekregen van de lokale administratie dat een vergunning niet nodig was.³⁷⁸ Er was een miscommunicatie tussen de verschillende machtsniveaus. Uiteindelijk werd de lijst van prioriteiten bovengehaald om de zaak af te handelen. De secretaris-generaal bevestigde aan de minister van koloniën dat de organisatie op plaats vijf stond en dat ze dus hoogstwaarschijnlijk wel een okapi gingen krijgen, maar dat de rangorde gerespecteerd moest worden. Bovendien stelde de secretaris-generaal de GCO, de officiële overheidsdienst, verantwoordelijk was voor de vangst van levende okapi's en okapi's via de Zoo van Antwerpen vervoerd werden. Daarenboven benadrukte de secretaris-generaal dat elke okapi die levend gevonden werd op het koloniale territorium toebehoorde aan de staat.³⁷⁹ Hierdoor werden buitenlandse missies eigenlijk overbodig. De lijst van prioriteiten liet dit toe, maar de kans om okapi's te verkrijgen werden de buitenlandse instituties niet ontnomen. De lijst in combinatie met de GCO zorgde er voor dat de koloniale administratie de vangst en de verspreiding van okapi's volledig zelf kon bepalen en coördineren. De lijst was dus een machtsinstrument.

De ZOO en het MBK wilden een actieve rol spelen in de verspreiding en verdeling van okapi's, zoals reeds duidelijk werd in de houding van de CZC. De ZOO was wel gebonden aan de bepalingen van de lijst, maar de ZOO kon wel als prioritair worden aangesteld.³⁸⁰ Uiteindelijk wou de ZOO vooral de draaischijf worden in de verspreiding van okapi's en dit werd besproken door de koloniale autoriteiten. Walter Van den Bergh schreef in 1948 aan Pierre Staner dat ze nog altijd niet geautoriseerd waren om dieren te ontvangen die bestemd waren voor andere dierentuinen.³⁸¹ In 1949 werd dit tenslotte goedgekeurd en gesteld dat alle dieren met een Europese dierentuin als bestemming gratis zouden kunnen afgeleverd worden aan de ZOO, waardoor deze zou kunnen profiteren en zich zou kunnen profileren als aanvoerder van dieren naar andere landen. Er werd bovendien benadrukt dat de ZOO bijdroeg aan de educatie van nationale scholen en studies.³⁸² Hierdoor zou de ZOO dus op zijn manier koloniale propaganda kunnen voeren en de koloniale autoriteiten gingen hiermee dus akkoord. De ZOO ijverde ook om effectief inspraak te hebben in de lijst en de bepaling van de bestemmingen. Tegen het einde van de koloniale tijd werd de mening van de Zoo van Antwerpen ook actief gevraagd en in

---

³⁷⁸ Em Gorlia aan E. Jungers, 06.06.1947 (AAB, AE 3198, 11178, 473).

³⁷⁹ Em Gorlia aan E. Jungers, 16.07.1947.

³⁸⁰ Walter Van den Bergh aan Pierre Staner, 23.08.1948 (AAB, AGRI 452, 54 a).

³⁸¹ Walter Van den Bergh aan Pierre Staner, 26.04.1948 (AAB, AGRI 452, 54 a).

³⁸² Eugène Jungers aan Pierre Wigny, 01.04.1949 (AAB, AGRI 452, 54 a); M. Van den Abeele aan E. Jungers, 19.04.1949 (AAB, AGRI 452, 59 C).

overweging genomen om de wetenschappelijke en/ of culturele waarde van de instellingen op de lijst te bepalen en in te schatten. De lijst werd daarom ook voorgelegd aan de directeur Van den Bergh. In 1956 stonden er 27 dierentuinen op de lijst en er waren acht mannelijke en zes vrouwelijke okapi's ter beschikking in Congo. Het dierenpark Wassenaar werd bijvoorbeeld van de lijst gehaald wegens het te commerciële karakter.³⁸³ De raadpleging van de ZOO in dit gebeuren gaf de koloniale autoriteiten meer legitimiteit om oordelen te vellen en dierentuinen uit te sluiten van de lijst. Verder was de interesse van internationale dierentuinen allesbehalve afgezwakt en werden okapi's nog steeds gevangen tegen het einde van de koloniale tijd.

15.3 Levende okapi's verwerven

Naast het bekomen van delen van de okapi's voor wetenschappelijke instellingen en musea wereldwijd, waardoor onder andere de westerse wetenschappelijke omschrijving tot stand was gekomen, werden er dus snel pogingen ondernomen vanuit de koloniale autoriteiten om okapi's levend te verwerven, in leven te houden en de aanvoer naar dierentuinen te volbrengen. In dit onderdeel bespreek ik de concrete vangstpraktijken en het transport, zoals ik ook jachtpraktijken aangehaald heb. Het zijn immers de manieren bij uitstek waarmee ik de exploitatie van de okapi in de praktijk door de koloniale autoriteiten kan blootleggen en de ervaringen van de okapi en die van de inheemse bevolking in beeld kan brengen. De okapi werd immers radicaal uit zijn natuurlijke omgeving weggehaald en was onderhevig aan een hels transport. Bovendien werd de kennis en de expertise van de inheemse bevolking toegeëigend en ingezet om de okapi te vangen. Zij konden immers al lange tijd levende okapi's vangen, weliswaar zonder de intentie om deze in leven te houden. De vangstpraktijk toont aan dat inheemse technieken overgenomen en aangepast werden door de koloniale autoriteiten, ook al was deze inheemse techniek, het gebruik van vallen om in de eerste plaats te jagen op dieren, verboden door het decreet van 1901.³⁸⁴ Ik bespreek dit onderdeel aan de hand van koloniale bronnen, die over of uit eigen vangervaring spraken.

15.3.1 Vangtechniek

Vandermander schreef in 1948 dat het vangen van okapi's een delicate zaak was. Het vroeg veel werk en voorzorg. Dit werd onderschreven door verschillende andere koloniale bronnen.³⁸⁵ Dit staat dus in fel contrast met de stelling van Lameere uit 1903, dat het makkelijk was om okapi's te vangen. De koloniale autoriteiten zijn dus op de hoogte van de impact en erkennen de risico's, maar het weerhield hen niet om okapi's te vangen. Volgens Vandermander waren er drie methodes om okapi's levend te

---

³⁸³ M. Van den Abeele aan Léon Pétilion 13.06.1956 (AAB, AGRI 187, 59 ch); J. Henrard aan Walter Van den Bergh, 19.05.1959 (AAB, AGRI 187, 59 ch).

³⁸⁴ "Protection des animaux vivants," 84-5.

³⁸⁵ Vandermander, "Beknopt overzicht," 685; Swaluë, *L'okapi*, 1.

vangen. Bij de eerste methode ging een groep behendige inheemse jagers op pad tijdens een gunstig jaarseizoen op zoek naar een vrouwelijke okapi die vergezeld was van een jonge okapi. De moeder werd vervolgens neergeschoten om de jonge okapi te kunnen vangen, waarbij het jong zelf groot gebracht werd met melk van andere dieren. Volgens Vandermander leidde dit tot gunstige resultaten, maar vond er een “*radicale uitroeiing*” plaats. Ondanks de vele onnodige slachtoffers en de traumatische moedermoorden kon er volgens Vandermander dus wel nog gesproken worden over gunstige resultaten. De tweede methode bestond uit de valkuilentechniek. Vandermander erkende dat deze reeds gebruikt werd door de inheemse bevolking.³⁸⁶

Ik gebruik de beschrijving van Swaluë uit zijn eerder genoemde verslag met betrekking tot deze tweede methode. Hij schreef dat hij de ‘wandelende kooi’ had uitgevonden, een kooi zonder bodem, waarin de okapi zelf kon wandelen. Het was de meest veilige methode om verwondingen en blessures te vermijden, volgens Swaluë. Hij stuurde jagers op pad om verse voetsporen langs de vaste zichtbare paden te signaleren om de aanwezigheid van de okapi op te merken. Vervolgens werden er kuilen uitgegraven op deze gefrequenteerde paden van de okapi, een put van 2m diepte, op 2m lengte en 1m breedte. Deze werd bedekt met bladeren en gelegd zoals dakpannen, om de kuil volledig onzichtbaar te maken. Swaluë vermeldde dat deze elke dag gecontroleerd en onderhouden werden door twee mannen. Regelmatig kwamen ook andere dieren terecht in deze kuilen. Swaluë sprak over de vangst van twee olifanten, een rode buffel, wilde varkens, verschillende antilopen... apen konden ook vallen, maar deze konden zonder moeite ontsnappen. De vangtechniek heeft dus ook invloed op andere dieren, buiten de okapi. Swaluë schreef dat hij weinig vertrouwen had in het toezicht en daarom ging hij vaak zelf kijken. Indien een okapi gevangen werd, vergezelde Swaluë zich met dertig tot veertig mannen. M. Maquet sprak zelfs over vijftig mannen.³⁸⁷ Er was een uitgebreide entourage nodig om alles in goede banen te leiden.

Eens aangekomen, beschreef Swaluë het proces. Ten eerste bouwden tien mannen de wandelbare kooi ter plaatse, zonder bodem, met één open zijde. Ten tweede maakten twintig mannen een brede weg vrij tot de dichtstbijzijnde berijdbare grote baan, vaak twee tot drie km verwijderd van de valkuil. Meestal waren de werken niet afgelopen voor de nacht, dus moet de okapi de nacht doorbrengen in de val, onder controle van twee of drie mannen. Tenslotte werd de kooi verbonden met de valkuil door een gang van vier tot vijf meter, die uitgegraven werd met een zachte helling, richting het hoofd van de okapi. De okapi zelf werd geblokkeerd door een tussenschot. Tenslotte kon de okapi zelf ‘makkelijk’

---

³⁸⁶ Vandermander, “Beknopt overzicht,” 685-6.

³⁸⁷ M. Maquet aan P. Ryckmans 27.05.1941; Swaluë, *L’okapi*, 7-9.

uit de kuil wandelen in de kooi, zonder zijn knieën te blesseren. Volgens Swaluë waren deze immers moeilijk te genezen en dus bepalend voor zijn toekomst.³⁸⁸

Swaluë liet de ervaringen van de okapi niet volledig achterwege. In zijn verslag schreef hij dat het soms veel tijd vroeg voor de okapi om uit de kuil richting de kooi te wandelen, de okapi twijfelde als het ware en hij kon heftig en agressief uithalen. Eens de okapi in de kooi beland was, werd de achterkant gesloten en tilden verschillende mensen de kooi op, als een soort omheining rond de okapi. Hierdoor werd de okapi verplicht om mee te wandelen, maar ook hier pleegde hij verzet. Volgens Swaluë werd de kooi binnenin bedekt met bananenbladeren, opdat de okapi zich niet zou kunnen verwonden. Hij stampte en deed kopstoten uit. De okapi zou op deze manier dus zo'n twee tot drie km moeten wandelen naar de grote baan, waar hij vervolgens op de camion moest wandelen. In het kamp tenslotte werd hij ondergebracht in een kraal. Bij de aankomst moest men voorzichtig zijn volgens Swaluë, de okapi kon immers met zijn hoofd naar beneden in loopspas mensen ernstig verwonden. Swaluë vertelde dat het karakter van het dier bepaalde hoe vlot dit proces verliep.³⁸⁹ De okapi werd gevangen en getransporteerd naar het kamp zonder enige menselijke aanrakingen.

Volgens Vandermander was er tenslotte nog een derde methode, waarbij rechtstreeks vanuit de valkuil een gang gegraven werd naar de grote kraal, waardoor de risico's op verwondingen nog meer verkleind werden, maar dit was zeer arbeidsintensief.³⁹⁰

Lindsey, Green en Bennett geven inzicht in de ervaringen van de okapi. Zij omschreven het als een heel schrikwekkende gebeurtenis. De okapi viel namelijk nietsvermoedend in de put en geschrokken door dit voorval werd hij daarna geconfronteerd met de geur en de stemmen van mensen, vooraleer hij getransporteerd werd en terecht kwam in gevangenschap.³⁹¹

15.3.2 Transport

Om levende okapi's tenslotte permanent in gevangenschap te kunnen onderbrengen in bijvoorbeeld de ZOO, moest het dier van Congo helemaal overgebracht worden naar Antwerpen. De trip bestond uit verschillende etappes. Eerst werd hij dus radicaal weggehaald uit zijn natuurlijke habitat en ondergebracht in een kraal, zoals het geval was bij Swaluë. Vervolgens moest hij een tocht overleven op de Congorivier van drie weken door op een transportkist op een stoomboot op de Congo van zijn natuurlijke habitat helemaal in het noordoosten richting de toenmalige hoofdstad Leopoldville, een

---

³⁸⁸ Swaluë, *L'okapi*, 7-9.

³⁸⁹ Swaluë, *L'okapi*, 9-11.

³⁹⁰ Vandermander, "Beknopt overzicht," 686.

³⁹¹ Lindsey, Green en Bennett, *The Okapi*, 53

afstand van meer dan 100km. Vervolgens werd hij op de trein gezet richting Matadi aan de kust, om vandaar verscheept te worden naar Europa of Amerika. Vanaf 1949 gebeurde deze overtocht per vliegtuig, dit maakte de ervaring voor de okapi een beetje aangenamer.³⁹² Hediger, directeur van de Zoo van Bazel (1938-1943), omschreef in zijn autobiografie in 1948 het transport als een tragedie voor de okapi. De overtocht naar Europa was extreem traumatisch: woeste zeeën, onhygiënische toestanden, re-infecties met wormen... Het maakte het overleven moeilijk. Hij stelde dat er tientallen okapi's gestorven waren dit transport. Hij vermeldde verbaasd dat de lichamen gewoon overboord gegooid werden, in plaats van deze individuen te schenken aan musea of pathologische studies.³⁹³ Ondanks de erkenning van de ernstige toestand, lag de focus toch nog steeds op het gebruiken van de okapi als studieobject.

Lindsey, Green en Bennett stelden ook dat het dier bruusk heen en weer geslingerd werd. Als de kooi niet opgevuld werd, kon het individu ernstige verwondingen oplopen. Het transport in Congo zelf op land en water bood bovendien weinig bescherming tegen de insecten. De auteurs stelden ook vast dat er nauwelijks voldoende eten was, dat bovendien rap slecht werd en niet was aangepast aan de eetgewoonten van de okapi. Opgesloten in de kooien werden ze verplicht om lange tijd te blijven staan in hun eigen urine en uitwerpselen, waardoor ze het gevaar liepen om uit te glijden op de natte vloer waaraan ze ernstige verwondingen konden overhouden.³⁹⁴ Bovendien zorgde dit voor voortdurende re-infectie, stelde Vandermander in 1948. De okapi's waren erg kwetsbaar en vatbaar voor ziektes. Volgens de dierenarts was dit echter onvermijdelijk. Er was immers weinig geweten over de tussengastheren. Bovendien werd de okapi getransporteerd door regio's buiten zijn streek van oorsprong, waardoor de okapi niet was voorbereid op nieuwe ziektes. Volgens Vandermander werden er wel pogingen ondernomen om besmetting te vermijden. Tijdens het transport op de Congorivier werden de kooien bijvoorbeeld bedekt met muskietendraad. Toch lag de oorzaak volgens Vandermander vooral bij de weerstand van de okapi die zodanig verzwakt was door de "acclimatisatiecrisis", voortgekomen uit een verandering van milieu, voeding en temperatuur.³⁹⁵

Lindsey, Green en Bennett schreven echter ook dat de okapi vaak dagenlang in de havenstad moest wachten aan de kaaien in de vlakke zon vooraleer hij verscheept werd, waarbij de overtocht meerdere weken duurde. De okapi kon bovendien getroffen worden door zeeziekte, waardoor zijn eetlust nog

---

³⁹² Baetens, *De roep van het paradijs*, 190.

³⁹³ Hediger, "A Lifelong Attempt," 159-60.

³⁹⁴ Lindsey, Green en Bennett, *The Okapi Mysterious Animal*. 53.

³⁹⁵ Vandermander, "Beknopt overzicht," 688.

meer verminderde, zijn weerstand nog verzwakte en het risico op overlijden alleen maar toenam. Eenmaal aan land werd hij volgens de auteurs bovendien geconfronteerd met onervaren verzorgers.³⁹⁶

Alles samen was de overtocht van de okapi erg zwaar en hadden de individuen weinig overlevingskansen. De risico's waren gekend en toch werd dit ondernomen. Dit droeg dus allesbehalve bij aan de effectieve bescherming van de okapi.

16 Okapi's in de Zoo van Antwerpen

In dit hoofdstuk bespreek ik de rol van de ZOO in de verwerving van okapi's uit Congo in relatie tot de koloniale autoriteiten en behandel ik de okapi's die effectief uit Congo gehaald werden om permanent tentoon te stellen in de ZOO tijdens de koloniale tijd.

Volgens Baetens werd de ZOO op de hoogte gebracht van een geslaagde vangst van een okapi in april 1907. Verder onderzoek zou dit beter in beeld kunnen brengen om te achterhalen hoe en door wie de ZOO ingelicht werd. Baetens stelde dat de ZOO hierdoor aangezet werd om zelf actie te ondernemen om een okapi te verwerven. Volgens Baetens contacteerde M. L'Hoëst, de toenmalige directeur van de ZOO, vervolgens al op 27 juli 1907 de secretaris-generaal van de binnenlandse zaken van de Congo-Vrijstaat, Charles Liebrechts, om okapi's te verkrijgen voor de dierentuin. De overheid was bereid om het verzoek in te willigen, schrijft Baetens. De koloniale autoriteiten zouden aanwijzingen gevraagd hebben aan de directeur over het transport en het geschikte voedsel. Uiteindelijk kwamen er geruchten tot in Antwerpen dat de okapi verscheept zou zijn, maar er was onduidelijkheid over het schip waarmee en de concrete omstandigheden. De koloniale autoriteiten wisten naar eigen zeggen van niets. Volgens Baetens was het dier waarschijnlijk overleden. Hiermee was de eerste opzet van de ZOO om een okapi te verwerven gefaald. Het zal uiteindelijk nog duren tot 1919 vooraleer de eerste levende okapi voet zet buiten Congo, op Belgische bodem. In 1908 kreeg de ZOO wel reeds de huid en skelet van een okapi als gift van Leopold II en werd dit ondergebracht in het Natuurhistorisch museum.³⁹⁷ De ZOO had dus veel interesse in de okapi en de koloniale autoriteiten wilden gebruik maken van de expertise van de ZOO om de levende okapi in leven te kunnen houden en te vervoeren.

16.1 Interbellum: 1919-1940

De allereerste okapi die Congo levend verlaten had en levend en wel aangekomen was in Europa kwam terecht in de Zoo van Antwerpen op 9 augustus 1919. De vrouwelijke okapi werd Buta genoemd, naar zijn regio van herkomst. Zij stierf in de ZOO reeds op 29 september 1919 en bleef dus iets langer dan zeven weken in leven. De aankomst van de eerste levende okapi in Antwerpen was een wereldprimeur.

---

³⁹⁶ Lindsey, Green en Bennett, *The Okapi Mysterious Animal*. 53.

³⁹⁷ Baetens, *De roep van het paradijs*, 190.

Dit gaf de ZOO een unieke positie en een enorme reputatie. De okapi kwam vlak na de eerste wereldoorlog aan in Antwerpen vergezeld van andere Afrikaanse dieren. Deze verwerving kan gesitueerd worden binnen de context van de heropbouw van de collectie na de eerste wereldoorlog.³⁹⁸

Buta stond helemaal bovenaan in het stamboek, op nummer één. Het stamboek is een lijst met alle gegevens, zoals geslacht, naam, datum geboorte en/of aankomst en overlijden, afstamming... van alle okapi's die in gevangenschap ondergebracht of geboren zijn in dierentuinen ter wereld en deze lijst wordt tot op heden bijgehouden en beheerd door de Zoo van Antwerpen. De aanleg ervan begon in 1947 door zoöloog Agatha Gijzen, zoals reeds vermeld in DEEL I. Het stamboek werd vanaf 1949 gepubliceerd.³⁹⁹ Tegenwoordig zit de lijst boven de zeventhonderd.⁴⁰⁰ Gijzen en Smet hadden een uitgebreidere lijst ervan opgenomen specifiek gericht op de okapi's die in de ZOO in gevangenschap waren geboren of ondergebracht tussen 1919 en 1970. Ik heb deze lijst hieronder opgenomen met alle okapi's in gevangenschap doorheen de koloniale tijd, 13 okapi's in totaal.⁴⁰¹

Antwerp and studbook name	Number studbook	Sex	House name	Date birth and/or capture	Date arrival or parents	Date of death	Time in captivity y. m. d.	Age at death y. m. d.	Number of young
1	1	♀	Buta	late 1918 December 1918	9- 8-1919	29- 9-1919	> 0-9-29	> 0-9-29	0
2	3	♀	Tele	14- 1-1927 May 1927	15- 9-1928	25-10-1943	16-4-11	> 16-4-24	0
3	4	♂	Kitoke	1931	19- 8-1931	26- 9-1931	> 0-1- 7	> 0-1- 7	0
4	5	♂	Kadanga	21- 8-1931	17- 8-1932	25- 9-1932	1-1- 4	> 1-1- 4	0
5	8	♂	Roubi	1936	20- 7-1937	4- 3-1941	> 4-2- 3	> 4-2- 3	0
6	30	♂	Besobe	17- 3-1946	28- 5-1948	22- 7-1958	12-4- 5	> 12-4- 5	4
7	40	♀	Dasegela	late or 1947 early 1948 21- 3-1948	29- 9-1950	alive	23-9-10	> 23-9-10	5
8 Antw. 1	65	♂	Hoka	18- 9 1954 Antwerp	Besobe x Dasegela	19- 9-1954	0-0- 1	0-0- 1	0
9	66	♂	Isangani	23-10-1953	30- 6-1955	23-10-1962	9-0- 0	9-0- 0	1
10	75	♂	Imayala	- 7-1954	10- 8-1955	alive	16-4-23	16-5- 0	2
11 Antw. 2	101	♂	J.....	3- 7-1956 Antwerp	Besobe x Dasegela	3- 7-1956	0-0- 0	0-0- 0	0
12 Antw. 3	135	♀	Lipumbe	22- 1-1958 Antwerp	Besobe x Dasegela	4- 2-1958	0-0-12	0-0-12	0
13 Antw. 4	137	♀	Mafuta	24- 4-1959 Antwerp	Besobe x Dasegela	2- 2-1961	1-9- 8	1-9- 8	0

Afbeelding 15. Agatha Gijzen, 'Table 1 – List of Antwerp okapis, closed on 31 december 1970' (1974)

³⁹⁸ Baetens, *De roep van het paradijs*, 182-4.

³⁹⁹ Het stamboek tot en met 1970 is te vinden in Gijzen en Smet, "Seventy Years Okapi," 38-51; Baetens, *De roep van het paradijs*, 189.

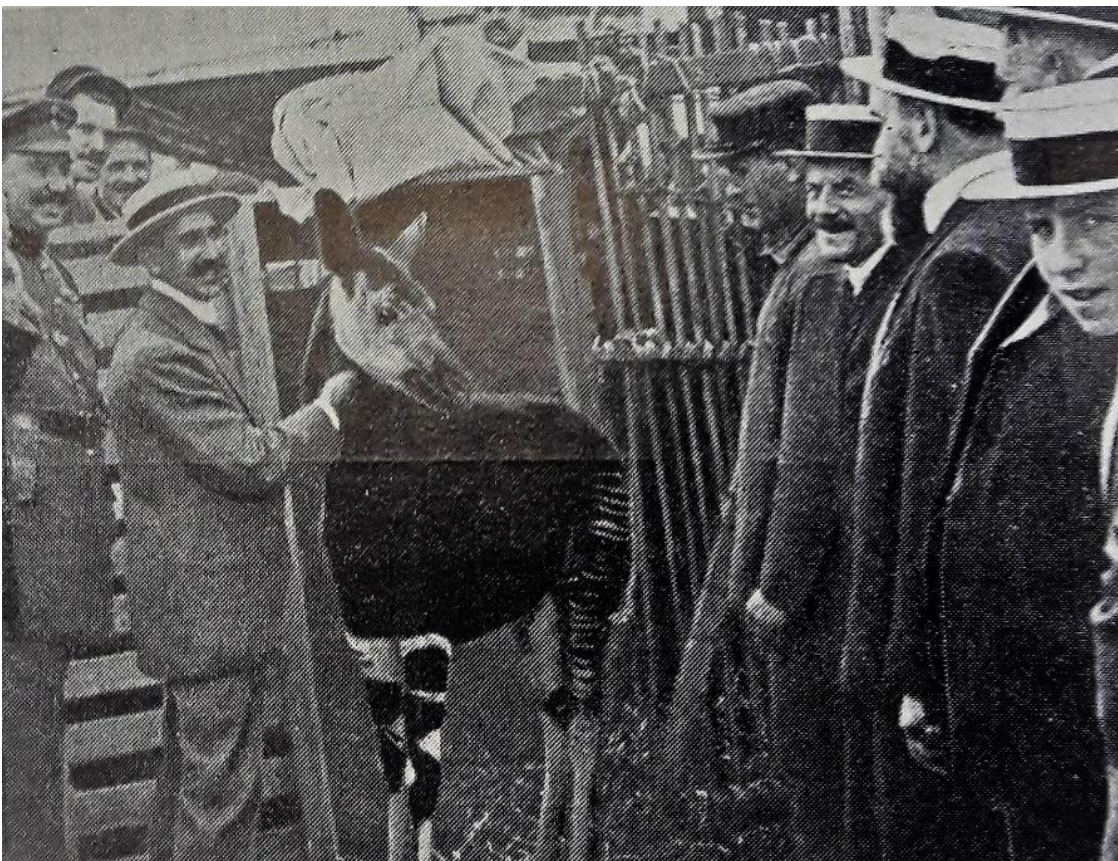
⁴⁰⁰ "Current Studbook Listing," The Okapi Management Website, geraadpleegd 20.05.2019, http://theokapi.org/Studbook/Cur_studbook.aspx.

⁴⁰¹ Ik gebruik deze lijst om de aanwezigheid van de okapi's in Antwerpen te reconstrueren in combinatie met de onuitgegeven bronnen uit de archieven; Gijzen en Smet, "Seventy Years Okapi," 17.

Afbeelding 16. 'Okapi femelle Buta' (1919)

Het voederen van de dieren wees op een vorm van domesticatie en acclimatisatie. Deze foto representeerde de 'goede zorgen' van de ZOO.

Afbeelding 17. 'Buta' (1919)

Er was een grote belangstelling voor de aankomst van Buta. Op deze foto stapte zij juist uit de transportkist, opgewacht door een stoet aan mensen, waardoor het dier hoogstwaarschijnlijk allesbehalve kon bekomen van de helse rit. Gijzen schreef erbij: "this very delicate animal proved to have only little resistance. The long and tiring voyage [...] meant an equally long period of exertion and stress (sea and noise) and was a great obstacle to easy adaptation."

Buta werd gevangen door inheemse jagers in december 1918 en was verkregen in Congo via de districtskommissaris Van Landeghem te Buta (Uele). Nog geen jaar later, de okapi zou bijna twee jaar oud zijn, was de okapi al aanwezig in Antwerpen. Mevrouw Van Landeghem, de vrouw van de districtskommissaris, had de okapi in Congo grootgebracht met een zuigfles. Vervolgens probeerden ze de okapi bladeren en vers fruit te voederen, vastgemaakt aan een horizontaal hangend touw, schreef Lameere. Ze wilden dus de natuurlijke omstandigheden nabootsen, waarbij de okapi hangende bladeren zou kunnen plukken. In Antwerpen kreeg de okapi hetzelfde voedsel dat de herkauwers kregen. Lameere stelde dat de okapi geen moeite had om te eten van de grond. Ondanks de 'goede zorgen' stierf de okapi toch vrij snel, schreef Lameere.⁴⁰² Het zou duren tot 1928 vooraleer een tweede (en derde) levende okapi terechtkwam in Antwerpen.

De ZOO deed verschillende aanvragen bij het ministerie van koloniën om Congolese dieren te verkrijgen. In 1920 deed L'Hoëst, de directeur van de ZOO, het voorstel om een speciale sectie 'levende dieren uit Congo' op te richten in de dierentuin. Hij stelde dat dit de reputatie van Congo en van België ten goede zou komen naar het buitenland toe. Bovendien stelde de ZOO een samenwerking voor met het MBK. De ZOO kon de overleden dieren immers ter beschikking stellen.⁴⁰³ Er werd een zekere interesse vanuit de koloniale autoriteiten getoond.⁴⁰⁴ De ZOO probeerde duidelijk in te spelen op de belangen van de koloniale autoriteiten.

In 1928 deed de ZOO opnieuw een verzoek bij de koloniale autoriteiten. Dit keer drukte L'Hoëst expliciet het verlangen uit om zoveel mogelijk Congolese dieren naar Antwerpen te halen om tentoon te stellen. L'Hoëst stelde dat de ZOO uniek was in België en er reeds enkele Congolese dieren behoorden tot de collectie. Hij stelde echter vast dat er maar weinig aanvoer was uit Congo en deze dieren dus eerder de uitzondering waren in de ZOO. L'Hoëst deed de aanbeveling om jagers een speciale toelating te verlenen in de reservaten waar de jacht verboden was en de vangst over te dragen aan Antwerpen, in ruil voor een vaste premie. Bovendien speelde L'Hoëst in op het nationale project. Hij benadrukte dat de dieren tot hun dood in de ZOO zouden verblijven, deze niet doorverkocht zouden worden en slechts ter beschikking zouden gesteld worden van MBK. L'Hoëst stelde voor aan de minister van koloniën om in Congo een organisatie op te richten die hiervoor verantwoordelijk zou zijn en de ZOO kon hiervoor zijn diensten ter beschikking kunnen stellen, zoals het voorzien van gepaste kooien.⁴⁰⁵

---

⁴⁰² Auguste Lameere, "L'okapi du jardin zoologique d'Anvers," *Annales de la Société royale Zoologique et Malacologique de Belgique*, 1919, 47-8.

⁴⁰³ L'hoëst aan Louis Franck en Edmond Laplae, 31.05.1920 (AAB, AGRI 449, 57 bis c 14).

⁴⁰⁴ Secretaris-generaal aan L'hoëst, 09.06.1920 (AGRI 449, 57 bis c 14).

⁴⁰⁵ L'hoëst aan Henri Jaspars, 26.03.1928 (AAB, AGRI 449, Varia IV 115).

Negen jaar na Buta, arriveerde Tele, de tweede okapi in de ZOO en de nummer drie in het stamboek, op 15 september 1928 in Antwerpen. De nummer twee op het stamboek, Congo I, was namelijk op weg naar de dierentuin in Londen, met een tussenstop in Antwerpen, waar hij levend aangekomen was op 15 mei 1928, maar gestorven was dertien dagen nadien. Congo I was dus officieel de tweede okapi die levend uit Congo overgebracht werd, maar hij haalde zijn eindbestemming niet. Tele is daarentegen de tweede okapi die officieel ondergebracht werd in de ZOO⁴⁰⁶ Uit het BCZC bleek reeds dat Hutsebaut deze okapi via de inheemse bevolking verwerft had.⁴⁰⁷ Hij was gevangen in mei 1927, nabij de rivier Tele, vandaar zijn naam. Het Belgische koningspaar was op officiële rondreis in Congo en bezocht de missie waar Hutsebaut werkzaam was en de okapi ondergebracht was. In opdracht van de koning, sterk onder de indruk van de okapi, werd Tele verscheept naar Antwerpen, onder begeleiding van Hutsebaut. De okapi overleefde vijftien jaar in gevangenschap.⁴⁰⁸ Deze gift kan geplaatst worden binnen de vaststelling van Baetens, waarbij het koningspaar België als natie wou ondersteunen en hierdoor een instelling zoals de ZOO promootte. Het was een enorme prestatie van Tele en dit gaf ongetwijfeld een positieve stimulans aan de mogelijkheid om okapi's in gevangenschap te houden. Zij zou de volgende drie okapi's ook overleven.

De aankomst van okapi's in de ZOO werd bovendien uitvoering besproken in de kranten. In 1931, drie jaar later, kwam Kitoke in de ZOO terecht en hierover berichtte *Le Matin*.⁴⁰⁹ De okapi was vergezeld van twee olifanten, apen en hyena's. Deze 'originele lading', zo werd omschreven, bevatte zeldzame diersoorten van 'onze koloniale fauna' en 'kwamen' van Belgisch-Congo om de collectie van 'onze Zoo' te verrijken. Het publiek kon lezen dat de dieren allemaal verworven waren door de missie van de Norbertijnen in Buta. Verder werden de dieren omschreven als 'passagiers en de waardige vertegenwoordigers van de koloniale fauna'. Ze werden vervoerd in palletkisten onder 'de beste omstandigheden'. De dieren zouden ook tentoongesteld geweest zijn op de boot. De krant omschreef het als een miniatuur dierentuin, een welgekomen ontspanning voor de passagiers die terugkeerden van de kolonie en die tijdens de reis 'alle aandacht' konden geven aan de jonge prinsen van de Congolese jungle, die op weg waren naar eeuwige ballingschap.⁴¹⁰ Dit woordgebruik draag toch een zekere negatieve connotatie, in tegenstelling tot de rest van het artikel.

Het artikel benadrukte voorts dat de okapi extreem zeldzaam en prestigieus was en dat hij beschikte over een prachtige vacht, genuanceerd door wit, rood en zwart. Er werd gesteld dat de nieuwe gasten

---

⁴⁰⁶ Gijzen en Smet, "Seventy Years Okapi," 38.

⁴⁰⁷ H. Schouteden, "Un Okapi vivant," 71-2.

⁴⁰⁸ Baetens, *De roep van het paradijs*, 184 en 190.

⁴⁰⁹ N. Paly, "Une cargaison originale," *Le Matin*, 20.10.1931.

⁴¹⁰ Paly, "Une cargaison originale."

warm onthaald werden in hun definitieve hotel, met de eer die een grote meneer toekomt bij zijn terugkeer. De okapi werd ondergebracht in het Egyptisch Paleis. De krant was er van overtuigd dat de okapi onder het beste toezicht geplaatst werd en dat de dieren zouden verkeren in een excellente gezondheid. De okapi zou een grote eetlust gehad hebben. Bovendien valt er te lezen dat de okapi onmiddellijk verbreederd zou hebben met zijn 'zus', Tele, die immers afkomstig was uit dezelfde regio. Tenslotte eindigde het artikel met het feit dat de ZOO de enige ter wereld zou zijn met een levende okapi.⁴¹¹ Het krantenartikel droeg duidelijk bij aan propaganda zowel voor de koloniale onderneming, als voor de ZOO om te kunnen legitimeren dat beschermde diersoorten overgebracht werden. De koloniale onderneming werd in de verf gezet, door onder meer de vermelding van de missie van de Norbertijnen. Er werd een onrealistische situatie geschetst. De slechte transportomstandigheden werden bijvoorbeeld verbloemd en de dieren werden op een pedestaal geplaatst en rechtstreeks in verband gebracht met de kolonie. De nieuwsgierigheid van het publiek werd sterk aangemoedigd en de aanwezigheid van de okapi werd extra benadrukt en men liet uitschijnen dat de okapi een prachtig dier was dat je moest gezien hebben. Kitoke overleefde uiteindelijk 37 dagen in Antwerpen.⁴¹² Reeds een jaar later kwam de vierde okapi, Kadanga, een mannelijke okapi, terecht in de ZOO op 17 augustus 1932. Hij was ongeveer een jaar voordien gevangen. Hij overleefde 39 dagen in gevangenschap in de Antwerpse dierentuin.⁴¹³

De ZOO was enorm geïnteresseerd in dieren van Congolese oorsprong en dus bleef de ZOO doorheen de koloniale tijd ijveren bij het ministerie van koloniën om Congolese dieren te exporteren naar Antwerpen. Van den Bergh zou immers graag willen dat alle Belgen in Congo zouden bijdragen aan de verrijking van de collecties van zijn etablissement. Hij stelde dat het immers vaak gebeurde dat particulieren dieren vingen die ze voor hun terugkeer naar Belgen opnieuw vrij- of achterlieten. De ZOO was bereid om hen hiervoor bovendien te vergoeden. De vraag werd besproken in een interne briefwisseling tussen de koloniale autoriteiten in 1935.⁴¹⁴

---

⁴¹¹ Paly, "Une cargaison originale,".

⁴¹² Gijzen en Smet, "Seventy Years Okapi," 17.

⁴¹³ Gijzen en Smet, "Seventy Years Okapi," 17.

⁴¹⁴ Halewyck de Heusch aan Pierre Ryckmans, 21.03.1935 (AAB, GG 8960).

Ondanks de aankomst van reeds vier levende okapi's, waarvan Tele nog steeds in leven was, bleef de ZOO specifiek ijveren voor de aanvoer van okapi's en actief de medewerking vragen van de koloniale autoriteiten. De aanvoer naar de ZOO was dus zeker niet vanzelfsprekend. In 1936 was de ZOO op de hoogte van de aanwezigheid van vier okapi's in Buta. Ze vroegen één okapi. Uit de communicatie tussen de directeur-generaal van het ministerie van koloniën en de gouverneur-generaal kan afgeleid worden dat er ingezet werd op het kweken van okapi's. Indien de 'fokproeven aansloegen en dus producten opleverden' werd de eerste okapi die na zes maanden nog in leven was het bezit van de ZOO. Ze wilden dus het verzoek inwilligen, enkel en alleen als ze okapi's zouden kunnen kweken, waardoor dit als rem ingeroepen werd om de aanvoer naar de ZOO niet te volbrengen. Er werd bovendien toegegeven dat de risico's die verbonden waren aan het transport en de acclimatisatie zeer groot waren.⁴¹⁵ Dit werd dus erkend door de koloniale autoriteiten.

Afbeelding 18 Léon Mertens, 'Giraffen ontmoeten een okapi' (1937)

Het gaat hier waarschijnlijk over Tele, want er zijn geen horens zichtbaar. Uit de foto blijkt dat de okapi's werden ondergebracht naast de giraffen. Dieren werden dus artificeel gegroepeerd per familie, volgens de principes van het westerse taxonomische stelsel. In hun natuurlijke habitat zouden okapi's en giraffen elkaar echter nooit treffen. Het publiek kon de okapi observeren vanop veilige afstand, achter hekken.

⁴¹⁵ Halewyck de Heusch aan Edmond Rubbens, 24.09.1936 (AAB, AGRI 450, 48).

Na een interval van vijf jaar kwam Roubi uiteindelijk nog terecht in de ZOO tijdens de vooroorlogse periode, in 1937. Hij bleef iets minder dan vier jaar in leven. Hij was deze volledige periode in 'gezelschap' van Tele.⁴¹⁶ Hieruit blijkt reeds dat de tijd dat de dieren overleefden in gevangenschap sterk fluctueerde en dat er reeds ingezet werd op het vormen van 'koppels'. Na Tele arriveerde er immers drie mannelijke okapi's. Het zijn tendensen die zich na de tweede wereldoorlog verder zetten.

16.2 Vanaf wereldoorlog II

De eerstvolgende okapi na de tweede wereldoorlog kwam toe in de ZOO op 28 mei 1948, elf jaar na Roubi. De tweede wereldoorlog zorgde dus voor het stilvallen van de aanvoer naar Antwerpen. Nochtans was de vangst niet stopgezet, dat blijkt onder meer aan het grote interval tussen de opeenvolgende nummers in het stamboek. Roubi was de achtste. Besobe, de nieuwe aanwinst, was nummer 30. De gevangen okapi's bleven voornamelijk in gevangenschap in Congo, in Stanleyville of Elisabethville. Opnieuw zorgde de oorlog voor een stijgende druk vanuit de ZOO om specimen te verkrijgen, na een vermindering van het populatiebestand.⁴¹⁷ Besobe kan binnen deze ontwikkelingen geplaatst worden. Volgens Gijzen werd deze okapi gebruikt als model voor een embleem waarmee de publicaties van de ZOO werden uitgebracht.⁴¹⁸

Na de verwezenlijkingen van Hutsebaut was de ZOO vooral afhankelijk geworden van de vangst uitgevoerd door de officiële koloniale diensten, zoals reeds beschreven. In 1953 schreef Van den Bergh bijvoorbeeld aan de koninklijk inspecteur dat ze op de hoogte gebracht waren via hun vertegenwoordiger in Stanleyville van de vangst van drie vrouwelijke okapi's, waarvan een zwangere, en drie mannelijke okapi's, waarvan twee volwassen en één jonge okapi, uitgevoerd door de jachtdienst in Stanleyville.⁴¹⁹ Hieruit blijkt reeds dat de ZOO actoren had die werkzaam waren in Congo om de belangen van de ZOO te vertegenwoordigen en te verdedigen. Van den Bergh eiste duidelijkheid van Staner over de intenties van de koloniale autoriteiten met betrekking tot deze okapi's. Indien ze de moeite en de inspanningen apprecieerden van de ZOO, was het belangrijk dat ze zo snel mogelijk op de hoogte werden gebracht van de bestemming, rekening houdend met de prioriteitenlijst, om naar eigen zeggen te slagen in de missie die hen opgedragen was. De directeur was geïnteresseerd in de acclimatisatieperiode, volgens hen immers de oplossing om okapi's te houden in een goede staat. De dierkundige dienst in Stanleyville zou de dieren dan kunnen onderzoeken naar parasieten en een

---

⁴¹⁶ Gijzen en Smet, "Seventy Years Okapi," 17.

⁴¹⁷ Pouillard, "Conservation et Captures Animales," 587.

⁴¹⁸ Gijzen en Smet, "Seventy Years Okapi," z.p.

⁴¹⁹ Walter Van den Bergh aan Pierre Staner, 04.05.1953 (AAB, AGRI 187, 59 ch), 1.

curatieve behandeling voorzien. Hierdoor zou er ook genoeg tijd zijn om het luchthaventransport voor te bereiden, zoals de bouw van kooien en de regelingen met de transportmaatschappijen.⁴²⁰ Verder deed de directeur enkele aanbevelingen om de koloniale autoriteiten te kunnen beïnvloeden. Hij ijverde voor het limiteren van de vangst om de capaciteit van de dienst in Stanleyville niet te overschrijden. Indien er immers te veel dieren gevangen werden, zou dit de kans op succes verkleinen. Voorts hoopte Van den Bergh dus druk uit te kunnen oefenen op de bepaling van de bestemming. De directeur verkoos instituten die reeds ervaring hadden met de acclimatisatie van okapi's. Hij benadrukte dat de instituten tenminste wetenschappelijk georganiseerd moesten zijn en een goede reputatie moesten hebben op het culturele niveau.⁴²¹

Van den Bergh vroeg vooral tijd. Hij vroeg om de vangst van okapi's op te schorten, opdat de instellingen een acclimatisatietechniek konden voorbereiden om het grootbrengen van de okapi's te kunnen garanderen. Hij verantwoordde dat de koloniale autoriteiten op deze manier zouden toekomen aan de vereisten die de bescherming van de fauna oplegde. Het zou vermijden dat ze in het buitenland verweten werden dat ze zouden handelen zonder inzicht en ze de okapi's gewoon opofferden. Tenslotte stelde hij voor om de okapi's gratis over te dragen, in plaats van hen te verkopen, opdat ze niet beschuldigd konden worden van handel in beschermde diersoorten. Dit zou tevens goede propaganda opleveren, veel interessanter en voordeliger voor de kolonie, dan een financiële of budgettaire recuperatie, zo stelde Van den Bergh.⁴²² Hij verkocht zichzelf als 'dienaar' van de belangen van de kolonie. Volgens hem maakte de ZOO enorme kosten, zonder hier een voordeel uit te halen, enkel moreel.⁴²³ Hij speelde duidelijk persoonlijk in op de koninklijk inspecteur en hij omschreef hen als gelijkgezinden, beide geëngageerd voor dezelfde missie.⁴²⁴

Vervolgens werden nog drie individuen overgehaald uit Congo om permanent in de ZOO onder te brengen. Dasegela, Isangani en Imayala kwamen respectievelijk toe op 29 september 1950, 30 juni 1955 en 10 augustus 1955. Verder onderzoek zou meer in detail kunnen analyseren hoe het proces dat hieraan voorafgegaan was, verlopen is. Voor mijn onderzoek is echter belangrijker dat er gedurende deze periode enorm ingezet werd op de reproductie van okapi's. Het louter tentoonstellen van okapi's was dus niet voldoende. Er werden namelijk vier okapi's geboren in de ZOO tussen 1954 en 1959: Hoka, J., Lipumbe en Mafuta.⁴²⁵ Dit werk ik verder uit in het laatste onderdeel.

---

⁴²⁰ Walter Van den Bergh aan Pierre Staner, 04.05.1953, 1-2.

⁴²¹ Walter Van den Bergh aan Pierre Staner, 04.05.1953, 2.

⁴²² Walter Van den Bergh aan Pierre Staner, 04.05.1953, 2.

⁴²³ Walter Van den Bergh aan Pierre Staner, 04.05.1953, 2.

⁴²⁴ Walter Van den Bergh aan Pierre Staner, 04.05.1953, 3.

⁴²⁵ Gijzen en Smet, "Seventy Years Okapi," 17.

17 Okapi in gevangenschap

Volgens het stamboek waren er ongeveer een kleine 150 okapi's geboren of gebracht in gevangenschap in verzamelingsstations of dierentuinen ter wereld tijdens de koloniale tijd. Ik kan geen concreet getal geven, wegens het ontbreken van bepaalde informatie in het stamboek. In de ZOO was er dus sprake van 13 individuen, 9 die overgebracht waren uit Congo en 4 die in gevangenschap geboren werden.⁴²⁶ Deze bespreek ik verder in detail.

17.1 Acclimatisatie en domesticatie

Er werd geacht dat de eerste stap binnen het zo lang mogelijk in leven houden in gevangenschap een geslaagde acclimatisatie was, waarbij de okapi dus wende en zich aanpaste, zonder te overlijden, aan zijn nieuwe omgeving. Deze aanpassing moest zich vooral uiten in een 'getemd' gedrag, waarbij men trachtte om de okapi te domesticeren en volledig te onderwerpen aan de menselijke wil en visie. Verder werd er ingezet om de okapi's 'fysiek gezond' te houden en te verzorgen, opdat ze in leven zouden kunnen blijven. Dit proces begon reeds in Congo en zette zich verder in Antwerpen. Er werden verschillende technieken en methoden toegepast en allerlei visies en denkbeelden over de okapi werden hieruit ook gevormd.

Volgens Vandermander moest de okapi na vangst eerst worden ondergebracht in een verduisterd hok, om vliegen van de wonden weg te houden. Hierdoor kon het 'schuchtere' dier wennen zonder het teveel te verontrusten. Geleidelijk aan moest de stal verlicht worden en kreeg de okapi meer buitenloop, waardoor de okapi volgens hem volledig tam werd.⁴²⁷

Swaluë beschreef in zijn betoog ook uitgebreid over de acclimatisatie en het temmen van okapi's. Hij schreef dat de okapi bij aankomst in zijn vestiging onder toezicht gehouden werd van enkele mannen buiten de kraal, gedurende tien tot vijftien dagen. De inheemse bevolking werd dus ook ingezet in dit proces. Hij omschreef deze plaats als een soort bos, maar er zijn verder geen duidelijke aanwijzingen over deze omgeving. Wel omschreef Swaluë expliciet de bedoeling hiervan: het temmen van de okapi. Hij verkoos dit systeem omdat hij opgemerkt had dat de okapi vermoeid, weinig etend en verward door zijn vangst, meer volgzaam was dan dieren die meerdere dagen in de kraal verbleven, omdat zij hun krachten sneller konden hernemen, waardoor ze meer wantrouwend en zelf meer wild werden. Na vijftien dagen was de okapi volgens Swaluë gewend aan mensen en werd hij meer volgzaam. De concrete omstandigheden waarin de okapi dus de eerste dagen ondergebracht werd, liet hij achterwegen. Het lijkt alsof de okapi eerst verzwakt moest worden om hem dan gemakkelijker te

---

⁴²⁶ Gijzen en Smet, "Seventy Years Okapi," 17 en 38-47.

⁴²⁷ Vandermander, "Beknopt overzicht," 684-5.

kunnen manipuleren. Hij beschreef wel dat de okapi met zachtheid moest behandeld worden, vaak tot dichtbij benaderd moest worden en er moest veel tegen gepraat worden, opdat de okapi gewoon zou worden aan de stemmen van mensen. De okapi mocht vooral nooit afgeschrikt worden.⁴²⁸ Deze laatste opmerking sluit niet aan bij de eerdere ervaringen van de okapi. Tenslotte schepte Swaluë op over het feit dat hij okapi's had die na twee tot drie weken gevangenschap zacht naderden tot bij hem in de omsluiting om dankbaar bladeren te eten uit zijn hand.⁴²⁹ De okapi moest dus vooral gehoorzaam en onderdanig worden.

Volgens hem waren okapi's makkelijk te temmen en waren ze zacht en onschuldig van aard, maar van nature toch ook wild. Dit wilde kantje moest de okapi dus afleren. Hij schreef dat hij de eerste dagen na de vangst zeer oplettend moest zijn en beschutting moest zoeken indien nodig. Ze konden immers woest uit de hoek komen en slaan en stoten met hun hoofd en hun benen. De okapi verweerde zich dus tegen gevangenschap. Verder schreef Swaluë dat de okapi's in gevangenschap regelmatig ontwormd worden. Uit zijn tekst bleek ook dat Swaluë dertien soorten planten ter beschikking stelde, waarvan de okapi's konden eten. Hij benoemde de planten met inheemse namen. Dit zou kunnen betekenen dat de koloniale autoriteiten afhankelijk waren van de expertise van de inheemse bevolking met betrekking tot de juiste voeding voor de okapi's. Uit het onderdeel biologie bleek echter dat de okapi's meer dan honderd verschillende planten aten, dit werd dus enorm beperkt tijdens de gevangenschap in Congo en nog meer in Antwerpen, waar het natuurlijk voedsel zelfs niet beschikbaar was. Verder gaf hij hen water en hij mengde hij dit af en toe met een ontsmettingsmiddel. Toch was Swaluë verbaasd over het sterven van dieren die kerngezond leken bij de vangst, zonder blessures, maar plots stopten met eten en daags nadien overleden waren.⁴³⁰

Volgens Vandermander besliste de acclimatisatie over het verdere lot van het dier. Hij gaf zelfs toe dat de overgang van volle wildernis naar het besloten leven in gevangenschap een bruuske ingreep was in het natuurlijk leven van de okapi's. Deze ingreep had namelijk een invloed op verschillende vlakken. Er was een verandering van omgeving, voeding en klimaat. Daarom werd er ingezet op het vangen van jonge okapi's, schreef Vandermander. Deze konden immers makkelijker gemanipuleerd worden. Bovendien deed Vandermander de aanbeveling om de okapi's voldoende lang eerst in Congo te laten wennen aan de gevangenschap, vooraleer ze te verschepen naar het buitenland. In Congo konden ze nog natuurlijk voedsel aanbieden en had men tijd om ze te laten wennen aan 'Europees' eten en de wonden opgedaan tijdens het transport konden genezen.⁴³¹

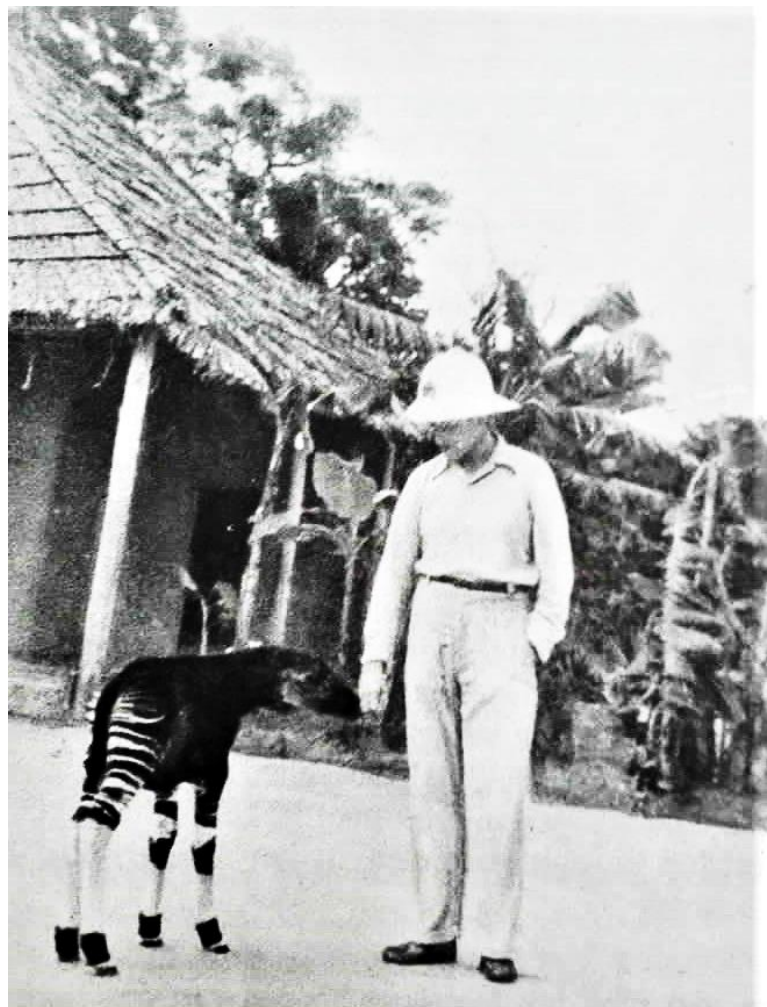
⁴²⁸ Swaluë, *L'okapi*, 10-1.

⁴²⁹ Swaluë, *L'okapi*, 11.

⁴³⁰ Swaluë, *L'okapi*, 3-6; Hart, "Okapia," 113-4.

⁴³¹ Vandermander, "Beknopt overzicht," 685-6.

Vandermander beschreef de okapi als erg gevoelig en hij vond het eigenaardig hoe moeilijk de okapi te genezen viel. Hij was er van overtuigd dat de grote moeilijkheid vooral lag aan de “*geweldige psychische depressietoestand*” van de dieren tijdens de eerste dagen. Deze “*passieve futloze toestand*” verminderde, zo werd gedacht, zijn weerstand, waardoor infecties makkelijker konden toeslaan. Hij ondervond dat het een traumatische en stressvolle ervaring was voor de okapi. Vandermander haalde zijn kennis uit observaties van okapi’s in gevangenschap. Hieruit leidde hij verder af dat de okapi “*eigenaardige gewoontes*” zou hebben. Sommige okapi’s liepen gedurig in één richting langsheen de omheining, anderen in een achtvorm. Volgens Vandermander werden okapi’s bovendien sterk opgeschrikt door ongewone geluiden, zoals muziek en laagvliegende vliegtuigen. Vandermander gaf een anekdote over een okapi die plots overleden was door de schrikreactie. Geluiden vormden dus een enorme stressfactor voor de okapi.⁴³² Vandermander liet de ervaringen van de okapi dus niet volledig achterwege, maar hij deed geen pogingen om het verblijf in gevangenschap aangenamer te maken, waardoor er dus niet gewerkt werd aan het welzijn van de okapi. Hij stelde enkel vast en men was vooral geïnteresseerd in het in leven houden van de okapi, waarbij de fysieke gezondheid dus primeerde.

Afbeelding 19. Swaluë, ‘Goed getemde okapi’

Vandermander gebruikte deze foto ter illustratie in zijn werk uit 1948. Hij toonde hiermee het veronderstelde gedrag van een okapi die ‘goed’ getemd was, een okapi die onderdanig het hand van Swaluë aanraakte.

⁴³² Vandermander, “Beknopt overzicht,” 685-6.

De Zoo van Antwerpen ondernam ook pogingen in dit opzicht. Om het transport en de acclimatisatie van de okapi's en dus om de overlevingskansen in gevangenschap in een dierentuin ten goede te komen, ijverde de directeur van Zoo van Antwerpen in 1920 al om een depot te installeren in Congo, om meerdere gevangen dieren te verzamelen en als konvooi te transporteren naar België. In deze tussenfase zouden de dieren bovendien kunnen wennen aan het Belgische voedsel en een betere verzorging van de dieren voor transport zou ook mogelijk zijn. Dus trachtte men reeds om de verandering op het vlak van voeding ook te beperken en geleidelijk aan te laten verlopen. Voeding was dus een belangrijke factor in de overlevingskansen van de okapi. De ZOO was bovendien bereid om elk jaar een som hiervoor te betalen om de kosten van het depot te dekken, zoals de aankoop van dieren van de inheemse chefs, de voedsel- en transportkosten...⁴³³

Volgens Agatha Gijzen ontstond er op dit niveau een conflict tussen de ZOO en de politieke koloniale autoriteiten. Er waren concrete plannen van de ZOO om een verzamelingsstation op te richten in Stanleyville, waardoor de ZOO dus actief de omstandigheden wou verbeteren voor de dieren en infrastructuur in Congo oprichten om de dieren niet louter 'in bewaring te houden' vooraleer ze konden getransporteerd worden, maar ook minimale zorgen toedienen, waardoor meer dieren het transport zouden overleven. Men was in de eerste plaats dus begaan met de dieren omdat deze niet op hun beloofde bestemming geraakten, hun welzijn kwam op de tweede plaats. Van den Bergh probeerde deze plannen te realiseren tijdens zijn reis doorheen Congo in 1948. Agatha Gijzen heeft het hele conflict tussen de ZOO en de koloniale autoriteiten uitgebreid besproken in haar werk, vanuit het perspectief van de ZOO ⁴³⁴

Volgens haar werden de plannen tegengewerkt door de koloniale autoriteiten. Het station de beschermde Congolese dieren, zoals de okapi, die gevangen werden door de jachtdienst, kunnen opvangen. De ZOO zou hier, naar eigen zeggen, geen materiaal voordeel noch winst uithalen. Bovendien zou de samenwerking volgens Gijzen een goede naam opleveren voor de koloniale overheid en de reputatie van Antwerpen. Wel zou de ZOO hierdoor invloed kunnen krijgen in verband met het toewijzen van de bestemming. Volgens de ZOO was dit echter een voordeel voor de koloniale overheid omdat ze hiervoor dat geen derde partij moesten inschakelen. Met betrekking tot de okapi zou het station actief kunnen inzetten op de vangst en de acclimatisatie van vrouwelijke okapi's om deze te kunnen verzenden naar dierentuinen die reeds een mannelijke okapi hadden met het bijhorend advies en uitleg, om de reproductie mogelijk te maken. Het zou volgens Gijzen op termijn dus niet meer nodig zijn om wilde okapi's te vangen. Bovendien zou de ZOO dit advies kunnen voorzien, waaruit blijkt dat

---

⁴³³ L'hoëst aan Louis Franck en Edmond Laplae, 31.05.1920 (AAB, AGRI 449, 57 bis c 14).

⁴³⁴ Gijzen en Smet, "Seventy Years Okapi," 7-13.

de ZOO het kenniscentrum wou worden omtrent het beheer van levende okapi's in gevangenschap. In deze context kwam het stamboek tot stand, een punt dat ik verder nog uitwerk. De plannen werden uiteindelijk stopgezet. Volgens Gijzen had de koloniale jachtdienst een eigen depot waar ze de dieren konden bewaren en klaarmaken voor transport. Hierdoor was een depot onder beheer van de ZOO eigenlijk overbodig en moest de overheid zijn macht over de gevangen okapi's niet uit handen geven en konden ze volledig uit eigen belang alle beslissingen blijven nemen hieromtrent.⁴³⁵ Het station zou vooral toelaten aan de ZOO om zijn macht uit te breiden en rechtstreeks te kunnen uitoefenen op de okapi's in gevangenschap in Congo, België en daarbuiten. Het was dus niet slechts een negatieve kosten-batenanalyse die de plannen in het water liet vallen, zoals Baetens stelde.⁴³⁶

Zoals reeds bleek in het vorige hoofdstuk had de ZOO wetenschappelijke actoren werkzaam in Congo. In 1948 was er sprake van een professor en een dierenarts in opleiding, die op vraag van de ZOO mee zouden kunnen helpen met het verschepen van okapi's.⁴³⁷ Het was een manier van de ZOO om de eigen belangen te vertegenwoordigen en in dit geval het transport in goede banen te leiden. Verder maakte Van den Bergh van deze communicatie gebruik om het voedsel van de okapi's te bespreken.⁴³⁸ Voeding was immers een van de factoren volgens Vandermander die bijdroegen aan de 'acclimatisatiecrisis' van de okapi, naast klimaat en omgeving.⁴³⁹ Er werd gecommuniceerd met de koloniale autoriteiten dat de okapi's in de ZOO leefden op een regime van fruit, wortels en luzernehooi. De ZOO wou daarom voedsel opsturen naar Congo om de dieren te laten wennen aan deze "*nourriture excellente*".⁴⁴⁰ Verder leid ik af uit het stamboek dat de dieren altijd tijdens de zomermaanden overgebracht werden uit Congo naar de ZOO, waardoor getracht werd om de veranderingen van het klimaat zo klein mogelijk te houden, een factor die dus ook invloed zou hebben gehad op de acclimatisatie van de okapi.

De Zoo van Antwerpen wou zich profileren als beste verzorger van de okapi, als het expertisecentrum over de okapi. Daarom wilden ze alle beschikbare informatie over de okapi bundelen en de referentie worden, zoals reeds duidelijk werd in de voorgestelde taken van het verzamelingsstation dat de ZOO wou oprichten. De ontwikkelingen op dit vlak kwamen in een stroomversnelling door het overlijden

---

⁴³⁵ Gijzen en Smet, "Seventy Years Okapi," 8-13.

⁴³⁶ Baetens, *De roep van het paradijs*, 184.

⁴³⁷ Pierre Offermann aan Walter Van den Bergh, 08.04.1948 (AAB, AGRI 452, 54 a); Walter Van den Bergh aan Pierre Staner, 26.04.1948 (AAB, AGRI 452, 54 a).

⁴³⁸ Walter Van den Bergh aan Pierre Offermann, 16.02.1948 (AAB, AGRI 452, 54 a).

⁴³⁹ Vandermander, "Beknopt overzicht," 688.

⁴⁴⁰ Walter Van den Bergh aan Pierre Offermann, 16.02.1948.

van de okapi die aan de dierentuin in Bazel te gift was gedaan door de Belgische overheid. De okapi was aangekomen op 16 juni 1949 en 'plots' overleden 35 dagen nadien.⁴⁴¹

De directeur van de instelling, de eerdergenoemde Hediger, organiseerde daarop een internationale conferentie in Bazel op 1 oktober 1949. Hij nodigde verschillende personen uit die verbonden waren met de okapi: zoölogen, biologen, parasitologen, pathologen, dierenartsen, directeuren van dierentuinen... In de mededelingen met betrekking tot deze conferentie viel te lezen dat Van den Bergh ook was uitgenodigd, met de reden dat de officiële import van de okapi's immers gecentraliseerd was in zijn handen, maar hij had laten weten dat hij niet zou opdagen. De Raad van Bestuur van de ZOO had dit immers niet toegelaten, omdat Van den Bergh twee jaar voordien op de internationale conferentie van dierentuindirecteurs in Bazel zelf had voorgesteld om alle biologische en pathologische elementen met betrekking tot de okapi te coördineren en regelmatig te publiceren in drie talen, gericht op de oprichting van een stamboek. Volgens de mededelingen werd er tot op heden echter niets gepubliceerd. Bovendien werd er als argument aangehaald dat er sinds 1947 twintig okapi's gestorven waren in gevangenschap. Dit wilden de aanwezigen op de conferentie dus sterk verminderen. Het stamboek werd dus als noodzakelijk geacht voor het succesvol acclimatiseren van okapi's.⁴⁴²

Daarom werden er acht essentiële punten opgesomd met betrekking tot het succesvol acclimatiseren van de okapi. Er moest een botanische analyse worden gemaakt van de natuurlijke voeding van de okapi en de okapi moest zo snel mogelijk gewend geraken aan het niet-natuurlijke eten reeds in Congo. Voorts moesten de uitwerpselen zowel in Congo, als op de uiteindelijke bestemming onderzocht worden. Per overleden individu moest ook een autopsie worden uitgevoerd en de resultaten daarvan moesten verspreid en gebundeld worden. Men wou dus de internationale communicatie en samenwerking stimuleren. Verder deed men de aanbeveling om directe blootstelling van de okapi aan sterk licht of de zon vermijden. Dit zou immers schadelijk zijn voor de okapi. Er werd vervolgens aangespoord om in te zetten op koppelvorming in de dierentuinen om de import uit Congo te verminderen. Deze was immers duur, moeilijk en er vielen vele slachtoffers. Tot slot moesten de parasieten onderzocht en besproken worden. Er was een bijgevoegde lijst met alle parasieten en uitleg die via autopsie vastgesteld werden bij overleden okapi's. Deze kennis was er dus, maar men stelden vast dat er weinig geweten was over de manier van infectie, nog in de natuurlijke habitat of pas tijdens de gevangenschap.⁴⁴³

---

⁴⁴¹ *Communications préalables de la Conférence de l'Okapi du 1er octobre 1949 au Jardin Zoologique de Bâle*, 01.10.1949 als bijlage bij Vice-gouverneur generaal aan Pierre Wigny, 26.11.1949 (AAB, AGRI 452, 59 c).

⁴⁴² *Communications préalables*, 01.10.1949.

⁴⁴³ *Communications préalables*, 01.10.1949.

De vicegouverneur communiceerde over deze mededelingen met de minister van koloniën. De koloniale autoriteiten erkenden dat de okapi's stierven aan een snel tempo, maar ze vonden dat ze ook goed gedijden in gevangenschap. Ze concludeerden dat de okapi's ter plaatste onderzocht moesten worden, vooraleer ze op transport gezet werden. Verder behandelden ze de vraag van de ZOO De koloniale autoriteiten wilden het monopolie niet toelaten, want doel was in hun ogen niet volledig wetenschappelijk, maar ze vonden het logisch dat een Belgische organisatie al het onderzoek ging coördineren van een diersoort die enkel voorkwam op nationaal territorium.⁴⁴⁴

17.2 Reproductie

Het was reeds duidelijk dat er na de tweede wereldoorlog vooral ingezet werd op de vorming van koppels en de reproductie van okapi's. Dit blijkt uit het aantal geboortes in de naoorlogse periode. Een hele tijdschriftuitgave van de *Bulletins de la Société Royale de Zoologie d'Anvers* was geweid aan de reproductie van okapi's in de ZOO en de geboortes die hadden plaatsgevonden tussen 1954 en 1958. Het was geschreven door zoöloog Agatha Gijzen. In de natuur is de geboorte van een okapi echter de natuurlijke gang van zaken, toch werd hieraan veel belang gehecht. Gijzen schreef namelijk dat het voortbrengen van okapi's een van de doelen van de ZOO was.⁴⁴⁵ De ZOO kon reeds 'koppels' bestuderen sinds de jaren 30 door de aanwezigheid van Tele en de drie opeenvolgende mannelijke okapi's, maar er was geen seksuele activiteit waargenomen.⁴⁴⁶ Het louter bijeenplaatsen van een mannelijke en vrouwelijke okapi was dus voldoende om ze te omschrijven als 'koppel'.

Uiteindelijk sloeg de ZOO ook in zijn opzet. Besobe en Dasegela zorgde voor de allereerste geslaagde bevruchting in 1953 in een dierentuin, volgens Gijzen. Dit leidde wel tot een miskraam. Er volgde een tweede bevruchting en dit zorgde uiteindelijk voor de allereerst geslaagde voortplanting in een dierentuin. Nochtans nuanceerde Gijzen dit beeld. In Congo hadden al bevallingen plaatsgevonden in gevangenschap, maar dit kwam omdat de vrouwelijke okapi's zwanger gevangen werden. Hoka, ondertussen de nummer 65 in het stamboek, werd uiteindelijk geboren op 18 september 1954. Hij stierf echter op dezelfde dag.⁴⁴⁷

Gijzen schreef dat andere dierentuinen nog geen koppels hadden verkregen. Hierdoor kan natuurlijk alleen de ZOO, als eerste, slagen in dit opzet. Of dit een doelbewuste strategie was, valt moeilijk af te leiden. Wel kon de ZOO gebruik maken van deze 'unieke' gebeurtenis om zich op te werpen als

---

⁴⁴⁴ Vice-gouverneur generaal aan Pierre Wigny, 26.11.1949.

⁴⁴⁵ Agatha Gijzen, "Notice sur la reproduction de l'okapi, okapi johnstoni (Sclater) au Jardin Zoologique d'Anvers," *Bulletins de la Société Royale de Zoologie d'Anvers* 8 (1958): 1; voor meer uitleg over de persoon Agatha Gijzen zie: A. C. van Bruggen, "In Memoriam Dr Agatha Gijzen (1904-1995), Eminent Museum Historian and Zoo Biologist," *Zoologische Mededelingen Leiden* 70, nr. 16 (1996): 235-47.

⁴⁴⁶ Gijzen, "Notice sur la reproduction de l'okapi," 14.

⁴⁴⁷ Gijzen, "Notice sur la reproduction de l'okapi," 1.

expertisecentrum. De zoöloog schreef immers dat ze uit deze ervaring konden leren en de kennis en de juiste instructies hierover zouden verspreiden naar andere dierentuinen om hun voorbeeld te volgen. Ze argumenteerde dat er immers enorm weinig geweten was hierover. Men kon volgens haar niet terugvallen op de vaak 'tegenstrijdige' informatie van de inheemse bevolking. Zij 'beweerden' dat de zwangere vrouw tegen het einde van de dracht een verborgen plek zocht in bos om te bevallen. Bovendien zou ze zich in een bepaald stadium van de zwangerschap verplaatsen van haar gebruikelijke omgeving om geschikte voedingsstoffen te vinden, zoals minerale zouten, om de zwangerschap te stimuleren. Verder was het enorm moeilijk om levende okapi's te observeren en te bestuderen in vrijheid en al zeker niet het gedrag tijdens het paarseizoen.⁴⁴⁸ Ze vond het dus de verantwoordelijkheid van de ZOO om de juiste kennis te delen en haar uitgebrachte werk kan dus in dit opzicht beschouwd worden. Ze zag de inzet van de ZOO op de reproductie als een noodzakelijke interventie omdat de okapi's in hun natuurlijke omgeving bedreigd waren door uitsterving en de gepaste maatregelen en de resultaten uitgebleven waren. Reproductie in gevangenschap werd dus nodig geacht om de bedreigde diersoort in leven te houden.⁴⁴⁹ Hier werd dus expliciet de link gelegd tussen de bescherming van bedreigde diersoorten en de werking van de ZOO

Na Hoka, zorgden Dasegela en Besobe nog voor drie geboortes. Gijzen gaf uitgebreide, gedetailleerd en minutieuze beschrijvingen met tijdsaanduidingen van het paargedrag van Besobe en Dasegela en ze beschreef stap voor stap de bevalling in verschillende fasen. Er werden verschillende expliciete foto's opgenomen in het werk. Hieruit wordt het duidelijk dat de okapi's als studieobjecten aanzien werden. Ze hield nauwkeurige lijstjes bij van metingen en ze probeerde alles in een logisch geheel te gieten en patronen vast te leggen en uitzonderingen te ontdekken. Ze wou dit aanvullen met bevindingen van andere dierentuinen en alle mogelijke informatie beschikbaar over de okapi's opnemen en bundelen.⁴⁵⁰

J. werd geboren op 3 juli 1956 en stierf niet veel na zijn geboorte. Lipumbe zag op 22 januari 1958 het levenslicht en bleef twaalf dagen in leven. Tenslotte werd Mafuta nog tijdens de koloniale tijd geboren, op 24 april 1959, toen het werk van Gijzen al gepubliceerd was. Deze geboorte was dus nog niet opgenomen in haar werk.⁴⁵¹ Zowel Hoka als J. werden agressief afgestoten door Dasegela en ze overleden aan hun verwondingen. Daarom werd Lipumbe onmiddellijk weggehaald bij zijn geboorte, waarbij ze probeerde om deze zelf groot te brengen, zoals duidelijk wordt op afbeelding 20. Lipumbe

---

⁴⁴⁸ Gijzen, "Notice sur la reproduction de l'okapi," 1-6.

⁴⁴⁹ Gijzen, "Notice sur la reproduction de l'okapi," 1-3.

⁴⁵⁰ Gijzen, "Notice sur la reproduction de l'okapi," 12-17.

⁴⁵¹ Gijzen en Smet, "Seventy Years Okapi," 17.

echter overleefde ook niet lang.⁴⁵² De gewelddadige reactie is tekenend voor de onnatuurlijke en stressvolle omstandigheden waarin de okapi's ondergebracht werden.

Nochtans kwam het volgens Gijzen zonder twijfel voort uit het karakter van het individu. Hierdoor stelde ze de omgevingsfactoren allesbehalve in vraag. Het leek haar een vreemde reactie voor een van de meest ongevaarlijke dieren van de wereld. Ze omschreef het als volgt: voor onbekende redenen veranderden de okapi's in wilde dieren die verlangden om te ontsnappen aan alles dat hen bang maakt, tegen eender welke prijs. In een gesloten gebouw zag de okapi, volgens haar, echter geen andere oplossing dan te vernietigen wat hen schrikt maakte. Ze stak de schuld op de 'relatief zwakke intelligentie' van de okapi, waardoor deze zich moeilijk zouden kunnen aanpassen aan deze ongewone situatie.⁴⁵³

Gijzen erkende wel de artificiële en onnatuurlijke situatie waarin de okapi's geplaatst werden. Het was moeilijker om hieruit natuurlijk gedrag af te leiden. Ze was dus bewust van de onoverbrugbare grens. Een man moet zijn omgeving bijvoorbeeld niet meer verdedigen tegen rivalen. In de stations in Congo werd voorts getracht om vijf tot zes vrouwen samen te zetten met één mannelijke okapi.⁴⁵⁴ Nochtans zijn okapi's solitaire dieren, op niet-gedeelde territoria. Dit levert het bewijs dat het natuurlijk instinctief gedrag van de okapi's enorm beïnvloed en beperkt werd.

Toch was Gijzen er van overtuigd dat het mogelijk is om vanuit empirische ervaring en de praktijk okapi's te kunnen verzorgen en in leven te houden op een manier die rekening zou houden met de sensibele van het dier, waardoor de adaptatie van de okapi's in gevangenschap niet noodzakelijkerwijs met veel verliezen gepaard zou gaan.⁴⁵⁵ De slachtoffers die vielen, werden hierdoor dus door de vingers gezien, want deze zouden bijdragen aan het betere verzorging op termijn. Tot en met jaren '50 stierven toch ruwweg 50 procent van de geboren kalven in gevangenschap tijdens de eerste maand volgens de onderzoekers Richard Bodmer en George Rabb.⁴⁵⁶

Ook de koloniale autoriteiten waren geïnteresseerd in het kweken van okapi's in gevangenschap. In 1954 hadden ze zes vrouwelijke okapi's ter beschikking die konden paren en twee waren reeds in verwachting. Ze waren hoopvol over de kweek van deze okapi's en dit stemde hen gunstig door verschillende redenen. Ten eerste zouden ze niet elkaar jaar moeten terugvallen op de vangst. Ten tweede waren de individuen die geboren werden in gevangenschap makkelijker te manipuleren en aan te passen aan 'een speciaal leven'. Ten derde hadden deze dieren nog een intacte vacht, geen

---

⁴⁵² Gijzen, "Notice sur la reproduction de l'okapi," 20-6.

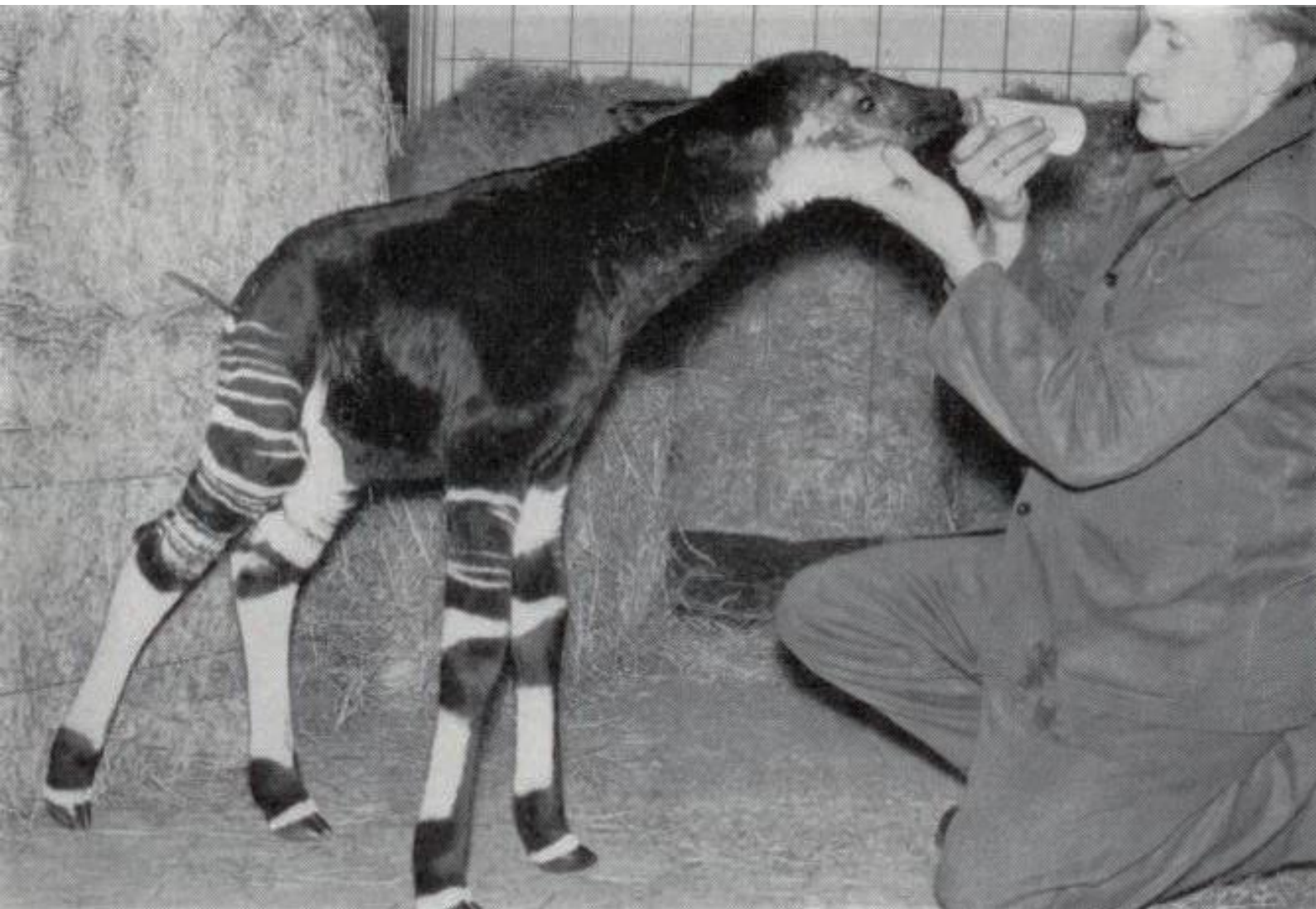
⁴⁵³ Gijzen, "Notice sur la reproduction de l'okapi," 20-6.

⁴⁵⁴ Gijzen, "Notice sur la reproduction de l'okapi," 8 en 10.

⁴⁵⁵ Gijzen, "Notice sur la reproduction de l'okapi," 8 en 10.

⁴⁵⁶ Bodmer en Rabb, "Okapia johnstoni," 3.

verwondingen of littekens door aanvallen van luipaarden. Tenslotte zou de kweek van okapi's alleen maar vermeederen.⁴⁵⁷

Afbeelding 20. V. Six, 'Le 23 janvier 1958. Agé d'un jour. Allaitement au biberon'

Gijzen toonde via deze foto hoe er getracht werd om Lipumbe met de hand groot te brengen.

18 Conclusie DEEL III

De tendensen die zich reeds voltrokken hadden in DEEL II werden alleen maar sterker naarmate de koloniale tijd vorderde. Ten eerste breidde de wetgeving sterk uit, waardoor deze van toepassing was op nog meer aspecten en domeinen. De koloniale ruimte trachtte de Congolese ruimte, met de inheemse bevolking en de okapi, volledig vorm te geven. Er kwamen echter ook meer

---

⁴⁵⁷ F. Matange aan Staner, 01.04.1954, 1

(internationale) stemmen op die zich moeiden in de bescherming en de exploitatie van de okapi. De koloniale autoriteiten probeerden om deze invloed te beperken. Ten tweede was de oprichting van organisaties en structuren die het ministerie van koloniën en de lokale koloniale administratie konden ondersteunen in alles met betrekking tot de Congolese fauna, zijn bescherming en de uitvoering, de uitbouw en de naleving van de wetgeving een belangrijke ontwikkeling doorheen deze periode. Zo werd de jacht en nu ook de vangst, de export en de verspreiding van de okapi volledig vastgelegd binnen de Belgische koloniale machtsstructuur. Er werden officiële actoren aangesteld, geen militaire structuren meer, die gericht waren op het verwerven van levende of dode okapi's. Deze steunden wederom volledig op de technieken van de inheemse bevolking.

Verder was de buitenlandse interesse in de okapi allesbehalve afgezwakt en dit liet de politieke koloniale autoriteiten nog meer toe om in te spelen op deze dynamieken. Het onderbrengen van de eerste levende okapi in een dierentuin buiten Congo bracht een radicaal nieuwe vorm van exploitatie op het spoor van de okapi, met nog meer slachtoffers. Er werd immers volop ingezet op het verwerven van levende okapi's. Men erkende de negatieve gevolgen voor de okapi op de verschillende vlakken en toch deed men verder. Het leven in gevangenschap was een bruusk, drastisch en radicaal ingrijpen in het natuurlijke leven van de okapi's. Het had invloed op elk aspect van hun leven.

Okapi's in gevangenschap gaf immers een nieuwe stimulans aan het wetenschappelijk onderzoek. De okapi werd een levend studieobject en hij bleef tot de verbeelding spreken van vele onderzoekers. Schouteden schonk veel aandacht aan de levende en dode okapi's. Het MBK ijverde voor de bescherming ervan, maar ze bleven delen van okapi's verwerven en onderwerpen aan wetenschappelijke analyse. Kennis die in hun ogen zou kunnen bijdragen aan een betere behandeling en dus 'bescherming' van de natuur. Kennis over de okapi werd uitgewisseld op het internationale niveau, tussen het MBK, de ZOO, actoren in Congo... Het MBK en de ZOO bepaalden volledig hoe de okapi tentoongesteld en aanzien werd in België. Tegen het einde van de jaren '30 werd er ook actief ingezet op het acclimatiseren en domesticeren van okapi's. Dit perspectief wordt behandeld door het MBK, de ZOO en de koloniale autoriteiten, omdat dit in hun ogen toeliet om okapi's nog beter te manipuleren en in te schakelen voor koloniale doeleinden.

Deze tendens zet zich verder en vanaf het einde van de tweede wereldoorlog richtte de ZOO zich op de reproductie van okapi's. Om de praktijken van de ZOO te legitimeren, moesten deze praktijken aanzien worden als een vorm van bescherming. Er werd gesteld dat okapi's bedreigd waren in Congo en het kweken zou toelaten om de populatie in het wild niet meer te schaden, waardoor dit de okapi uiteindelijk zou beschermen, zo dacht men.

Doorheen de koloniale tijd moest de ZOO echter wel blijven ijveren voor de aanvoer van okapi's naar Antwerpen. Het MBK kon makkelijker delen van okapi's verwerven. Hierdoor was er toch een zekere afstand tussen de politieke en wetenschappelijke actoren. De koloniale autoriteiten wilden de macht van de ZOO beperken tot Antwerpen en hun machtspositie ten opzichte van de okapi in Congo niet kwijtraken. Het MBK paste wel volledig binnen het politieke koloniale plaatje. De ZOO probeerden wel via verschillende manieren door te dringen in Congo, via de politieke machtsstructuur.

Wel werd de weg vrijgehouden voor de ZOO om de eerste okapi's te verwerven, waardoor deze zich vanuit een unieke positie konden specialiseren en zich profileren als de "beste verzorger van de okapi" - hierin zit de gedachte dat de okapi beschermd kon worden in de ZOO – en opwerpen als expertisecentrum, met alle informatie en kennis over de okapi, in competitie met het buitenland. Zij konden immers als eerste het gedrag van individuen en 'koppels' in gevangenschap bestuderen. Dit gaf de ZOO een machtige positie.

DEEL IV. ALGEMEEN BESLUIT EN VERDER ONDERZOEK

19 Algemeen besluit

Er treedt een veelzijdige combinatie van belangen, motivaties en beweegredenen op doorheen de koloniale tijd, die allemaal een complexe invloed hebben uitgeoefend op de ontwikkelingen op het vlak van de bescherming en de exploitatie van de okapi. Er is geen absolute tegenstelling tussen de bescherming van dieren en de uitbuiting ervan. Ze vonden niet naast elkaar plaats, maar in combinatie met elkaar en ze versterkte elkaar, waardoor dit kon bijdragen aan de ondersteuning, ontwikkeling en de expansie van de Belgische koloniale politieke en wetenschappelijke machtsstructuur. Ik sluit mij hierdoor aan bij de bevindingen van Radkau en Ross.

Het endemische Congolese karakter van de okapi zorgde voor een uniek gegeven binnen de Belgische koloniale onderneming. De okapi kwam nergens anders voor, dus de okapi kon onlosmakelijk verbonden worden aan de koloniale onderneming en ingeschakeld worden binnen het nationale, koloniale verhaal. De okapi 'viel' volledig onder de Belgische verantwoordelijkheid, waardoor België uit zijn bescherming een zekere reputatie en prestige kon putten. De okapi kon uitstekend bijdragen aan de legitimatie van de koloniale onderneming en de natievorming. Het endemische karakter zorgde er bovendien voornamelijk voor dat de politieke koloniale autoriteiten een monopolie konden ontwikkelen en in stand houden omtrent alles met betrekking tot de okapi: de jacht, de vangst, de export, het transport, de handel, de verspreiding... De okapi was Belgisch bezit en behoorde tot het nationale patrimonium. Om deze aanspraak en het monopolie op de okapi veilig te stellen en geldig te houden, moet alles streng bewaakt worden. Dit kon gebeuren indien een wetgeving deze omkadering bood, waarin België als de enige rechtmatige eigenaar van de okapi werd voorgesteld er werden officiële kanalen ingericht om alles met betrekking tot de okapi te centraliseren en via officiële Belgische koloniale kanalen te laten verlopen. Het MBK had hierop invloed, de ZOO ook, maar in mindere mate. De belangen van het MBK stonden voorop, maar toch moesten zij toch ook ijveren bij de politieke actoren. Politieke en wetenschappelijke belangen en actoren konden botsen.

De overheid kon hiermee hun monopolie behouden op de jacht en de vangst omdat ze dit uit eigen naam officieel konden uitvoeren. De wetgeving werd voornamelijk ingesteld, niet zozeer om de okapi zelf te beschermen, maar eerder om de internationale jacht en buitenlandse invloed op de okapi af te remmen en de Belgische koloniale belangen te dienen. Tevens kon de okapi hierdoor ingezet worden voor diplomatieke doeleinden en overgedragen worden aan buitenlandse instellingen en andere landen als gift om internationale relaties goed te onderhouden.

Het MBK en de ZOO konden zich via het Belgische staatsmonopolie en politieke koloniale structuren en infrastructuur levende en dode okapi's verwerven, waardoor beide instellingen zich konden specialiseren in de okapi en dit zorgde voor prestige en een toename van de reputatie van beide instellingen. Zij konden immers unieke wetenschappelijke bijdragen leveren. Ze wilden elk aspect van de okapi onderzoeken en in kaart brengen, levend of dood

De okapi werd dus geïnstrumentaliseerd voor het koloniale project en voor de westerse wetenschappelijke macht-kennis nexus. Wetenschap bood een geldige stem en legitieme basis om bescherming en exploitatie van de okapi te legitimeren. Wetenschap op zijn beurt heeft politiek nodig om zijn belangen te kunnen volbrengen in de praktijk. Politieke en wetenschappelijke belangen hebben elkaar gestimuleerd en gesteund in de koloniale toe-eigening van de okapi en de inzet ervan om de koloniale macht uit te breiden.

De bescherming van de okapi kan eerder aanzien worden als een strenge bewaking, die toeliet dat de ZOO de eerste levende okapi kon verwerven en hierdoor vanuit een voorrangpositie zich kon profileren ten opzichte van andere dierentuinen. Bovendien was er een sterke controle op de verspreiding van de dode en levende okapi's in Congo en daarbuiten, zoals de populatie in gevangenschap in de dierentuinen buiten de gekoloniseerde Afrikaanse ruimte. De politieke autoriteiten, het MBK en de ZOO konden daardoor hun invloedssfeer en de gekoloniseerde ruimte uitbreiden. Westerse koloniale visies op de okapi bepaalden volledig de houding naar de okapi en hoe er met de okapi moest omgegaan worden en daarom kon de bescherming en de exploitatie van de okapi koloniale doeleinden dienen.

Bescherming tijdens de koloniale tijd mag niet bekeken worden vanuit ons perspectief, vanuit een soort dierenliefde of ondersteuning van de biodiversiteit. Bescherming tijdens de koloniale tijd maakte exploitatie mogelijk. De conservatie van de okapi was een politiek en wetenschappelijke machtsinstrument. De okapi werd niet beschermd, wel de Belgische koloniale belangen.

20 Epiloog: verder onderzoek

Ik heb geen allesomvattende geschiedenis geschreven, dat was ook niet mijn opzet. Doorheen de tekst heb ik reeds enkele punten aangehaald die zouden kunnen dienen voor mijn onderzoek. Toch neem ik als laatste nog de ruimte om verdere aanbevelingen hiervoor te schrijven.

Ten eerste kan dit onderzoek in verband gebracht worden met andere dierengeschiedenissen om een nog beter begrip te bekomen van de bescherming van dieren tijdens de koloniale tijd. Ten tweede heb ik voornamelijk gefocust op de wetenschappelijke en politieke belangen, structuren en actoren. Politieke en wetenschappelijke actoren werden tevens gedreven door andere motivaties, die niet

allemaal gesitueerd kunnen worden binnen het politieke of wetenschappelijke veld. Hierdoor kan verder onderzoek de economische belangen omtrent de okapi meer in kaart brengen, waarbij de okapi bijvoorbeeld als exportproduct onderzocht kan worden. Ten derde heb ik niet van elke okapi onderzocht hoe deze in de ZOO terecht zijn gekomen. Het feit dat ze overgehaald en in de ZOO ondergebracht werden, betekent voldoende voor mijn onderzoek. Verder onderzoek zou ook de effectieve controle en de strafuitvoering met betrekking tot het overtreden van de wet in kaart kunnen brengen. Ook zou er vanuit een kritisch gender perspectief gekeken kunnen worden naar dit onderzoek, zoals de verschillende behandeling tussen vrouwelijke en mannelijke individuen. Noch heb ik de invloed van dierenliefde en dierenrechten doorheen de twintigste eeuw onderzocht. Bovendien kon ik mij in het kader van dit onderzoek niet richten op de effectieve totale invloed op het dierenbestand in het wild. Bijkomend onderzoek kan dit verder uitdiepen.

Tenslotte zou dit onderzoek kunnen doorgetrokken worden naar de hedendaagse tijd en de tegenwoordige situatie van okapi's in het wild en in gevangenschap in Congo, in België en daarbuiten kritisch in verband kunnen brengen met zijn koloniale verleden om de huidige klimaatproblematieken te begrijpen, waarbij geijverd kan worden om biodiversiteit en het welzijn van mens en dier voorop te plaatsen.

DEEL IV. BIBLIOGRAFIE EN LIJST VAN AFBEELDINGEN

21 Afkortingen

AAB	Afrika Archief Brussel, Dienst Buitenlandse zaken
BCZC	Bulletin Cercle Zoologique Congolais

22 Onuitgegeven bronnen

BELGIE

Brussel

Afrika Archief Brussel

Archieven van het Ministerie van Koloniën

AE

333

Nr. 491 S. Lund aan staatssecretaris. 24.10.1906.

3198

Nr. 11178/473 Em Gorlia aan Eugène Jungers. 06.06.1947.

AGRI

30

Nr. 2 Camille Donis aan Victor Van Straelen. 27.06.1957.

R. Scheyven aan Victor Van Straelen. 27.01.1960.

Uittreksels van de proces verbalen van de lokale comités van de jacht. 1958.

Victor Van Straelen aan August de Schryver. 27.01.1960.

Victor Van Straelen aan Auguste Buisseret. 10.10.1957.

187

Nr. 59 c F. Matange aan Staner. 01.04.1954.

Nr. 59 ch J. De Medina aan P. Offermann. 30.09.1951.

J. Henrard aan Walter Van den Bergh. 19.05.1959.

M. Van den Abeele aan Léon Pétilion. 13.06.1956.

Walter Van den Bergh aan Pierre Staner. 04.05.1953.

333

- Nr. 491 Powell-Cotton aan Constantine Phipps. 16.08.1904.
Powell-Cotton aan Constantine Phipps. 22.08.1904.
- 433
- C Administrateur generaal aan gouverneur-generaal. 05.10.1933.
Cartier aan P. Charles. 18.12.1933.
Directeur-generaal. *Note pour le monsieur l'administrateur general: affaire Gatti et protection de l'okapi.* 14.02.1936.
Paul Tschoffen aan gouverneur-generaal. 10.01.1934.
- 434
- 65 *Demands recues au departement des colonies pour chasse au gorille et animaux rares.* Z.d.
- 445
- Nr. 56/9 Gatti, Attilio. *Comment l'Okapi est-il protégé?* Z.d.
Koloniale raad. *Expose des motifs.* 31.01.1936.
Secretaris aan leden van CPCP. 07.11.1936.
- 449
- Nr. 57 bis C *Communication faite par le docteur R. van Saceghem au Cercle Zoologique du Musee de Tervueren.* 1926
Directeur-generaal aan Martin Rutten. 19.03.1926.
L'hoëst aan Louis Franck en Edmond Laplae. 31.05.1920.
L'hoëst aan Louis Franck en Edmond Laplae. 31.05.1920.
Secretaris-generaal aan L'hoëst. 09.06.1920.
- Varia IV 115 Directeur-generaal aan secretaris-generaal. 30.10.1928.
L'hoëst aan Henri Jaspar, 26.03.1928.
- Varia IV 129 Secretaris-generaal aan Auguste Tilkens. 21.02.1930.
- 450
- Nr. 40 Administrateur-generaal aan Paul Van Zeeland. 02.04.1936.
Administrateur-generaal aan Pierre Ryckmans. 17.04.1936.
Administrateur-generaal aan Pierre Ryckmans en Paul Henri Spaak. 14.09.1936.
Directeur-generaal aan Edmond Rubbens. 09.04.1936.
Julien Fontaine aan Pierre Ryckmans. 02.06.1936.

- P. Ermen aan Edmond Rubbens. 06.08.1936.
- Vannutelli-Rey aan Paul Henri Spaak. 16.08.1939.
- Vannutelli-Rey aan Paul Van Zeeland en Paul Henri Spaak. 20.03.1936.
- Nr. 48 Directeur-generaal aan Edmond Rubbens. 24.09.1936.
- Halewyck de Heusch aan Edmond Rubbens. 24.09.1936.
- Nr. 57 Swaluë, G. L. E. *L'okapi*. z.d.
- 452
- Nr. 45/8 Charles Vander Elst aan Dubois. 07.01.1954.
- L. De Waersegger aan H. Gillardin. 09.02.1953.
- Nr. 54 a Eugène Jungers aan Pierre Wigny. 01.04.1949.
- M. Van den Abeele aan E. Jungers. 19.04.1949.
- Pierre Offermann aan Walter Van den Bergh. 08.04.1948.
- Walter Van den Bergh aan Pierre Offermann. 16.02.1948.
- Walter Van den Bergh aan Pierre Staner. 23.08.1948
- Walter Van den Bergh aan Pierre Staner. 26.04.1948.
- Nr. 59 c *Communications préalables de la Conférence de l'Okapi du 1er octobre 1949 au Jardin Zoologique de Bâle*. 01.10.1949.
- Vice-gouverneur-generaal aan Pierre Wigny. 26.11.1949
- 552
- Nr. 32 Secretaris-generaal aan P. Ryckmans. 12.09.1936.
- Nr. 39 P. Ryckmans aan A. de Vleeschauwer. 25.01.1939.
- Nr. 185/10 Administrateur generaal aan Eugène Jungers. 23.04.36.

Archieven uit Belgisch Congo

GG

8960

Halewyck de Heusch aan Pierre Ryckmans. 21.03.1935.

P. Charles aan P. Ryckmans. 13.06.1935.

19339

M. Maquet aan P. Ryckmans. 27.05.1941.

M. Maquet aan P. Ryckmans. 14.03.1942.

M. Maquet aan P. Ryckmans. 18.03.1942.

23 Gedrukte bronnen

23.1 Boeken

Barns, Thomas Alexander. *The Wonderland of the Eastern Congo, the Region of the Snow-Crowned Volcanoes, the Pygmies, the Giant Gorilla and the Okapi*. Londen: G. P. Putnam's sons, 1922.

Buxton, Edward North. *Two African Trips: with Notes and Suggestions on Big Game Preservations*. Londen: E. Stanford, 1902.

Christy, Cuthbert. *Big Game and Pygmies, Experiences of a Naturalist in Central African Forest in Quest of the Okapi*. Londen: Macmillian and Co, 1924.

Fraipont, Julien. *Okapia*. Annales du Musée du Congo 2. Brussel: Imprimerie veuve Monnom, 1907.

Frechkop, Serge. *Beschermde dieren in Belgisch Congo*. Brussel: Marcel Hayez, 1943.

Lankester, E. Ray. *Monograph of the Okapi*. Londen: Adler and son, 1910.

Leplae, Edmond. *Les grands animaux de chasse du Congo belge*. Brussel: Imprimerie Industrielle et Financière, 1925.

Staner, Pierre. *Chasse et pêche au Congo-Belge*. Leuven: Foto Offset Dewallens, 1951.

Stanley, Henry M. *In Darkest Africa or the quest, rescue and retreat of Emin Governor of Equatoria II*. Londen: Sampson Low Marston, Searle and Rivington, 1888.

23.2 Kranten

Le Matin. N. Paly. "Une cargaison originale." 20.10.1931.

Le Matin. "Une mesure qui s'impose pour éviter le pire: la création de l'Office de la Chasse et de la Pêche." 08.04.1953.

23.3 Overheidspublicaties

"Décret Chasse et Pêche, 21 avril 1937." *Bulletin Officiel du Congo Belge* 30 (1937): 356-99.

"Droits de chasse et de pêche au Congo Belge." *Bulletin Officiel du Congo Belge* 3 (1910) : 646-52.

"Ordonnance relative à la chasse." *Bulletin Officiel du Congo Belge* 3 (1910): 1048-55.

"Protection des animaux vivants à l'état sauvage." *Bulletin Officiel de l'Etat Indépendant du Congo* 17 (1901) : 82-90.

“Protection des animaux vivants à l'état sauvage.” *Bulletin Officiel de l'Etat Indépendant du Congo* 18 (1902): 214-5.

23.4 Tijdschriftartikels

Boulanger, George A. “On a strap made of okapi skin.” *Proceedings of the Zoological Society of London*, nr. 2 (1902): 72–73.

Chevalier, Auguste. “La Protection de la Nature au Congo belge et le rôle du Roi des Belges. Historique du Parc national Albert.” *Journal d'agriculture traditionnelle et de botanique appliquée* 14, nr. 153 (1934): 317–22.

Ghesquière, M. “l'okapi existerait au Sankuru???” *BCZC* 7, nr. 2 (1930): 47.

Gijzen, Agatha. “Notice sur la reproduction de l'okapi, okapi johnstoni (Sclater) au Jardin Zoologique d'Anvers.” *Bulletins de la Société Royale de Zoologie d'Anvers* 8 (1958): 1–61.

Johnston, Harry, Ray Lankester, Bowdler Sharpe, en James Willcocks. “From the Niger, by Lake Chad, to the Nile: Discussion.” *The Geographical Journal* 30, nr. 2 (1907): 149–52.

Lameere, Auguste. “L'Okapi.” *Revue de l'Université de Bruxelles* 8 (1903): 113–32.

———. “L'okapi du jardin zoologique d'Anvers.” *Annales de la Société royale Zoologique et Malacologique de Belgique* 50 (1919): 47–48.

———. “Présentation de deux crânes d'okapis.” *BCZC* 1, nr. 2 (1924): 23.

Lankester, E. Ray. “On Okapia, a New Genus of Giraffidae, from Central Africa.” *The Transactions of the Zoological Society of London* 16 (1902): 279–314.

———. “Prof. E. Ray Lankester on Okapia Johnstoni.” *Proceedings of the Zoological Society of London*, nr. 2 (1901): 279–81.

———. “The Specific Name of the Okapi Presented by Sir Harry Johnston to the British Museum.” *The Annals and Magazine of Natural History* 7, nr. 10 (1902): 417-8.

Lucas, F. A. “Scientific books.” *Science* 33, nr. 837 (1911): 65–66.

Lydekker, R., Douglas Freshfield, R. B. Woosnam, Wollaston en Powell-Cotton. “A Journey Through the Eastern Portion of the Congo State: Discussion.” *The Geographical Journal* 30, nr. 4 (1907): 382–84.

Major, C. I. Forsyth. “Dr. C. I. Forsyth Major on the okapi.” *Proceedings of the Zoological Society of London*, nr. 2 (1902): 73–79.

- . “On a Specimen of the Okapi lately received at Brussels.” *Proceedings of the Zoological Society of London*, nr. 2 (1902): 339–50.
- Maris, R. “Comment conserver les peaux et trophées de grands Animaux?” *BCZC* 4, nr. 2 (1927): 54-8.
- Picard, M. en H. Schouteden, “La protection de la Faune Congolaise.” *BZCZ*, 4, nr. 1 (1927): 6.
- Powell-Cotton. “A Journey Through the Eastern Portion of the Congo State.” *The Geographical Journal* 30, nr. 4 (1907): 371–82.
- Powell-Cotton, P. H. G. “Notes on a Journey through the Great Ituri Forest.” *Journal of the Royal African Society* 7, nr. 25 (1907): 1–12.
- Saceghem, R. Van. “La protection des grands Animaux de chasse au Congo Belge.” *BCZC* 4, nr. 3 (1927): 98-100.
- Schouteden, Henri. “Présentation de crânes d’Okapis.” *BCZC* 4, nr. 1 (1927): 14
- Schouteden, Henri. “Un crâne d’Okapi de L’Ituri.” *BCZC* 6, nr. 3 (1930): 69
- Schouteden, Henri. “Une dépouille d’Okapi.” *BZCZ* 8, nr. 3 (1936): 78.
- Schouteden, Henri. “Un okapi à la Mission de Buta.” *BCZC* 8, nr. 2 (1931): 41
- Schouteden, Henri. “L’okapi au Sankuru.” *BCZC* 9, nr. 4: 110
- Schouteden, Henri. “L’habitat de l’Okapi s’étend au Lomami.” *BCZC* 11, nr. 1 (1935): 9-10.
- Schouteden, Henri. “L’okapi sur la rive gauche du Congo.” *BCZC* 8, nr. 1 (1936): 14-5
- Schouteden, Henri. “Une Fauna Congolaises.” *BCZC* 4, nr. 1 (1927): 17
- Schouteden, Henri. “Un jeune okapi.” *BCZC* 5, nr. 2 (1928): 38-9.
- Schouteden, Henri. “Un Okapi vivant à Anvers.” *BCZC* 5, nr. 3 (1928): 71-2.
- Schouteden, Henri. “L’Okapi du Jardin Zoologique d’Anvers.” *BCZC* 6, nr. 3 (1930): 69-70.
- Schouteden, Henri. “Comment fut élevé l’Okapi?” *BCZC* 5, nr. 3 (1928): 72-3;
- Sclater, Philip Lutley. “On an Apparently New Species of Zebra From the Semliki Forest.” *Proceedings of the Zoological Society of London*, nr. 1 (1901): 50–52.
- S.n. “Sir Harry Johnston’s Recent Journeys in the Uganda Protectorate.” *The Geographical Journal* 17, nr. 1 (1901): 39–42.

Rodhain. "La mort de l'okapi récemment arrivé à Anvers." *BCZC* 7, nr. 3 (1935): 77.

Rodhain en Henri Schouteden, "Un élevage d'Okapis." *BCZC* 5, nr. 3 (1928): 73-4.

———. "Les mœurs de l'okapi." *BCZC* 5, nr. 2 (1928): 74-5.

Vandermander, A. "Beknopt overzicht der huidige kennis omtrent de okapi, *Okapia Johnstoni*." *Landbouwkundig Tijdschrift voor Belgisch-Congo* 39, nr. 3 (1948): 677-97.

24 Literatuur

Adams, William M. *Against Extinction: The Story of Conservation*. Londen: Earthscan, 2004.

Anderson, David, en Richard H. Grove. *Conservation in Africa: Peoples, Policies and Practice*. Cambridge University Press, 1989.

Baetens, Roland. *De roep van het paradijs: 150 jaar Antwerpse Zoo*. Tiel: Uitgeverij Lannoo, 1993.

Baratay, Eric. "Building an Animal History." In *French Thinking about Animals*, uitgegeven door Louisa MacKenzie en Stephanie Posthumus, 3-15. Michigan: Michigan State University Press, 2015.

Baratay, Eric en Elisabeth Hardouin-Fugier. *Zoo, a History of Zoological Gardens in the West*. Vertaald door Oliver Welsh. Londen: Reaktion Books Ltd, 2002.

Beinart, William. *The Rise of Conservation in South Africa: Settlers, Livestock, and the Environment 1770-1950*. Oxford, New York: Oxford University Press, 2003.

Beinart, William, Karen Brown, en Daniel Gilfoyle. "Experts and Expertise in Colonial Africa Reconsidered: Science and the Interpenetration of Knowledge." *African Affairs* 108, nr. 432 (2009): 413-33.

Beinart, William en Lotte Hughes. *Environment and Empire*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Beinart, William en JoAnn McGregor. "Introduction." In *Social History and African Environments*, uitgegeven door William Beinart, 1-24. Columbus: Ohio University Press, 2003.

Bodmer, Richard E., en George B. Rabb. "Okapia johnstoni." *Mammalian Species* 422 (1992): 1-8.

Bruggen, A. C. van. "In Memoriam Dr Agatha Gijzen (1904-1995), Eminent Museum Historian and Zoo Biologist." *Zoologische Mededelingen Leiden* 70, nr. 16 (1996): 235-47.

Cerling, Thure E., John A. Hart, en Terese B. Hart. "Stable Isotope Ecology in the Ituri Forest." *Oecologia* 138, nr. 1 (2004): 5-12.

David K. Prendergast, en William M. Adams. "Colonial wildlife conservation and the origins of the Society for the Preservation of the Wild Fauna of the Empire (1903–1914)." *Oryx* 37, nr. 2 (2003): 251–60.

De Bont, Raf. "'Primitives' and Protected Areas: International Conservation and the 'Naturalization' of Indigenous People, ca. 1910-1975." *Journal of the History of Ideas* 76, nr. 2 (2015): 215–36.

Edington, John. *Indigenous Environmental Knowledge - Reappraisal*. New York: Springer International Publishing, 2017.

Fahey, Dan. "This Land is My Land: Dispossession in the Great Lakes". In *Losing your Land*, uitgegeven door An Ansoms en Thea Hilhorst, 36–57. Suffolk: Boydell and Brewer, 2014.

Franklin, Adrian. *Animals and modern cultures : a sociology of human-animal relations in modernity*. Londen: Sage, 1999.

Gijzen, Agatha en Steven Smet. "Seventy Years Okapi, Okapia Johnstoni (Sclater, 1901): A Legend Came True." *Acta Zoologica et Pathologica Antverpiensia* 59 (1974): 3–111.

Gißibl, Bernhard. "German Colonialism and the Beginnings of International Wildlife Preservation in Africa." *GHI Bulletin Supplement* 3 (2006): 121–43.

David M. Gordon en Shepard Krech III. "Introduction, Indigenous knowledge and the Environment." In *Indigenous Knowledge and the Environment in Africa and North America*, uitgegeven door David M. Gordon en Shepard Krech III, 1-24. Ohio: Ohio University Press, 2012.

David M. Gordon, "Indigenous Spirits, Ancestral Power in a South-Central African Kingdom." In *Indigenous Knowledge and the Environment in Africa and North America*, uitgegeven door David M. Gordon en Shepard Krech III, 196-215. Ohio: Ohio University Press, 2012).

Gubista, Kathryn R. "Small Mammals of the Ituri Forest, Zaire: Diversity and Abundance in Ecologically Distinct Habitats." *Journal of Mammalogy* 80, nr. 1 (1999): 252–62.

Guha, Ramachandra. *Environmentalism: A Global History*. New York: Longman, 2000.

Hart, John A. "Okapia Johnstoni." In *Mammals of Africa VI*, uitgegeven door Jonathan Kingdon en Michael Hoffmann, 110–15. Londen: Bloomsbury Publishing, 2013.

Hart, John A. en Jefferson S. Hall. "Status of Eastern Zaire's Forest Parks and Reserves." *Conservation Biology* 10, nr. 2 (1996): 316–27.

Hart, Terese B. en John A. Hart. "The Ecological Basis of Hunter-Gatherer Subsistence in African Rain Forests: The Mbuti of Eastern Zaire." *Human Ecology* 14, nr. 1 (1986): 29–55.

Hediger, Heini. "A Lifelong Attempt to Understand Animals." In *Studying Animal Behavior: Autobiographies of the Founders*, uitgegeven door Donald A. Dewsbury, 154-82. Chicago: University of Chicago Press, 1985.

Inez, Colette. "Okapi." *The Antioch Review* 27, nr. 1 (1967): 61.

Jalais, Annu. "Unmasking the Cosmopolitan Tiger." *Nature and Culture* 3, nr. 1 (2008): 25–40.

Kjekshus, Helge. *Ecology Control and Economic Development in East African History: The Case of Tanganyika, 1850-1950*. Londen, Athena: Ohio University Press, 1996.

Leuthold, Walter. *African Ungulated, a Comparative Review of Their Ethology and Behavioral Ecology*. Berlijn: Springer-Verlag, 1977.

Lindsey, Susan Lyndaker, Mary Neel Green en Cynthia L. Bennett. *The Okapi Mysterious Animal of Congo-Zaire*. Texas: University of Texas Press, 1999.

MacKenzie, John M. *Museums and Empire: Natural History, Human Cultures and Colonial Identities*. Manchester: Manchester University Press, 2009.

———. *The Empire of Nature: Hunting, Conservation and British Imperialism*. Manchester University Press, 1997.

Mark, Joan T. *The King of the World in the Land of the Pygmies*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1998.

Mathis, Charles-François. "Mobiliser pour l'environnement en Europe et aux États-Unis." *Vingtième Siècle. Revue d'histoire* 1, nr. 113 (2012): 15–27.

Melle, Ullrich. "Recht op dieren of dierenrecht? Het moeilijke debat over de dierenethiek." *Tijdschrift voor Filosofie* 62, nr. 3 (2000): 495–520.

Milton, Katharine. "Ecological Foundations for Subsistence Strategies among the Mbuti Pygmies." *Human Ecology* 13, nr. 1 (1985): 71–78.

Mosko, Mark S. "The Symbols of 'Forest': A Structural Analysis of Mbuti Culture and Social Organization." *American Anthropologist* 89, nr. 4 (1987): 896–913.

Neumann, Roderick P. *Imposing Wilderness: Struggles over Livelihood and Nature Preservation in Africa*. Londen: University of California Press, 1998.

De Meersman, Nick. "Natuur is eigendom van de staat. Gebruik van natuurlijke bronnen en wilde dieren in de koloniale wereld." Masterproef, Universiteit Gent, 2013.

Palmer, R.R., Joel Colton, en Lloyd Kramer. *A History of Europe in the Modern World*. New York: McGraw-Hill Education, 2014.

Pálsson, Gísli. "Human - environmental relations, orientalism, paternalism and communalism". In *Nature and Society, Anthropological perspectives*, onder redactie van Philippe Descola en Gísli Pálsson. Londen: Routledge, 1996.

Van Schuylenbergh, Patricia. "De l'appropriation à la conservation de la faune sauvage: pratiques d'une colonisation: le cas du Congo belge (1885-1960)." PhD. diss., Katholieke Universiteit Leuven, 2006.

Pouillard, Violette. "Conservation et Captures Animales Au Congo Belge (1908-1960). Vers Une Histoire de La Matérialité Des Politiques de Gestion de La Faune". *Revue Historique* 679 (2016): 577–604.

———. "Le jardin zoologique et le rapport à la faune sauvage : gestion des « collections zoologiques » au zoo d'Anvers (1843 – vers 2000)." *Revue belge de philologie et d'histoire* 89 (2011): 1193–1231.

Putnam, Patrick. "There Is Such an Animal." In *As Told at The Explorers Club: More Than Fifty Gripping Tales Of Adventure*, onder redactie van George Plimpton. Connecticut: The Lyons Press, 2003.

Radkau, Joachim. *Nature and Power: A Global History of the Environment*. Vertaald door Thomas Dunlap. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Ramutsindela, Maano. *Transfrontier Conservation in Africa: At the Confluence of Capital, Politics and Nature*. Oxfordshire: CABI, 2007.

Richards, John F. *The Unending Frontier: An Environmental History of the Early Modern World*. Berkeley: University of California Press, 2003.

Ritvo, Harried. *The Animal Estate, The English and Other Creatures in Victorian England*. Harvard: Harvard University Press, 1989.

Roscoe, Paul B. "The Net and the Bow in the Ituri." *American Anthropologist* 95, nr. 1 (1993): 153–54.

Ross, Corey. *Ecology and Power in the Age of Empire*. Oxford: Oxford University Press, 2017.

Rothfels, Nigel. *Savages and Beasts: The Birth of the Modern Zoo*. Londen: The Johns Hopkins University Press, 2014.

Schlein, Miriam. *On the Track of the Mystery Animal: The Story of the Discovery of the Okapi*. New York: Book Sales, 1984.

Suich, Helen, Brian Child en Anna Spenceley, eds. *Evolution and Innovation in Wildlife Conservation: Parks and Game Ranches to Transfrontier Conservation Areas*. Earthscan Publications Ltd., 2008.

Swart, Sandra. "The World the Horses Made': A South African Case Study of Writing Animals into Social History." *International Review of Social History* 55, nr. 02 (2010): 241–63.

———. "Writing animals into African history." *Critical African Studies* 8, nr. 2 (2016): 95–108.

Turnbull, Colin M. *The Forest People, a Study of the Pygmies of the Congo*. New York: Simon & Schuster, 1961.

Thompson, Angela. *Hunting Africa, British Sport, African Knowledge and the Nature of Empire*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2015.

Van Reybrouck, David. *Congo, een geschiedenis*. Amsterdam: De Bezige Bij, 2010.

Vanthemsche, Guy. *Belgium and the Congo, 1885-1980*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

Verschuren, Jacques. "Habitats, mammifères et conservation au Congo." *Biologie* 59 (1989): 169–79.

Wilkie, David S. en Bryan Curran. "Why Do Mbuti Hunters Use Nets? Ungulate Hunting Efficiency of Archers and Net-Hunters in the Ituri Rain Forest." *American Anthropologist* 93, nr. 3 (1991): 680–89.

24.1 Rapporten

S. n. "An Introduction to the African Convention on the Conservation of Nature and Natural Resources." Gland: IUCN, 2004.

24.2 Websites

Blom, Allard. "Africa: Cameroon, Central African Republic, Gabon, and Republic of the Congo." World Wildlife. Geraadpleegd 11.04.2018. <https://www.worldwildlife.org/ecoregions/at0126>.

Cordell, Dennis D., Jean-Paul Harroy en Robert C. Bailey. "Ituri Forest, Forest, Democratic Republic of the Congo." Encyclopedia Britannica. Geraadpleegd 9 november 2018. <https://www.britannica.com/place/Ituri-Forest>.

"Congo Basin Ecoregions." Global Forest Atlas. Geraadpleegd 22.05.2019. <https://globalforestatlas.yale.edu/congo/ecoregions/congo-basin-ecoregion>.

"Current Studbook Listing." The Okapi Management Website. Geraadpleegd 20.05.2019. http://theokapi.org/Studbook/Cur_studbook.aspx.

“Geschiedenis van het AfricaMuseum.” AfricaMuseum. Geraadpleegd 10.07.2018.
<http://www.africamuseum.be/nl/discover/history>.

“Zoo: de savannedieren, Antwerpen 1937.” Felix Archief. Geraadpleegd 22.05.2019.
https://felixarchief.antwerpen.be/detailpagina?invnr=FOTO-OF_4646&dtmr=1224_40&dtrecordid=29983&page=1&pageSize=10&type=copy&view=thumb.

Slack, Gordy. “The Elusive Okapi *Okapia johnstoni*.” American Museum. Geraadpleegd op 07.11.18.
<http://diglib1.amnh.org/articles/okapi/okapi1.html>.